USTAZ HAB

Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnal / International Informational Scientific and Methodological Journal / Международный информационный научно-методический журнал

"Ұстаз – жүректен жол тапқан шырақ пен шамшырақ."

"В.Терешкова атындағы орта мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі

Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Есік қаласы

Қағазшай Әлия Қайратқызы

әлеуметтік педагог

International Informational Scientific and Methodological Journal
Международный информационный научно-методический журнал
Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnal

USTAZ HAB

"USTAZ HAB" Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnalynyń
№11(1) (2025 j. Qarasha) shyǵarylymy. Выпуск №11(1) (Ноябрь 2025 г.)
международного информационного научно-методического журнала «USTAZ HAB».
Issue No. 11(1) (November 2025) of the International Informational
Scientific and Methodological Journal «USTAZ HAB».

" Halyqaralyq aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnaly Nur-Sultan qalasynda Qazaqstan Respýblıkasynyń Aqparat jáne Qoǵamdyq damý mınıstrliginiń Aqparat komıteti 2023 jylǵy 20 aqpandaǵy Merzimdi baspasóz basylymyn, aqparattyq agenttikti jáne jelilik basylymdy esepke qoıý týraly kýáligi № KZ40VPY00064978 berilgen. "
Taralý aýmaǵy: Halyqaralyq, alys jáne jaqyn shet elder.
"USTAZ HAB" jýrnaly aıyna 1 ret jaryq kóredi.

TAQYRYPTYQ BAǴYTY:
bilim berý salasyndaǵy oqý-ádistemelik, ǵylymı-tájirıbelik, aqparattyq -saraptamalyq, pedagogıkalyq ınovasıalyq tájirıbelerdi taratý boıynsha materıaldar jarıalaý.

REDAKSIA ALQASY
Bas redaktor:/Glavnyı redaktor: Baıandy Erlan
Dúısenbekova B.N. – bıologıa ǵylymdarynyń kandıdaty, qaýymdastyrylǵan profesor, Qaraǵandy medısına ýnıversıteti
Dúzbaeva N.M. – bıologıa ǵylymdarynyń kandıdaty, qaýymdastyrylǵan profesor, Akademık E.A. Bóketov atyndaǵy Qaraǵandy ýnıversıteti
Kaskarbaeva B.B. – pedagog-sheber
Qasqabaeva F.S. – pedagog-sheber
Esenova Sh.B. – pedagog-zertteýshi
Imanbek Á.O. – jaratylystaný ǵylymdarynyń magıstri
Alshynov A.Á. – jaratylystaný ǵylymdarynyń magıstri
Korektor / korektor: Kákish Merei Ertaıqyzy
Jaýapty hatshy / otvetstvennyı sekretar: Esbergenov Aıdyn Ardaquly

Materıaldardyń anyqtyǵyna avtorlar jaýapty bolady.
Redaksıa materıaldardy qabyldamaýǵa quqyly.

"USTAZ HAB" aqparattyq ǵylymı-ádistemelik jýrnalynyń avtorlarǵa arnalǵan erejelerimen QR-kodty skanerleý arqyly tanysa alasyz.

The publication periodicity is 1 times a month.

CERTIFICATE
about registration No. KZ40VPY00064978

Issued by the Information Committee of the Ministry of Culture and Information of the Republic Kazakhstan

Периодичность издания — 1 раз в месяц.

СВИДЕТЕЛЬСТВО
о постановке на учет № KZ40VPY00064978

Выдано Комитетом информации Министерства Культуры и информации Республики Казахстан

THEMATIC DIRECTION:
publication of materials on the dissemination of educational, methodological, scientific, practical, informational, analytical, pedagogical innovative experience in the field of education.

ТЕМАТИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ:
публикация материалов по распространению учебно-методического, научно-практического, информационно-аналитического, педагогического инновационного опыта в области образования.

EDITORIAL BOARD
Editor-in-chief: Bayandy Yerlan
Duissenbekova B. N. - Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Karaganda Medical University
Duzbaeva N. M. - Candidate of Biological Sciences, Associate Professor, Karaganda University named after Academician E. A. Buketov
Kaskarbaev B. B. -Master teacher
Kaskabayeva F. S.-teacher-master
Yesenova Sh.B.-teacher-researcher
Imanbek A. O.-Master of Natural Sciences
Alshynov A. A.-Master of Natural Sciences
Proofreader: Kakish Merey Yertaevna
Executive Secretary:
Esbergenov Aydin Ardakovich

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ
Главный редактор: Баянды Ерлан
Дуйсенбекова Б. Н. - кандидат биологических наук, ассоциированный профессор, медицинский университет Караганды
Дузбаева Н. М. - кандидат биологических наук, ассоциированный профессор, Карагандинский университет имени академика Е. А. Букетова
Каскарбаева Б. Б.-педагог-мастер
Каскабаева Ф. С.-педагог-мастер
Есенова Ш. Б.-педагог-исследователь
Иманбек А. О.-магистр естественных наук
Алшынов А. А.-магистр естественных наук
Корректор: Какиш Мерей Ертаевна
Ответственный секретарь:
Есбергенов Айдын Ардакович

The authors are responsible for the accuracy of the materials. The editorial board reserves the right to reject the materials.

Ответственность за достоверность материалов несут авторы. Редакция оставляет за собой право отклонять материалы.

С правилами для авторов информационного научно-методического журнала "USTAZ HAB" вы можете ознакомиться, отсканировав QR-код.
You can familiarize yourself with the rules for authors of the information scientific and methodological journal "USTAZ HAB" by scanning the QR code.

Mazmuny / Содержание / Contents

Қағазшай Ә.Қ. Қиын өмірлік жағдайдағы балаларға әлеуметтік-педагогикалық қолдау5
Абдрахманова Г.Ж. «Жасөспірімнің кәсіби қызығушылықтарын анықтаудың заманауи психодиагностикалық әдістері» атты авторлық бағдарлама негізінде кәсіби бағдарлау жұмысының ғылыми-әдістемелік аспектілері 8
Мухамедиева Г.Б. Тәрбиешінің шығармашылығын дамытудағы әдіскердің жетекші рөлі 12
Туйлебаева А.У. Күйдің шығу тарихы және көркемдік табиғатын тану 15
Байторинова М.Ж. Монеталардың құны. Баға 17
Аубакирова Ж.Ш. Геометриялық фигуралар мен логика: бастауыш сыныпта ойлауды дамыту құралы 19
Смагулова С.Б. Тарих сабақтарында оқушылардың танымдық-зертеушілік белсенділігін арттырудағы жаңа технологияның рөлі 20
Картбаева Н.К. Біртұтас тәрбие арқылы ұлттық құндылықтарды дамыту 24
Тегисхан Л. Мәтінді талдау және мазмұндау әдістері 27
Досқайрова А.Ж. Жамбыл облысы флорасының биологиялық әртүрлілігін бағалау және оны ақпараттық технологиялар негізінде талдау 29
Жуманова Л.М. Интернет-лингвистика мен медиасауаттылықты интеграциялаудың теориялық негіздері 35
Отарова А.Ж. Оқу үрдісіндегі жаңаша әдіс -тәсілдердің тиімділігі 36
Даирова К.Т. «Адал азамат» бағдарламасының балабақшадағы қолданысы 40
Темирбекова Г.Ж. Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы экологиялық тәрбие43
Тылешова А.А. Комбинаторика, статистика және ықтималдықтар теориясының элементтері 50
Есенгазина Г.С. Екі таңбалы натурал сандардың квадратын табудың тиімді жолы 58
Елемесова А. Оқушылардың химия пәніне деген қызығушылығын арттыруда инновациялық әдіс-тәсілдер қолдану 62
Бектурганова А.Ж. Ағылшын тілін білу - үлкен мүмкіндіктердің кілті 65
Кайыркенова Г.И. Қазақ тілі сабағында тиімді әдіс-тәсілдер арқылы білім алушылардың оқу сауаттылығын дамыту 69
Аркабаева Р.Т. "Искусственный интеллект как инструмент развития функциональной грамотности на уроках русского языка" 72
Мынжасарова Ж.Б. «Как применить искусственный интеллект в начальной школе» 75
Саркытова Б.С. Есту қабілеті бұзылған балалардың күн тәртібінде сөйлеу тілін дамыту (іс – тәжірибеден) 78
Достанова Г.С. Пути повышения процента качества в общеобразовательной школе .. 80
Әлімбекова Р.С. Мектеп көшбасшылығының заманауи модельдерін енгізудің ғылыми-әдістемелік негіздері 82
Карипбекова Ш.О. Дидактикалық ойын арқылы бала тілін дамыту 88
Жаңбырбаева Б.Ж. Музыкалық әлем: балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту 93
Нечаева А.В. География через проектную деятельность: от идеи до презентации 96
Маманова Р.Н. Smart Market: цифрлық дүкен математикасы 100
Молдахаликова К.З. «Қазақстанның інжу-маржаны» оқу құралы арқылы ұлттық мәдениетті меңгертудің әдістемелік негіздері 103
Саутбекова Ж.А. Балабақшаны цифрлық басқару: мүмкіндіктері мен артықшылықтары 106

Қағазшай Әлия Қайратқызы[1]
Әлеуметтік педагог
[1]"В.Терешкова атындағы орта мектеп" коммуналдық мемлекеттік мекемесі
Алматы облысы, Еңбекшіқазақ ауданы, Есік қаласы

ҚИЫН ӨМІРЛІК ЖАҒДАЙДАҒЫ БАЛАЛАРҒА ӘЛЕУМЕТТІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҚОЛДАУ

Аннотация. Мақалада қиын өмірлік жағдайға тап болған балаларға көрсетілетін әлеуметтік-педагогикалық қолдаудың мазмұны, маңызы және қазіргі қоғамдағы рөлі жан-жақты қарастырылады. Автор әлеуметтік педагогтің кәсіби қызметін, оның отбасы мен мектеп арасындағы байланыстырушы көпір ретіндегі функциясын, балалардың психоэмоциялық және әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз етудегі әдіс-тәсілдерін ғылыми-публицистикалық тұрғыда талдайды. Мақалада әлеуметтік қолдаудың психологиялық және тәрбиелік аспектілері, қоғамдағы әлеуметтік қорғау жүйесінің заманауи бағыттары және әлеуметтік педагогтің кәсіби құзыреттілігін жетілдірудің маңызы сипатталады.

Кілт сөздер: әлеуметтік педагог, қиын өмірлік жағдай, әлеуметтік қолдау, бейімделу, балалар құқығы, инклюзия, педагогикалық көмек, отбасы.

Қазіргі заманның әлеуметтік-экономикалық, мәдени және моральдық өзгерістері қоғамдағы балалардың әл-ауқатына айтарлықтай әсер етуде. Қиын өмірлік жағдайдағы балалар мәселесі – бүгінгі әлеуметтік педагогиканың өзекті бағыттарының бірі. Мұндай балалардың өмір жолында түрлі қиындықтар кездеседі: отбасы ішіндегі дағдарыстар, тұрмыстық жағдайдың төмендігі, ата-анасының жауапкершілігінің болмауы, зорлық-зомбылыққа ұшырау, бейімделмеу, мінез-құлықтағы ауытқулар және қоғам тарапынан стигматизация. Бұл проблемалар баланың жеке тұлғалық дамуына, психикалық тұрақтылығына, оқу мен әлеуметтену үдерісіне тікелей ықпал етеді. Сондықтан әлеуметтік педагогтің міндеті – осындай балаларға кешенді көмек көрсету, олардың өмірлік қиындықтарды еңсеруіне жағдай жасау және қоғамға толыққанды тұлға ретінде бейімделуін қамтамасыз ету.

Әлеуметтік-педагогикалық қолдау – бұл тек көмек көрсету ғана емес, сонымен қатар баланың әлеуетін дамытуға бағытталған жүйелі және мақсатты үдеріс. Бұл үдерістің негізінде адамгершілік, қолдау мен қамқорлық идеясы жатыр. Әлеуметтік педагог қиын өмірлік жағдайға тап болған баланы тек көмек алушы ретінде емес, өмірлік қиындықтарды өз күшімен шешуге қабілетті, әлеуеті бар тұлға ретінде қабылдауы тиіс. Осы тұрғыдан алғанда педагогтің қызметі тек материалдық көмек көрсету немесе кеңес беру шеңберінде шектелмей, баланың жеке тұлғалық дамуын, психологиялық тұрақтылығын және өзін-өзі бағалауын қалыптастыруға бағытталады.

Қиын өмірлік жағдай ұғымы әлеуметтік, психологиялық, педагогикалық және құқықтық аспектілердің тоғысында қарастырылады. Бұл жағдайлар көбінесе баланың отбасындағы қарым-қатынастардың бұзылуынан, ата-ананың маскүнемдікке немесе зорлық-зомбылыққа

бейім болуынан, кедейшілік пен әлеуметтік бейімсіздіктен туындайды. Кей жағдайларда ата-анасының жұмыс істеу үшін шетелге кетіп, баланың қараусыз қалуы да осындай топқа әкеледі. Мұндай кезде баланың эмоционалдық әлемі бұзылып, жалғыздық сезімі мен қорғансыздық күйі пайда болады. Осы сәтте әлеуметтік педагогтің рөлі ерекше, себебі ол баланың сенімін қалпына келтіруге, ішкі күйзелістерін жеңуге, өз күшіне деген сенімділік пен өзін құрметтеу сезімін қайта қалыптастыруға көмек береді.

Балаларға әлеуметтік-педагогикалық қолдау көрсетудің тиімділігі педагогтің кәсіби біліктілігі мен адамгершілік ұстанымына байланысты. Әлеуметтік педагог ең алдымен баламен сенімді қарым-қатынас орнатуы қажет. Баланың жағдайын шынайы түсініп, оған жанашырлық таныта білу – әлеуметтік жұмыстың басты қағидаты. Әлеуметтік педагог әр баланың өмір тарихын, оның қоршаған ортасын, психологиялық жағдайын, отбасындағы қарым-қатынас ерекшеліктерін жан-жақты зерттеу арқылы ғана нақты көмек жолдарын ұсына алады. Бұл үдерісте педагогтың аналитикалық ойлауы, эмпатиясы және кәсіби этикасы маңызды орын алады.

Қиын өмірлік жағдайдағы балалармен жұмыстың негізі – олардың әлеуметтену процесін қалыптастыру. Бұл балалар көбінесе қоғамнан оқшауланып, өз қабілетіне сенуден қалады. Сондықтан әлеуметтік педагог баланың қоғаммен өзара әрекеттесуін ұйымдастыру арқылы оның әлеуметтік байланыстарын қалпына келтіруі қажет. Мұндай жағдайда әр баланың өзін жеке тұлға ретінде сезінуіне мүмкіндік беріледі. Педагог оқушының өз бойындағы жақсы қасиеттерін, қызығушылықтары мен бейімдерін танып, оларды дамытуға бағытталған шаралар ұйымдастырады. Мысалы, шығармашылық үйірмелер, спорттық секциялар, еріктілер қозғалысы немесе қоғамдық бастамаларға қатыстыру баланың әлеуметтенуін арттырады.

Әлеуметтік-педагогикалық қолдау жүйесі кешенді сипатқа ие болғандықтан, оның құрамында психологиялық, құқықтық, тәрбиелік және мәдени бағыттар қамтылады. Педагог көбіне психологтармен, әлеуметтік қызметкерлермен, дәрігерлермен, полиция инспекторларымен, сондай-ақ баланың ата-анасымен бірлесе жұмыс істейді. Осындай ынтымақтастық нәтижесінде баланың жағдайы жан-жақты қарастырылып, нақты шешімдер қабылданады. Әлеуметтік педагогтің қызметі тек мектеп шеңберімен шектелмейді, ол отбасы мен қоғам арасындағы байланысты реттейтін көпір іспетті. Бұл байланыс неғұрлым үйлесімді болса, соғұрлым баланың дамуы да нәтижелі болады.

Қиын өмірлік жағдайдағы балаларды қолдаудың тиімді тетіктерінің бірі – инклюзивті білім беру мен психоэмоциялық оңалту шараларын қатар жүргізу. Инклюзивті ортада бала өзін қоғамның толыққанды мүшесі ретінде сезінеді, ал педагог оның әлеуетін дамытуға, өзіндік пікірін білдіруге, шешім қабылдауға үйретеді. Психологиялық тұрғыдан қауіпсіз орта қалыптастыру арқылы бала қорқыныш пен сенімсіздік сезімінен арылады. Бұл ретте әлеуметтік педагог баланың жетістіктерін мойындап, оны мадақтау арқылы ішкі мотивациясын арттыруы қажет.

Балалармен жүргізілетін әлеуметтік-педагогикалық жұмыс ұзақ мерзімді және жүйелі болуы тиіс. Уақытша немесе бір реттік көмек тек сыртқы әсер береді, ал терең психологиялық жарақаттар мен әлеуметтік бейімсіздік тек тұрақты қолдау мен сенімге негізделген өзара әрекет арқылы ғана түзетіледі. Сондықтан педагог баланың дамуын ұзақ уақыт бойы бақылап, әр кезеңдегі өзгерістерді талдап, сәйкес түзету шараларын жоспарлауы керек. Бұл процесте рефлексия мен өзіндік талдау педагогтың кәсіби мәдениетінің ажырамас бөлігіне айналады.

Бүгінгі қоғамда әлеуметтік педагогика тек әлсіз топтарға көмек көрсету емес, әлеуметтік әділеттілікті қамтамасыз етудің де маңызды құралы болып отыр. Қиын өмірлік жағдайдағы балаларды қорғау арқылы мемлекет өз болашағын сақтайды, себебі әрбір бала – қоғамның әлеуетті мүшесі, оның интеллектуалдық және рухани байлығы. Әлеуметтік педагог – осы байлықты қорғаушы, оны дамытуға бағыт беруші тұлға. Оның қызметі тек кәсіби шеберлікті ғана емес, адамгершілік пен рухани кемелдікті де талап етеді.

Қоғамдық деңгейде әлеуметтік қолдаудың тиімді жүйесін құру үшін мектеп, отбасы және әлеуметтік институттар арасындағы серіктестік нығайтылуы тиіс. Мемлекеттік құрылымдар, үкіметтік емес ұйымдар және жергілікті қауымдастықтар бірлесе отырып, балалардың

құқықтарын қорғау мен олардың әлеуметтік бейімделуін қамтамасыз ететін бағдарламаларды іске асыруы қажет. Бұл бағытта әлеуметтік педагогтердің тәжірибелік және ғылыми зерттеу жұмыстарына жағдай жасау, олардың кәсіби біліктілігін арттыру да ерекше маңызды.

Қиын өмірлік жағдайдағы балаларды қолдау – тек әлеуметтік педагогтің ғана емес, бүкіл қоғамның ортақ міндеті. Әрбір бала өз өмір жолында кездескен қиындықтарға қарамастан, өз орнын табуға, өз қабілетін көрсетуге және бақытты өмір сүруге лайық. Сондықтан әлеуметтік педагогтың басты миссиясы – баланың сенімін жоғалтпауына көмектесу, оны өмірге бейімдеп, өз әлеуетін жүзеге асыруға бағыттау.

Қорытындылай келе, әлеуметтік-педагогикалық қолдау – бұл гуманистік көзқарасқа негізделген, баланың тұлғалық дамуын, оның психологиялық және әлеуметтік тұрақтылығын қамтамасыз етуге бағытталған үздіксіз үдеріс. Бұл үдерістің табысты болуы әлеуметтік педагогтің кәсіби құзыреттілігіне, қоғамның қолдауына және адамгершілік құндылықтарға сүйенген әлеуметтік саясаттың тиімділігіне байланысты. Әрбір әлеуметтік педагог өз қызметінде баланың жүрегіне жол таба білсе, оның өмірі түбегейлі өзгеріп, қоғамның рухани деңгейі де арта түсер еді.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. Әбдірахманова Қ. Әлеуметтік педагогика негіздері. – Алматы: Дарын, 2020. – 168 б.
2. Сластенин В.А. Педагогика: учебник для студентов педагогических вузов. – Москва: Академия, 2019.
3. OECD. Child Well-being and Social Policy in Education. – Paris: OECD Publishing, 2021.

СОЦИАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА ДЕТЕЙ, НАХОДЯЩИХСЯ В ТРУДНОЙ ЖИЗНЕННОЙ СИТУАЦИИ

Аннотация. В статье всесторонне рассматриваются содержание, значение и роль социально-педагогической поддержки детей, оказавшихся в трудной жизненной ситуации, в современном обществе. Автор анализирует профессиональную деятельность социального педагога, его функции как связующего звена между семьей и школой, а также методы и приемы обеспечения психоэмоциональной и социальной адаптации детей. В работе раскрываются психологические и воспитательные аспекты социальной поддержки, современные направления системы социальной защиты общества и значение повышения профессиональной компетентности социального педагога.

Ключевые слова: социальный педагог, трудная жизненная ситуация, социальная поддержка, адаптация, права ребенка, инклюзия, педагогическая помощь, семья.

SOCIAL AND PEDAGOGICAL SUPPORT FOR CHILDREN IN DIFFICULT LIFE SITUATIONS

Abstract. The article comprehensively examines the content, significance, and role of social and pedagogical support for children facing difficult life circumstances in modern society. The author analyzes the professional activities of social educators, their function as a connecting bridge between the family and the school, and the methods used to ensure children’s psycho-emotional and social adaptation. The paper highlights the psychological and educational aspects of social support, the current trends in the social protection system, and the importance of improving the professional competence of social educators.

Keywords: social educator, difficult life situation, social support, adaptation, children’s rights, inclusion, pedagogical assistance, family.

Абдрахманова Гульжан Жанадиллаевна[1]
Кәсіби бағдар беруші педагог, педагог-зерттеуші
[1]Ы.Алтынсарин атындағы жалпы білім беретін мектебі
Түркістан облысы, Созақ ауданы

«ЖАСӨСПІРІМНІҢ КӘСІБИ ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҚТАРЫН АНЫҚТАУДЫҢ ЗАМАНАУИ ПСИХОДИАГНОСТИКАЛЫҚ ӘДІСТЕРІ» АТТЫ АВТОРЛЫҚ БАҒДАРЛАМА НЕГІЗІНДЕ КӘСІБИ БАҒДАРЛАУ ЖҰМЫСЫНЫҢ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК АСПЕКТІЛЕРІ

Аңдатпа.
Бұл мақалада жасөспірімдердің кәсіби қызығушылықтарын диагностикалау және олардың жеке бейінін анықтау бағытындағы авторлық бағдарламаның ғылыми-әдістемелік негіздері талданады. Зерттеуде RIASEC моделі, Климов типологиясы, қызығушылық картасы, SWOT, SMART мақсат қою және коучинг әдістерінің негізінде құрастырылған кешеннің құрылымы сипатталып, апробациялық нәтижелер мен оның практикалық маңызы баяндалады. Жұмыс кәсіби бағдар беру үдерісін жүйелеуге, тұлғалық ерекшеліктерді ескеруге және оқушының болашақ мамандық таңдауына саналы көзқарас қалыптастыруға бағытталған.
Түйінді сөздер: кәсіби бағдар, психодиагностика, RIASEC, Климов, қызығушылық картасы, коучинг, SMART, кәсіби бейін, мектептегі бағдар жұмысы.

Аннотация.
В статье анализируются научно-методические основы авторской программы, направленной на диагностику профессиональных интересов подростков и определение их индивидуального профиля. Описывается структура комплексной системы, построенной на основе модели RIASEC, типологии Е.А. Климова, «Карты интересов», SWOT-анализа, технологии SMART-планирования и коучинговых методов. Представлены результаты апробации программы и показана её практическая значимость. Работа направлена на систематизацию процесса профориентации, учёт личностных особенностей учащихся и формирование осознанного отношения к выбору будущей профессии.
Ключевые слова: профориентация, психодиагностика, RIASEC, Климов, карта интересов, коучинг, SMART, профессиональный профиль, профориентационная работа в школе.

Abstract.
This article analyzes the scientific and methodological foundations of an author’s program aimed at diagnosing adolescents’ professional interests and identifying their individual career profiles. The study describes the structure of a comprehensive framework developed on the basis of the RIASEC model, Klimov’s typology, the Interest Map method, SWOT analysis, SMART goal-setting, and coaching techniques. The results of the program’s approbation and its practical significance are presented. The work is focused on systematizing the process of career guidance,

considering personal characteristics, and fostering students' conscious attitude toward future career choice.

Keywords: career guidance, psychodiagnostics, RIASEC, Klimov, interest map, coaching, SMART, career profile, school-based guidance program.

Кіріспе

Қазіргі таңда жалпы білім беретін мектептердегі білім беру процесінде оқушылардың кәсіби бағдарын дұрыс әрі жүйелі ұйымдастыру мәселесі ерекше маңызға ие болып отыр, себебі жаһандану дәуірінде еңбек нарығы жылдам өзгеріп, жаңа мамандықтар пайда болуда және бұрыннан бар кәсіптердің кейбірі өзектілігін жоғалтып жатыр. Мұндай жағдайда жасөспірімдердің кәсіби таңдау жасау қабілеті олардың жеке қабілеттері мен қызығушылықтарына сай келуі тиіс, өйткені кәсіби өзін-өзі анықтау үдерісі дәл осы — жасөспірімдік кезеңде басталып, тұлғаның болашақ өмірлік траекториясын, әлеуметтік бейімделуін және өзін-өзі жүзеге асыру әлеуетін айқындайды.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі ретінде оқушының жеке мүдделері мен қабілеттерін ескеріп, кәсіби бағдар беру қарастырылған. Сонымен қатар, қазіргі ұлттық білім беру жүйесі құзыреттілікке бағытталған жаңа мазмұнға көшіп жатқан кезеңде, кәсіби бағдар жұмысы тек формальды шаралармен шектеліп қалмай, ғылыми негізделген, психологиялық және диагностикалық әдістемелермен толықтырылуы тиіс. Өйткені оқушылардың бейінін елемеу – мотивацияның төмендеуіне, оқу мен болашақ мамандық арасындағы алшақтыққа, кәсіби сәйкессіздікке және тұлғалық дағдарысқа әкелуі мүмкін.

Осы қажеттілікті ескере отырып, «Жасөспірімнің кәсіби қызығушылықтарын анықтаудың заманауи психодиагностикалық әдістері» атты авторлық бағдарлама әзірленді. Бұл бағдарлама — оқушылардың кәсіби бағытын саналы түрде анықтауға мүмкіндік беретін құрылымдық, әдістемелік және психологиялық құралдар кешенінен тұратын жан-жақты жүйе болып табылады. Авторлық бағдарлама жалпы орта білім беру ұйымдарындағы 8–11 сынып оқушыларына кәсіби бағдар беру мақсатында әзірленген. Бағдарлама қазіргі заман талаптарына сай оқушының тұлғалық дамуы мен кәсіби өзін - өзі анықтауын мақсат етеді. Курс құрылымы оқушының қызығушылығы мен қабілетін, құндылықтарын, темпераментін және еңбекке бейімділігін жан-жақты зерделеуге мүмкіндік беретін психологиялық-диагностикалық құралдар кешеніне негізделген.

Бағдарламада Дж. Холландтың RIASEC типологиясы, Е.А. Климовтың мамандықтар классификациясы, қызығушылық картасы, SMART мақсат қою, коучингтік кеңес жүргізу әдістері қамтылған. Әр сабақ оқушының өзін-өзі тануына, өз мүмкіндіктерін саралап, болашақ мамандығын саналы түрде таңдауға жағдай жасайды.

Цифрлық форматтағы құралдарды (Google Forms, Canva, Miro, U-study, 123test т.б.) қолдану арқылы бағдарлама оқушылардың цифрлық сауаттылығын арттырумен қатар, заманауи кәсіби кеңес беру әдістерін меңгеруге ықпал етеді. Сонымен қатар, ата-аналармен жұмыс, педагогтар мен кәсіби бағдар мамандарына арналған әдістемелік ұсынымдар да қарастырылған.

Бағдарлама нәтижесінде оқушылар жеке кәсіби бағдар картасын жасап, нақты кәсіби мақсат қоюды, бағытты таңдауды және өз болашағына жауапкершілікпен қарауды үйренеді.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу нысаны ретінде Түркістан облысының бірнеше мектептерінде 9–11 сыныптар арасында жүргізілген апробациялық жұмыс алынды, ал зерттеу пәні - кәсіби бағдар беру процесін жетілдіруге бағытталған психодиагностикалық құралдардың тиімділігі болып табылады.

Авторлық бағдарламада қолданылған негізгі әдістер:

1) **RIASEC (Дж. Холланд):** Жеке тұлғаның алты кәсіби типін анықтайтын әмбебап диагностикалық модель: реалистік, интеллектуалдық, әлеуметтік, кәсіпкерлік, көркемдік және ұйымдастырушылық;

2) **Е.А. Климов типологиясы:** «Адам–табиғат», «Адам–техника», «Адам–адам», «Адам–белгі», «Адам–көркем бейне» бағыттары;

3) **Қызығушылық картасы:** Визуал және таңдау негізіндегі әдіс, оқушының өмірлік ұстанымын анықтау мақсатында қолданылады;

4) **SWOT және SMART әдістері:** Өзін-өзі талдау және мақсат қою құралы;

5) **Коучингтік сұхбат:** Жеке кеңес беру стилі;

6) **Google Forms, Canva, 123test, Profguide:** Цифрлық платформалар арқылы тестілеу мен визуализация.

Аталған әдістердің барлығы модификацияланып, мектеп жағдайына бейімделіп, бірізді сабақ жоспары мен диагностикалық цикл аясында ұсынылды.

Нәтижелер

Апробация нәтижелері төмендегідей бағыттарда жинақталды:

- Диагностикалық дәлдік:

1) RIASEC бойынша жеке типін анықтаған оқушылардың 84%-ы өз таңдауын түсінікті әрі шынайы деп бағалаған;

2) Климов әдісі бойынша оқушы таңдауы өмірлік құндылықтарымен сәйкес келетіндігі байқалды.

- Мотивацияның өсуі:

1) SMART мақсат қою нәтижесінде оқушылардың 76%-ы өз болашағына қатысты нақты қадамдар жоспарлап жазған;

2) SWOT талдау арқылы оқушы өз әлсіз және күшті жақтарын объективті түрде сипаттай алған.

- Цифрлық сауаттылық:

1) Google Forms пен Canva платформалары оқушылардың визуалды-аналитикалық дағдыларын арттыруға мүмкіндік берді;

2) Платформа қолдану деңгейі 95% жеткен.

- Кәсіби бейін картасы:

1) 10 сабақтық цикл соңында әр оқушының жеке **кәсіби даму картасы** құрастырылды;

2) Карталарда қызығушылық, қабілет, ішкі мотивация, диагностика нәтижесі және кеңес қорытындысы біріктірілген.

Талқылау

Бағдарламаның табыстылығы, ең алдымен, оның ғылыми-әдістемелік негізделуінде, модульдік құрылымында және практикалық қолданылу жеңілдігінде болып отыр. Бұл бағдарлама кәсіби бағдар беру жұмыстарын тек жекелеген тестілеумен шектемей, диагностикадан бастап, кеңес беру, рефлексия және даму картасын құруға дейінгі тұтас цикл ретінде қарастырады. Бұл тәсіл оқушыны жан-жақты зерттеуге, оның болашақ кәсіби бейіні мен әлеуетін нақты бағалауға мүмкіндік береді.

Бағдарлама мазмұны мен құрылымы мектеп жағдайында интеграциялауға бейімделген. Ол дәстүрлі пәндік оқытумен табиғи байланыс орнатуға мүмкіндік береді, себебі ұсынылған әдістемелік тәсілдер — қызығушылық картасы, RIASEC моделі, Климов типологиясы, SWOT талдау және SMART мақсат қою — пәнішілік және пәнаралық біліммен сабақтасып, оқушының өмірлік көзқарасын қалыптастыруға ықпал етеді. Бұл оқушы тұлғасының жан-жақты дамуына, өзін-өзі тануына, болашақтағы рөлін саналы түрде анықтауына жағдай жасайды.

Аталған бағдарламаны апробациялау кезінде педагогтер оқушылармен рефлексивті байланыс орната алғанын атап өтті. Сабақтарда коучингтік сұхбат, жеке кәсіби кеңес және мотивациялық карталар арқылы оқушының ішкі мотивациясы мен кәсіби арманы айқындалды

Психологиялық жайлылық пен сенімді қарым-қатынас кеңес беру нәтижелілігін арттырғаны байқалды.

Сонымен қатар, цифрлық құралдарды — Google Forms, Canva, Miro, Profguide сияқты платформаларды пайдалану оқушылардың технологиялық сауаттылығын дамытуға, тест нәтижелерін визуалды түрде ұсынуға және деректерді талдау дағдыларын жетілдіруге септігін тигізді. Цифрлық инфрақұрылыммен қамтылған бұл бағдарлама оқушыға заманауи талаптарға сай шешім қабылдау мен өзіндік бағдар жасаудың нақты механизмін ұсынады.

Жалпы, бағдарлама оқушы мен мұғалім арасындағы диалогты тереңдетіп, кәсіби бағытты саналы, дәйекті түрде қалыптастырудың тиімді моделіне айналды. Бағдарлама мазмұны мен қолдану форматы практикамен ұштасып, педагогикалық тұрғыда дәлелденген және оң нәтижелер бергені айқын көрініс тапты.

Қорытынды

Осылайша, жасөспірімдердің кәсіби бағытын саналы қалыптастыру үшін **диагностикалық дәлдік**, **жеке кеңес**, **визуализация**, **рефлексия**, **мақсат қою** және **цифрлық интеграция** қатар қолданылуы қажет.

Авторлық бағдарлама осы алты негізгі компонентті біріктіріп, **мектеп жағдайында тиімді іске асыруға болатын әмбебап құрал** ретінде танылды.

Оның негізінде:

1) оқушы кәсіби таңдауға дайын болады;
2) мұғалім кәсіби бағдарлаудың құрылымын меңгереді;
3) мектеп ұжымы жүйелі бағдарлау механизмін енгізеді.

Ұсыныстар

1) Бағдарламаны **9–11 сыныптарда жүйелі қолдануға** енгізу;
2) 8 және 10-сыныптарға **модульдік бейімделген нұсқасын** жасау;
3) Мұғалімдерге арналған **қысқамерзімді тренингтер** ұйымдастыру;
4) Диагностикалық нәтижелерді **білім беру траекториясымен** байланыстыру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. – Астана: ҚР Әділет министрлігі, 2007 (2022 ж. толықтырулармен).
2. Қазақстан Республикасының орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (МЖМБС). – Астана: ҚР Оқу-ағарту министрлігі, 2023.
3. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2022–2026 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2022.
4. Назарбаев Н.Ә. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру. – Астана, 2017.
5. Выготский Л.С. Психология развития человека. – М.: Смыл, 2020.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 2021.
7. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – М.: Академический проект, 2018.
8. Holland J. L. Making Vocational Choices: A Theory of Vocational Personalities and Work Environments. – New Jersey: Prentice Hall, 1997.
9. Super D. E. Career Development Theory: Implementing Lifelong Self-Concept. – New York: Teachers College Press, 2016.
10. Savickas M. L. Career Construction Theory and Practice. – New York: Springer, 2019.
11. Зеер Э.Ф. Психология профессий. – Екатеринбург: Уральское издательство, 2020.
12. Ильин Е.П. Психология индивидуальных различий. – СПб.: Питер, 2021.
13. Головей Л.А., Рыбалко Е.Ф. Психология личности: Учебное пособие. – СПб.: Речь, 2019.
14. Елисеева О.П. Диагностика мотивации и профессиональных интересов подростков. – М.: Педагогика, 2018.
15. Павлова А.М., Садовникова Н.О. Диагностические методики профориентации школьников. – М.: Академкнига, 2017.

16. Сатова С.Т. Мектептегі кәсіби бағдар жұмысының психологиялық негіздері. – Алматы: Қазақ университеті, 2020.
17. Құлмағамбетова Б.Қ. Оқушылардың кәсіби қызығушылығын анықтау әдістері. // «Педагогика және психология» журналы. – №4 (83). – 2021. – Б. 47–55.
18. Назарова Г.Т. Кәсіби бағдар берудің жаңа әдістері мен технологиялары. – Нұр-Сұлтан: НЗМ ДББҰ, 2022.
19. OECD. Career Guidance and Public Policy: Bridging the Gap. – Paris: OECD Publishing, 2020.
20. PISA 2022 Framework for Assessment. – OECD, Paris, 2022.
21. Blustein D. L. The Psychology of Working: A New Perspective for Career Development. – New York: Routledge, 2020.
22. Шадриков В.Д. Деятельность и способности человека. – М.: Логос, 2019.
23. Чистякова С.Н. Профориентация школьников в современных условиях. – М.: Академия, 2018.
24. Кәрімова Г.Ж., Молдағалиева А.С. Оқушылардың кәсіби бағдарлануындағы заманауи тәсілдер. // «Білім және инновация» журналы. – №2. – 2023. – Б. 32–39.
25. Исаева А.М. Заманауи психодиагностикалық әдістердің мектеп тәжірибесіндегі қолданысы. // «Педагогикалық шеберлік» ғылыми-практикалық журналы. – №3. – 2022. – Б. 44–50.

Мухамедиева Гулдана Багдаткызы[1]
Әдіскер
[1]ЖШС “Эйбиси скул” “Happy kids” балабақшасы
Қарағанды облысы, Қарағанды қаласы

ТӘРБИЕШІНІҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ДАМЫТУДАҒЫ ӘДІСКЕРДІҢ ЖЕТЕКШІ РӨЛІ

Кіріспе

Мектепке дейінгі кезең – баланың тұлғалық қалыптасуы мен дамуының ең қарқынды әрі жауапты шағы. Бұл уақытта тәрбиешінің әрбір сөзі, әрбір іс-әрекеті баланың ойлауына, сезіміне, мінез-құлқына, эстетикалық талғамына және қоршаған ортаға көзқарасына ықпал етеді.

Сондықтан тәрбиешінің шығармашылық әлеуеті – балабақшадағы тәрбие мен оқыту сапасының негізгі көрсеткіші. Ал осы әлеуетті дұрыс бағыттап, дамытып, тәрбиешінің кәсіби ізденісіне қолдау көрсетіп, жаңашыл болуына жағдай жасау – әдіскердің басты міндеті.

Әдіскер – тек ұйымдастырушы емес, ол – ұжымды шабыттандыратын, шығармашылыққа жетелейтін, педагогтың тұлғалық және кәсіби дамуына бағыт-бағдар беретін көшбасшы.

Негізгі бөлім

1. Әдіскердің жетекші рөлі

Әдіскер мектепке дейінгі ұйымдағы педагогикалық процестің үйлестірушісі болып табылады. Ол тәрбиешілердің кәсіби өсуіне серпін беріп, жаңа әдістемелерді меңгеруге жол көрсетеді, шығармашылық ізденісті қолдайды.

Әдіскердің жетекші рөлі мына бағыттарда көрінеді:

• тәрбиешілердің жеке бастамалары мен шығармашылық идеяларын қолдау;

• заманауи технологияларды (дидактикалық ойындар, сенсорлық тәсілдер, бейнелеу, құрастыру, дамытушы ортаны байыту) енгізуді ұйымдастыру;

• семинар, тренинг, педагогикалық кеңес, шеберлік сабақтары арқылы кәсіби шеберлікті арттыру;

• әр тәрбиешінің жеке кәсіби даму жоспарын құруға көмектесу;

• шығармашылық зертханалар, әдістемелік көрмелер, авторлық жобалар арқылы мотивацияны арттыру;

• педагогтарға әдістемелік қолдау көрсетіп, бағыт-бағдар беру.

2. Баланы дамытудағы негізгі 5 дағды және тәрбиешінің рөлі

Әдіскер мен тәрбиешінің бірлескен жұмысы баланың жан-жақты дамуына бағытталған. Олар мектепке дейінгі жастағы балалардың өмірінде маңызды 5 негізгі дағдыны қалыптастыруға назар аударады.

1) Физикалық дағды

Тәрбиешінің рөлі:

• қимыл-қозғалыс ойындары, сергіту сәттері, қарапайым жаттығулар арқылы балалардың дене белсенділігін арттыру;

• ұлттық ойын элементтерін енгізу (асық, арқан тарту, «ақсерек-көксерек» т.б.).

Әдіскердің қолдауы:

• тәрбиешілерге дене шынықтыруға арналған қарапайым қозғалыс жаттығуларын үйрету;

• сергіту минуттарының, қимыл ойындарының жаңа үлгілерін ұсыну;

• топ бөлмелеріндегі қимыл-қозғалыс ортасын (доптар, жолақтар, массаж кілемшелер) дұрыс ұйымдастыруға бағыт беру.

2) Танымдық дағды

Тәрбиешінің рөлі:

• табиғатты бақылау, тәжірибе жасау, қарапайым зерттеу әрекеттері арқылы себеп-салдар байланысын түсінуге үйрету;

• дидактикалық ойындар арқылы ойлау, салыстыру, топтастыру қабілеттерін дамыту.

Әдіскердің қолдауы:

• жобалық жұмыс, шағын зерттеу бұрыштарын ұйымдастыру бойынша әдістемелік кеңес беру;

• STEAM элементтерін балабақша деңгейіне бейімдеп енгізуге көмектесу (су, құм, ауа, магнитпен тәжірибелер).

3) Шығармашылық дағды

Тәрбиешінің рөлі:

• сурет, мүсіндеу, жапсыру, музыка, ертегі желісі бойынша рөлдік ойындар ұйымдастыру;

• баланың қиялын, ойлау еркіндігін дамыту.

Әдіскердің қолдауы:

• «Педагогикалық шеберхана», шығармашылық байқаулар ұйымдастыру;

• көрнекілік материалдар дайындау, бейнелеу техникасының жаңа түрлерін (көкөніспен бояу, саусақпен сурет салу, тұзды сурет) көрсету;

• театрландырылған ойындарды ұйымдастыруға әдістемелік көмек беру.

4) Әлеуметтік дағды

Тәрбиешінің рөлі:

• балаларды бір-бірін тыңдауға, өз ойын мәдениетті жеткізуге, көмектесуге үйрету;

• топ ішінде ынтымақтастық атмосферасын қалыптастыру.

Әдіскердің қолдауы:

• психологиялық тренингтер өткізіп, тәрбиешілерге топішілік қарым-қатынасты қалыптастыру жолын көрсету;

• ата-аналармен бірлескен ойындар, шағын жобалар ұйымдастыруға бағыт беру.

5) Коммуникативтік дағды

Тәрбиешінің рөлі:

• әңгімелесу, ертегі оқу, мақал-мәтел, жаңылтпаш, диалог ойындары арқылы тіл байлығын дамыту;

• сахналық ойындар арқылы сөйлеу мәдениетін қалыптастыру.

Әдіскердің қолдауы:

• сторителлинг, тіл дамыту ойындарының жаңа түрлерін үйрету;

• көркем әдебиет бұрышын ұйымдастыруға әдістемелік қолдау көрсету;

• сөйлеуді дамытатын интерактивті тәсілдерді қолдануға бағыт беру.

3. Әдіскер мен тәрбиеші ынтымақтастығының формалары

Шығармашылық дамудың жүйелі болуы үшін әдіскер келесі әдістемелік жұмыс формаларын тиімді қолданады:

• **Педагогикалық кеңес** – тәжірибе алмасу, талқылау, жаңа идеялар генерациясы;

• **Шығармашылық топтар мен зертханалар –** инновациялық жобаларды жүзеге асыру алаңы;

• **Тренингтер, семинарлар, пікір алмасу –** кәсіби рефлексия мен мотивация ортасы;

• **Ашық іс-әркеттер, ашық есік күндері –** озық тәжірибені көрсету мүмкіндігі;

• **Іс - шаралар, байқаулар, көрмелер –** тәрбиешінің шығармашылық қабілетін айқын көрсететін алаң;

• **Әдістемелік апталықтар** – педагогтың қуатын, ізденісін күшейтетін жүйелі жұмыс түрі.

4. Ынтымақтастықтың нәтижесі

Әдіскер мен тәрбиешінің жүйелі серіктестігі:

• тәрбиешілердің кәсіби шеберлігінің артуына;

• шығармашылық жобалардың көптеп жүзеге асуына;

• балалардың танымдық, эмоционалдық және коммуникативтік дамуының жақсаруына;

• ұжым ішінде сенімді, қолайлы, шығармашылық әлеуетке бай атмосфераның қалыптасуына алып келеді.

Қорытынды

Бала – қоғамның болашағы. Ал сол болашақтың алғашқы білім, тәрбие негізін қалап, өмірге жол сілтейтін тұлғалар – тәрбиеші мен әдіскер.

Тәрбиешінің шығармашылық қабілетін дамыту, оны кәсіби шыңға жетелеу – әдіскердің білімділігі мен шеберлігіне байланысты. Әдіскер мен тәрбиешінің үйлесімді жұмысы – шығармашылық синергия туғызатын күш.

Бұл серіктестік педагогтың кәсіби дамуына ғана емес, баланың жан-жақты, үйлесімді, бақытты тұлға болып қалыптасуына ықпал етеді.

Туйлебаева Айна Умановна[1]
Музыка пәні мұғалімі
[1]Алматы облысының білім басқармасына қарасты, Талғар ауданының білім бөлімі
«№22 жалпы білім беретін орта мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

КҮЙДІҢ ШЫҒУ ТАРИХЫ ЖӘНЕ КӨРКЕМДІК ТАБИҒАТЫН ТАНУ

Кіріспе

Қазақ халқының мәдениеті мен рухани өмірінде музыка өнерінің алатын орны айрықша. Соның ішінде **күй** — ұлттың жаны мен тарихының, қуанышы мен қасіретінің, даналығы мен дүниетанымының көрінісі. Домбыраның күмбірі ғасырлар бойы қазақ даласында ұлттың үнін, тағдырын, сезімін жеткізді.

Күй — сөзсіз сөйлейтін тіл, ал домбыра — сол тілді жеткізуші қасиетті аспап. Әрбір күйдің артында халықтың өмірінен туған оқиға, тағдыр, тарих бар. Сондықтан күйді зерттеу — ұлттың өткені мен бүгінін, рухани дүниесін, ойлау жүйесін тану деген сөз.

Бұл мақалада күйдің шығу тарихына, аймақтық ерекшеліктеріне және оның көркемдік табиғатына талдау жасалып, қазақ халқының рухани өміріндегі орны мен тәрбиелік мәні айқындалады.

Негізгі бөлім

1. Күйдің шығу тарихы

Күй — қазақ халқының **көне заманнан бері сақталып келе жатқан музыкалық мұрасы**. Ол алғашында табиғат дыбыстарын, аң-құстардың үнін, адамның еңбек әрекеттерін бейнелеуден басталған. Уақыт өте келе бұл әуендер адам сезімі мен ойына, әлеуметтік өмірге, тарихи оқиғаларға негізделген күрделі музыкалық шығармаларға айналды.

Археологиялық қазбалар мен жазба деректерге сүйенсек, **домбыра аспабы** кемінде екі мың жылдық тарихы бар көне мәдени мұра. Домбыра — тек музыкалық құрал емес, ол **халықтың жады мен жанының символы**.

Күй өнерінің қалыптасуында ауызша дәстүрдің рөлі ерекше. Халық күйлері ғасырлар бойы ұрпақтан ұрпаққа **есте сақтау арқылы** жетіп отырды. Күйшілер өз дәуірінің шежіресін күй тілімен жеткізіп, елдің рухын көтерді.

Күйлердің көпшілігі нақты тарихи оқиғаларға негізделген.

Мысалы:

- **“Ақсақ құлан”** күйі — Жошы хан мен Кетбұғаның аңызы арқылы елге қайғы мен әділдік ұғымын жеткізеді.
- **“Ел айрылған”** — туған жерден айырылған халықтың мұңын бейнелейді.
- **“Кеңес”**, **“Кісен ашқан”** күйлері — азаттық пен еркіндік идеясын көтереді.

Бұл шығармалар қазақ халқының тарихи жады мен дүниетанымының музыкалық көрінісі болып табылады.

2. Күйдің аймақтық мектептері мен орындаушылық дәстүрлері

Қазақ күйлері **аймақтық мектептерге** бөлінеді. Әр мектептің өзіндік орындау мәнері, тақырыбы және көркемдік тәсілдері бар:

Аймақ	Белгілі күйшілер	Ерекшелігі
Батыс Қазақстан (Төкпе дәстүрі)	Құрманғазы, Дәулеткерей, Дина	Серпінді ырғақ, ерлік пен азаттық рухы басым
Арқа мектебі (Шертпе дәстүрі)	Тәттімбет, Сайдалы Сары Тоқа	Философиялық, лирикалық, сыршыл сипат
Жетісу мектебі	Байсерке, Қожеке, Ықылас	Табиғат пен адамның нәзік сезімін бейнелейді
Сыр бойы дәстүрі	Жолдасбек Құрманғали, Нұрғиса Тілендиев	Қобыз және домбыра сарынын біріктіреді

Батыс Қазақстан мектебі — төкпе дәстүрдің орталығы. Құрманғазының «Адай», «Сарыарқа» күйлері еркіндік пен ел бірлігі идеясын паш етеді.

Арқа мектебі — терең ой мен философиялық толғаныстарға толы. Тәттімбет күйлерінде ішкі сезім, нәзік лиризм басым.

Жетісу мен Сыр бойы мектептерінде табиғат сұлулығы, махаббат, сабыр мен үйлесім тақырыптары көрініс табады.

3. Күйдің көркемдік табиғаты және бейнелеу құралдары

Күйдің көркемдік табиғаты — оның **сөзсіз, бірақ мағыналы тілінде**. Күйде дыбыс пен ырғақ арқылы сезім, ой, тарих көрініс табады.

- **Ырғақ** — қозғалысты, мінезді, іс-әрекетті бейнелейді.
- **Дыбыс бояуы** — көңіл күй мен табиғат сарынын жеткізеді.
- **Тембр мен динамика** — психологиялық әсер тудырады.

Күй — тек естілетін емес, **сезілетін өнер**. Тыңдаушы күй арқылы бір мезетте өткенді еске алады, болашаққа үмітпен қарайды.

Мысалы, Құрманғазының **“Адай”** күйі — қайрат пен жігердің символы болса, Тәттімбеттің **“Саржайлау”** күйі — табиғаттың тыныштығын, адам жанының лирикалық күйін бейнелейді.

Күйлердің көркемдік табиғаты осылайша халықтың психологиялық және эстетикалық танымын көрсетеді.

4. Күйдің рухани және тәрбиелік мәні

Күй — **ұлттық рухтың ұстазы**. Ол адамды елін сүюге, жақсылыққа, төзімділік пен адалдыққа баулиды.

Күй тыңдаған адам — тарихпен сырласады, өткеннен тағылым алады.

Қазақ күйшілері — халықтың рухани көсемдері. Мысалы:

- **Құрманғазы** — еркіндіктің, күрестің символы.
- **Дәулеткерей** — сұлулық пен әсемдіктің жыршысы.
- **Тәттімбет** — сабыр мен терең ойдың иесі.
- **Дина Нұрпейісова** — әйел өнерпаздардың биік рухының көрінісі.

Бүгінгі таңда күй өнері музыкалық білім беруде, ұлттық патриотизмді тәрбиелеуде ерекше рөл атқарады. Мектеп пен өнер орталықтарында күй үйрену арқылы балалар ұлттық болмыс пен рухани тазалыққа баулынады.

5. Қазіргі қоғамдағы күйдің орны

Қазіргі заманда күй өнері жаңа форматта дамуда.

Күй фестивальдері (“Күй керуені”, “Ұлы дала сазы”, “Нағыз қазақ — домбыра”) дәстүрді жаңғыртып, ұлт бірлігін нығайтады.

Заманауи композиторлар — Нұрғиса Тілендиев, Кәкім Жүнісов, Базарбай Жұманиязов сияқты тұлғалар күй дәстүрін оркестр мен симфониялық шығармаларға енгізіп, **жаңа стиль** қалыптастырды.

Күй қазір тек сахнада ғана емес, кино, театр, мультимедиа өнерінде де маңызды рөл атқарады. Бұл — оның **мәңгілік өміршеңдігін** дәлелдейді.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, күй — қазақ халқының рухани қазынасының өзегі. Оның шығу тарихы — ұлт тарихының музыкалық шежіресі, ал көркемдік табиғаты — халықтың жаны мен мінезін танытатын айна.

Күйді түсіну — халықтың өмірін, дүниетанымын, философиясын тану. Домбыраның күмбірі — қазақтың өткені мен болашағын жалғаған алтын көпір.

М. Әуезов айтқандай:

“Қазақтың жаны — күйінде, қазақтың тарихы — домбыраның үнінде.”

Сондықтан күйді үйрену, насихаттау, зерттеу — бұл тек өнер емес, **ұлттық рухты сақтау мен жаңғыртудың жолы**.

Күйдің тылсым үні мен домбыраның мәңгілік сазы қазақтың рухымен бірге жасай береді.

Байторинова Мейрамхан Жумакановна[1]
Бастауыш сынып мұғалімі
[1]«Көктал орта мектеп-бақшасы» КММ
Абай облысы, Мақаншы ауданы, Көктал ауылы

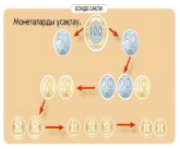

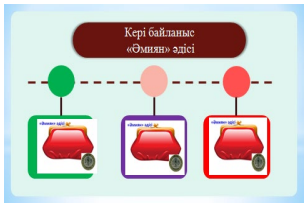
МОНЕТАЛАРДЫҢ ҚҰНЫ. БАҒА

Білім беру ұйымының атауы	Көктал орта мектеп-бақшасы»КММ
Пәні:	**Математика**
Бөлім:	Тағам мен сусын
Педагогтің аты-жөні:	Байторинова М.Ж
Күні:	
Сынып:	1 сынып
Сабақтың тақырыбы:	**№111 сабақ. Монеталардың құны. Баға**
Оқу бағдарламасына сәйкес оқыту мақсаты:	1.1.3.6 1 тг, 2 тг, 5 тг, 10 тг,20 теңгелік тиындармен түрлі төлем жасау. 1.5.1.4 санды бірнеше бірлікке арттыру, кеміту, айырмалық салыстыруға берілген есептерді талдау және шығару, кері есептер құрастыру және шығару;
Сабақтың мақсаты	Монеталарды ұсақтауды үйренеді
Құндылықтар: **Сәуір айы: Еңбекқорлық пен кәсіби біліктілік айы**	Сабақ құндылығы: ЖАСАМПАЗДЫҚ ЖӘНЕ ЖАҢАШЫЛДЫҚ Апта дәйексөзі:**«Болашағы зор мамандықтар жоқ, тек болашағы зор мамандар бар»**

Сабақтың барысы

Сабақтың кезеңі// уақыты	**Педагогтің әрекеті**	**Оқушының әрекеті**	**Бағалау**	**Ресурстар**
Сабақтың басы 5 минут	Психологиялық ахуал қалыптастыру Үлкенге де сіз, Кішіге де сіз. Сәлем бердік сіздергі Құрметпеннен біз. Сыныпты екі топқа бөлу.10 ,20 монеталар арқылы.	Мұғалім әр балаға жүрек пішінді парақша сыйлайды	Көңіл күйлерін көтеріп отыру Тамаша !	Суреттер
Өткенді пысықтау 5 минут	Өткенге шолу **«Садақ ату»әдісі** **1.4+5-7 (2)** **2.Сейсенбіден кейінгі күн (сәрсенбі)** **3.5 санын үш рет қоссақ неше шығады** **4. а+5=7 қандай өрнек** **5.15 санында неше ондық неше бірлік**	Өткен тақырыптар бойынша есептерді шығарады	Дескриптор: **Өткен тақырыпты біледі-1Б** **Сұрақтарға жауап береді-1Б**	Садақ қалқан
Сабақтың ортасы 20 минут	**6.1 сағатта неше минут** Тақырыпты ашу (видеоролик көрсету) Монеталармен қандай сауда			

	жасап жүргендерін сұрау. Дүкенге барғанда заттың құнын қалай шығаратынын айтқызу Жаңа тақырып 1-тапсырма ***«Дүкенде» ойыны*** Балалармен дүкеннен зат сатып алу ойынын ойнау Бір оқушы дүкенші, екіншісі сатып алушы болып сауда жасайды. Көрсетілген бағаларды әртүрлі тәсілмен қалай жинақтай аласың? 30 тг=10тг+10тг+10тг 30 тг=10тг+5тг+5тг+5тг+5тг 30тг=20тг+10тг 30тг=20тг+5тг+5тг 2 тапсырма **«Ой қозғау» әдісі** 100 теңгені монеталармен ұсақтаудың екі тәсілін жаз Үлгі: 100=50+50 100=50+20+20+10	Ақшамен жұмыс жасау жолдарын айтады Балалар көрсетілген бағаны тиындардан жинақтайды Монетаны ұсақтауды үйренеді Жеке жұмыс жасайды Сауда жасайды Өзіндік жұмысты дәптерге орындайды	Дескриптор: Заттардың құнын ажырата алады Сауда жасауды біледі Дескриптор: Көрсетілген бағаларды әртүрлі тәсілмен жинақтайды. **Дескриптор:** Өз бетінше жұмыс орындай алады Теңгені монеталармен ұсақтауды біледі	 Дүкенге қажет заттар Тиындар Теңгелер Тиындар Музыка
Сергіту сәті 2 минут	Сергіту сәті Дене жаттығуларын жасату **Сен зерттеушісің** **«Санап,салыстыр» әдісі** 3-тапсырма Әмияндардағы монеталар саны мен теңгелер санын салыстыр. Бұл әмиянда барлығы 2 монета бар. Бұл әмиянда барлығы 70 теңге бар. Бұл әмиянда барлығы 3 монета бар. Бұл әмияндабар лығы 50 теңге бар	Жаттығу жасайды Кестені толтырады Салыстыру жасайды 2<3 70тг>50тг	Дескриптор: Әмияндардағы монеталар саны мен теңгелер санын салыстырады. Дескриптор: Әмияндардағы монеталар саны мен теңгелер санын салыстырады. Монета, теңге, ақша ұғымын түсінеді	Қимылдар Оқушы жұмыстары Тиындар
Сабақты қорыту **6**минут	Топтық жұмыс 4-тапсырма Қысқаша жазылуы бойынша өзара кері есептерді шығарыңдар 1-топ Болды – Жұмсалды – Қалды – ? тг 2-топ Болды – Жұмсалды – ? тг Қалды – тг 3-топ Болды – ? тг Жұмсалды – Қалды – тг	Топтық жұмыс жасайды Есептерді шығарады Топтық жұмыс жасайды Тапсырмалар ды орындайды	Дескриптор: Топтар өзара кері есептерді шығарады Топтық жұмыс істей алады Дескриптор: 1-топ Заттың бағасын табады 2-топ: Заттың құнын анықтайды 3-топ: Теңгелердің өсу ретін біледі	Теңге купюралары Жұмыс дәптері Жұмыс дәптері
Кері байланыс			«Әмиян» әдісі	

5 минут	Кері байланыс 	Кері байланыс жасайды	арқылы монеталармен сабаққа кері байланыс басады	Кері байланыс тақтасы

Аубакирова Жанар Шаяхметовна[1]
Бастауыш сынып мұғалімі
[1]Алматы облысының білім басқармасына қарасты, Талғар ауданының білім бөлімі
«№22 жалпы білім беретін орта мектеп» коммуналдық мемлекеттік мекеме

ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ ФИГУРАЛАР МЕН ЛОГИКА: БАСТАУЫШ СЫНЫПТА ОЙЛАУДЫ ДАМЫТУ ҚҰРАЛЫ

Кіріспе

Бастауыш білім беру сатысы – баланың тұлғалық дамуы мен логикалық ойлау қабілетінің негізі қаланатын ең жауапты кезең.

2-сынып оқушыларына математиканы оқыту барысында геометриялық фигуралар мен логикалық тапсырмаларды қолдану олардың танымдық белсенділігін арттырып, ойлау мәдениетін қалыптастырады.

Геометриялық материал – математиканың көрнекі және қызықты саласы. Ал логикалық тапсырмалар сол материалды ұғынуды жеңілдетіп, оқушының зейінін, қиялын, салыстыру және талдау қабілеттерін жетілдіреді.

1. Геометриялық білімнің маңыздылығы

Геометрия бастауыш деңгейде:

- кеңістік түсініктерін (оң, сол, жоғары, төмен, алды, арты) қалыптастырады;
- заттардың пішінін, көлемін, орналасуын тануға үйретеді;
- математикалық тіл мен терминдерді (қабырға, төбе, бұрыш, шеңбер, радиус, диаметр) меңгеруге көмектеседі.

Мұндай білім арқылы оқушылар байқағыштық, дәлдік және ұқыптылық қасиеттерін дамытады.

2. 2-сыныптағы геометриялық фигуралар мазмұны

Оқу бағдарламасына сәйкес, 2-сыныпта оқушылар жазық және кеңістік фигуралармен танысады: үшбұрыш, төртбұрыш, шаршы, шеңбер, текше, шар, цилиндр, конус және т.б. Фигуралармен тәжірибелік жұмыс (қию, жапсыру, құрастыру) баланың кеңістік ойлау қабілетін дамытады.

3. Логикалық ойлау мен геометрияның байланысы

Логикалық ойлау – талдау, салыстыру, жалпылау және қорытынды жасау қабілеті. Геометриялық фигуралар осы қабілетті дамытудың нақты құралы болып табылады.

Мысалы:

- Үшбұрыш пен төртбұрыштың айырмашылығын табу;
- Неліктен шар домалайды, ал текше домаламайды?;
- «Төрт қабырғам бар, барлығы тең, мен кіммін?» (Жауабы: шаршы).

4. Сабақта қолдануға болатын әдістер мен ойындар

а) Геометриялық лото – фигураларды қасиетіне қарай табу ойыны;

ә) “Құрастыр және тап” – фигуралардан сурет жасау;

б) “Артық фигураны тап” – логикалық салыстыру тапсырмасы;
в) “Құпия фигура” – сипаттаманы тыңдап, фигураны табу.

5. Геометрия және логика сабақтарының тәрбиелік мәні

Геометриялық тапсырмалар баланы дәлдікке, ұқыптылыққа, жүйелі ойлауға тәрбиелейді. Оқушылар өз ойын нақты жеткізуге, топта жұмыс істеуге және өз шешімін дәлелдеуге үйренеді.

6. Мұғалімге арналған әдістемелік ұсыныстар

1. Әр сабақта қысқа логикалық тапсырма енгізу;
2. Геометриялық фигуралармен тәжірибе жүргізу;
3. АКТ құралдарын қолдану (интерактивті тапсырмалар);
4. «Геометрия бұрышы» ұйымдастыру;
5. Сабақ соңында “Не үйрендік?” талдау сұрағын қою.

Қорытынды

2-сыныпта геометриялық фигуралар мен логика элементтерін үйрету – баланың математикалық ойлауын қалыптастырып, шығармашылық әлеуетін ашудың тиімді жолы.

Ойын, көрнекілік және практикалық әрекет арқылы оқыту оқушылардың пәнге қызығушылығын арттырып, ойлау қабілетін жан-жақты дамытады.

Смагулова Сандугаш Бакытовна[1]
Тарих пәні мұғалімі
[1]«№7 жалпы білім беретін мектеп» КММ
Маңғыстау облысы, Жаңаөзен қаласы

ТАРИХ САБАҚТАРЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ-ЗЕРТЕУШІЛІК БЕЛСЕНДІЛІГІН АРТТЫРУДАҒЫ ЖАҢА ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ РӨЛІ

Тарих біздің заманымызда барлық білімнің, ғылымның орталығы, барлық дамудың табиғи шарты бар; тарихи бағыт бәрін қамтиды!
Иван Киреевский

Аннотация

Мақалада XXI ғасырдағы білім беру жүйесінің басты мақсаты – білімді, шығармашыл, өзгермелі ортаға тез бейімделе алатын жеке тұлғаны қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Автор оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың маңыздылығын атап өтеді және осы мақсатта қолданылатын заманауи педагогикалық технологиялар мен оқытудың белсенді түрлерін сипаттайды. Тарих пәнін оқытуда ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, проблемалық, жобалық, тест және интеграциялық оқыту әдістерін, ойын және шығармашылық сабақ түрлерін қолданудың тиімділігі талданады. Бұл әдістер оқушылардың өздігінен іздену, талдау, ой қорыту, пікір білдіру қабілеттерін дамыта отырып, олардың білімге деген қызығушылығын арттыруға мүмкіндік береді. Мақалада ұсынылған тәсілдер оқушылардың танымдық белсенділігін, шығармашылық ойлауын және өзіндік жұмыс істеу дағдыларын дамытуға бағытталған.

Кілт сөздер: танымдық белсенділік, тарих сабағы, инновациялық технологиялар, проблемалық оқыту, жобалау әдісі, ақпараттық-коммуникациялық технологиялар, интеграциялық оқыту, тест әдісі, ойын технологиялары, шығармашылық сабақ

XXI ғасыр білімділер ғасыры болғандықтан, бүгінгі заманға сай зерделі шығармашыл, қабілетті де білімді өзгермелі ортаға сай тез бейімделгіш жеке тұлға бейнесін, танымдық белсенділігін қалыптастыру маңызды. Танымдық белсенділік дегеніміз – оқушының оқуға, білімге деген ынта – ықыласының, құштарлығының ерекше көрінісі. Ол танымдық қажеттіліктен, мақсаттан, таным қисындарынан және әрекетті орындаудың тәсіл – амалдарынан тұрады. Танымдық белсенділікті бір ғана белгімен көрсетуге болмайтын ұғым, оның алуан қырлы сипатын айқын көреміз. Сондықтан оқу барысында оқушының таным белсенділігін арттыруда олардың өз бетінше танымдық ықылас – ынтасын шығармашылық әрекетін дамытатындай етіп ұйымдастырады. Мысалы: мұғалімнің баяндап тұрған материалын түсіну үшін, оқушының оны зейін қойып тыңдауы, алған білімін кеңейтіп толықтыру үшін, өздігінен кітап оқуы, бақылау, тәжірибе жасау, жазу, сызу сияқты жұмыстар істеуі керек. Өйткені өтілген материалды саналы қайталауда, жаңадан білім алуда, оның жолдары мен дағдыларына үйренуде белсенділіксіз мүмкін емес.Танымдық әрекеттің негізінде оқушыларда танымдық белсенділік қалыптасады. Сабақ барысында оқушының бойында танымдық белсенділік пайда болса, оқушылардың ақыл – ой қабілеттерінің мынадай элементтері дамиды: зеректілік, байқағыштық, ойлау және сөйлеу дербестігі т.б.

Тарих пәніне деген қызығушылықты арттырудың бір жолы-оқушыларды белсенді ұйымдастырылған оқытуға батыруға мүмкіндік беретін оқытудың белсенді түрлерін пайдалану, онда олар өз мәнін көрсетеді және тек мұғаліммен ғана емес, басқа адамдармен де қарым-қатынас жасай алады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттырудың тиімді әдістерінің бірі-сабақтың дәстүрлі емес түрлерін қолдану. Олардың ішіндегі ең көп тарағандары:

- сабақтар-іскерлік ойындар;
- сабақтар — баспасөз конференциялары;
- сабақтар-жарыстар;
- театрландырылған сабақтар;
- сабақтар-консультациялар;
- компьютерлік сабақтар;
- топтық жұмыс формалары бар сабақтар;
- оқушыларды өзара оқыту сабақтары;
- шығармашылық сабақтар.

Қазіргі білім беру технологиялары белгілі бір сипаттамаларға ие болуы керек:

- адамгершілік: технология адамдардың өмір сүру сапасын жақсартуы керек, мысалы, білім сапасы;
- тиімділік: технология тиімді болуы керек, яғни оң нәтиже беруі керек;
- ғылым қабілеті: технологияның ғылыми негіздемесі болуы керек;
- әмбебаптық: технологияның кең қолданылуы болуы керек, мысалы, бірдей технология әртүрлі оқу пәндерін оқытуда қолданылуы керек, оқытудың әртүрлі кезеңдеріне, сондай-ақ әртүрлі даму деңгейлері бар балаларды оқытуға жарамды болуы керек;
- интеграция: технология өзара байланысты және өзара байланысты болуы керек және осылайша бір-бірін толықтыруы керек.

Қазіргі мектептегі білім беру процесінде жаңа технологияларды қолдану мәселесі өзекті болып табылады.

Бүгінгі таңда кез - келген пән бойынша әр мұғалім ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдана отырып сабақ өткізуі қажет. Бұл мұғалімге сараланған және жеке жұмыс істеуге мүмкіндік береді, сонымен қатар уақытты үнемдейді. Бұл мені жаңа педагогикалық технологияларды іздеуге және оларды өз тәжірибемде қолдануға итермелейді.

Басым технологиялардың ішінде:

- ақпараттық-коммуникациялық технологиялар;
- проблемалық-іздестіру оқыту технологиясы;
- тест технологиялары;
- жобалау технологиясы;

- білім берудегі интеграция технологиясы;
- денсаулық сақтау технологиялары;
- сараланған оқыту технологиялары;
- ойын әдістерін қолдану технологиясы.

Тарих сабақтарында компьютерлік бағдарламалық құралдарды қолдану және әлеуметтік зерттеулер оқытудың дәстүрлі түрлерін әртараптандыруға ғана емес, сонымен қатар әртүрлі міндеттерді шешуге мүмкіндік береді: оқытудың көрнекілігін арттыру, оны саралауды қамтамасыз ету, білімді бақылауды жеңілдету, оқушылардың танымдық белсенділігін дамыту.

Сабақта АКТ қолдану нәтижелері:

- пәнге, зерттелетін материалға қызығушылық артады;
- жеке тәсіл қолданылады;
- оқу материалын ұсыну кезінде көріну дәрежесі артады;
- балалардың шығармашылық әлеуеті дамуда;
- оқу процесін модельдеу мүмкіндіктері пайда болады;
- оқушылардың шаршауы төмендейді;
- сауалнама уақыты қысқарады.

Тарих сабағының әртүрлі кезеңдерінде проблемалық оқыту технологиясын белсенді қолдану: білімді өзектендіру және іс-әрекеттегі қиындықтарды бекіту кезеңінде, оқу тапсырмасын қою кезінде, сондай-ақ іс-әрекеттің қиындығы мен рефлексиясынан шығу жобасын құру кезінде және т.б. оқушылардың алдына қойылған проблемалық мәселелер оларды іс-әрекетке итермелейді, проблемаларды өз бетінше шешуге, іздеу жоспарын құруға үйретеді. Сонымен қатар, сабақтағы проблемалық жағдай балаларды талдауға, сұрақтарға шығармашылық көзқараспен қарауға үйретеді.

Осы технологияны қолдану нәтижелері:

- оқушылардың өз ұстанымдарын негіздеу қабілеті жетілдірілуде;
- біреудің көзқарасын құрметтеуге тәрбиеленеді;
- оқушылардың танымдық белсенділігі жанданады;
- шығармашылық жұмыстардың саны артып келеді;
- мұғалім дайын білім бермейді-балалар оларды өздері ашады.

Тест технологияларын қолданудың мақсаты-ассимиляция дәрежесін анықтау, оқушылардың материалын анықтау, білім, дағдылар деңгейін анықтау, оқу материалын игеру бойынша жұмысты жандандыру, сәттілік жағдайын жасау. Сабақтарда ұйымда тест тапсырмаларын белсенді қолдану: оқушылардың өзіндік жұмысы өзін-өзі бақылау режимінде, тарих және әлеуметтік зерттеулер сабақтарында оқу материалын қайталау кезінде, аралық бақылау жүргізу үшін, есеп және қорытынды бақылау жұмыстарын жүргізу үшін, сондай-ақ сабақтарда алған білімдерін жүйелі жеке және топтық бақылауды жүзеге асыру үшін тиімді болып саналады.

Білім берудегі интеграция технологиясы балалардағы әлемнің тұтас бейнесін қалыптастыруға, табиғаттағы, қоғамдағы және жалпы әлемдегі құбылыстар арасындағы байланысты түсінуге ықпал етеді. Бұл технология оқушылардың назарын, белсенділігін, ойлау икемділігі мен әлеуетін дамытады, қоршаған шындықты белсенді білуге, себеп-салдарлық байланыстарды түсінуге және табуға, логика мен коммуникативті қабілеттерді дамытуға итермелейді.

Белсенді формаларды қолдануға қызығушылық оларды тарихи мектеп білім беру жүйесінде қолданудың кең мүмкіндіктеріне байланысты, өйткені бұл формаларды әртүрлі жас санаттарына бейімдеу ерекше қиындықтар туғызбайды.

Білім беру процесінің мақсаттары мен міндеттерін іске асыру туралы тек белгіленген тұжырымдамалық және әдістемелік аспектілер бойынша ғана емес, сонымен қатар оқушылар әдетте сабақтарда алатын тапсырмалар түрлерінің нақты мазмұны бойынша бағалауға болады.

Тапсырмалардың мазмұнды ақпаратын жинау және ретке келтіру осы тақырып бойынша белгілі бір "тарихи іргетас" құруға әкеледі.

Мұғалім жоғарыдағы білім түрлері арқылы тарих пәндерін оқытуда оқушылардың танымдық деңгейін арттырады. Яғни, оқушылар өз беттерімен тапсырма орындап, оқу материалдарының мазмұнын жақсы меңгеріп, өз ойларын толық және дәлелді жеткізуге төселеді. Олардың ойлау және сөйлеу қабілеттері артады. Өз беттерімен керекті материалды тауып, тапсырмаларды дұрыс орындауға үйренеді. Тарих пәні ең қызықты, оқушылардың белсенділігін, танымдық қабілетін арттыруға мүмкіндігі жоғары пән.

Дегенмен әрбір сыныптың танымдық қызығушылығының тәжірибесі мен даму дәрежесі әртүрлі. Ал әрбір сыныптағы әдіс пен тәсіл оқушылардың танымдық қызметінің белгілі бір деңгейіне есептелінеді. Сондықтан да оқушылардың танымдық қабілеттерін дамыту үшін сәйкес оқыту әдісін таңдай білу керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әбдіғалиева, Г. Оқушылардың танымдық белсенділігін арттыру жолдары. — Алматы: Білім, 2021.
2. Жұмабаева, Қ. Қазіргі білім беру технологиялары. — Астана: Фолиант, 2022.
3. Әбенов, Қ. Инновациялық педагогикалық технологиялар. — Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. Қараев, Ж. Деңгейлеп саралап оқыту технологиясы. — Алматы: Рауан, 2019.
5. Сағындықова, Р. Тарихты оқытудың заманауи әдістері. — Шымкент: Өрлеу, 2023.
6. Молдажанова, С. Педагогикалық инновациялар және оқыту әдістемесі. — Алматы: Арман-ПВ, 2021.
7. Выготский, Л. С. Оқыту және дамудың өзара байланысы. — Мәскеу: Педагогика, 2018 (аударма).

РОЛЬ НОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПОВЫШЕНИИ ПОЗНАВАТЕЛЬНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ НА УРОКАХ ИСТОРИИ

Аннотация

В статье рассматривается одна из ключевых задач системы образования XXI века — формирование личности, обладающей знаниями, творческим потенциалом и способностью быстро адаптироваться к изменяющейся среде. Автор подчеркивает важность повышения познавательной активности учащихся и описывает современные педагогические технологии и активные методы обучения, применяемые для достижения этой цели. Анализируется эффективность использования в преподавании истории информационно-коммуникационных технологий, проблемного, проектного, тестового и интеграционного обучения, а также игровых и творческих форм занятий. Эти методы способствуют развитию у школьников самостоятельности, исследовательских умений, аналитического и критического мышления, формируют интерес к познанию и повышают качество обучения. Представленные подходы направлены на развитие познавательной активности, творческого мышления и самостоятельной работы учащихся.

Ключевые слова: познавательная активность, урок истории, инновационные технологии, проблемное обучение, метод проектов, информационно-коммуникационные технологии, интеграционное обучение, тестовый метод, игровые технологии, творческий урок.

Картбаева Назигул Калибековна[1]
Тәрбиеші
[1]№50 «Жұлдыз» балабақшасы
Астана қаласы

БІРТҰТАС ТӘРБИЕ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫ ДАМЫТУ

Аннотация

Мақалада мектепке дейінгі ұйымдардағы ата-аналар мен педагогтардың ынтымақтастығының бала тұлғасын қалыптастырудағы рөлі қарастырылады. Автор балабақша мен отбасының өзара әрекеттесуінің балалардың жан-жақты дамуына, оқу мотивациясының артуына және тәрбиенің тиімділігінің жоғарылауына әсерін айқындайды. Сонымен қатар, ата-аналарды оқу-тәрбие процесіне тартудың психологиялық-педагогикалық тәсілдері, отбасылық құндылықтарды жаңғырту жолдары мен ұлттық мәдениет элементтерін қолдану тәжірибелері талданады. Халықтық педагогика, ұлттық дәстүрлер мен ойындардың тәрбиелік мүмкіндіктері көрсетіліп, рухани-адамгершілік кеңістікте отбасымен бірлескен жұмыс жүргізудің маңыздылығы негізделеді.

Кілт сөздер: мектепке дейінгі тәрбие, ата-ана мен педагог ынтымақтастығы, отбасылық тәрбие, ұлттық дәстүрлер, рухани-адамгершілік тәрбие, халықтық педагогика, патриоттық тәрбие, баланың тұлғалық дамуы, ойын арқылы оқыту, мәдени құндылықтар

Балаларды тәрбиелеу мен оқыту процесінде ата-аналар мен педагогтардың ынтымақтастығы мектепке дейінгі білім беру ұйымдарының табысты дамуының негізгі аспектілерінің бірі болып табылады. Ата-аналарды балабақша өміріне қатыстыру балалардың оқудың тиімді болуына ықпал етіп қана қоймай, олардың жан-жақты дамуына қолайлы жағдай жасайды. Бұл мақалада ата-аналарға мектепке дейінгі мекемелердегі оқу процесіне белсенді қатысуға қандай тәжірибелер мен әдістер мүмкіндік беретінін және бұл балалардың табысына қалай әсер ететінін қарастырамыз.

Адамның дамуына көптеген биологиялық және әлеуметтік факторлар әсер етеді. Тұлғаның қалыптасуына әсер ететін негізгі әлеуметтік фактор – отбасы, дәстүрлі түрде отбасы – тәрбиенің негізгі институты. Адамның отбасында алғанының бәрі оның кейінгі өмірінде сақталады. Отбасының маңыздылығы адамның өмірінің елеулі бөлігінде онда болуымен, тұлғаның негізі отбасында қаланады. Анасымен, әкесімен, ағаларымен, әпкелерімен, ата-әжелерімен және басқа туыстарымен тығыз қарым-қатынас жасау барысында бала өмірінің алғашқы күндерінен бастап тұлғалық құрылым қалыптаса бастайды. Отбасының құрамына, жанұя мүшелерінің арасындағы қарым-қатынасқа және жалпы айналасындағы адамдарға деген көзқарасына қарай, адам дүниеге оң немесе теріс қарайды, өз көзқарасын, басқалармен қарым-қатынасын қалыптастырады. Отбасындағы қарым-қатынастар адамның болашақта мансабын қалай құратынына, қай жолмен жүретініне де әсер етеді. Отбасы тәрбие мен білім берудің оң және теріс факторы ретінде әрекет ете алады.

Қоғамдық және отбасылық тәрбиенің өзара әрекеттесу идеясы шетелде және елімізде өзінің дамуында ұзақ жолдан өтті. Оқу-тәрбие процесіндегі өзара әрекеттестік – әлеуметтік, психологиялық және педагогикалық байланыстардың бірлігіндегі өзара тәуелді байланыстар жүйесі, мұнда әлеуметтік жағы педагогикалық өзара әрекеттің нәтижесін алдын ала анықтайды, психологиялық жағы оны жүзеге асыру механизмін қамтамасыз етеді, ал педагогикалық жағы оның шеңберінде педагогикалық өзара әрекетті ұйымдастыру процесінің өзі қажетті және мүмкін болатын ортаны жасайды.

Мектеп жасына дейінгі баланың тұлғасын дамыту ортасы ретінде отбасын тарта отырып, мектепке дейінгі ұйымда білім беру кеңістігін құру Қазақстандағы мектепке дейінгі білім беру жүйесін дамытудың перспективті бағыттарының бірі болып табылады.

Қазіргі мектепке дейінгі білім беру жүйесінде жаңарып жатқан қоғамда баланы тәрбиелеудің тактикалық, жақын міндеттерін шешуді қамтамасыз ететін педагогтардың ата-аналармен қолдаушы өзара әрекеттесуі де, балабақша мен отбасы арасындағы қажетті терең байланыстарды қамтамасыз ете отырып, қоғамдық тәрбие жағдайында баланың невротизация деңгейін төмендетуге мүмкіндік беретін сындарлы өзара әрекеттесу де бар.

Отбасымен қарым-қатынасты дамытудың негізгі шарты «тәрбиеші-бала-ата-ана» жүйесіндегі қарым-қатынас болып табылады. Мектепке дейінгі білім беру ұйымының мамандарынан психологиялық-педагогикалық технологияларды білу талап етіледі.

Ата-аналарды психологиялық-педагогикалық тәрбиелеу екі бағытта жүзеге асырылады:

• ақпараттық білім беру: жанұядағы тәрбие үрдісінің әдістері арқылы балалардың жас ерекшеліктерімен таныстыру; отбасындағы рекреациялық іс-әрекет түрлері.

• ата-аналардың практикалық дағдылар мен қабілеттерді меңгеруі бойынша тәрбиелік білім беру: балалардың іс-әрекетін басқару; балалардың сөйлеуін дамыту; балалардың физикалық және психикалық жағдайын нығайту; балалардың білуге құштарлығын дамыту; балалардың шығармашылық қиялын, оқу іс-әрекетінің алғышарттарын қалыптастыру; жалпы адамзаттық құндылықтармен таныстыру; баланың мектептегі оқуға психологиялық дайындығын қамтамасыз ету.

Көптеген жас отбасылар мәдени-тарихи отбасылық дәстүрлерді ұстанбайды, сондықтан баланың мәдени дамуы нашарлайды. Барлық отбасы мүшелерінің мүдделерін біріктіре отырып, бос уақытын ұйымдастыру бүгінгі күнде әр отбасының қолынан келе бермейді. Мектепке дейінгі ұйымның жұмысына ата-ананың қатысуы барлығына тиімді. Балалар туыстарына мақтанышпен және құрметпен қарай бастайды. Ата-аналар педагогтармен өзара әрекеттесу және балабақша өміріне қатысу арқылы өз баласымен де, педагогикалық ұжыммен де ынтымақтастық тәжірибесіне ие болады. Бірлескен қарым-қатынас процесінде тәрбиешілер отбасындағы ата-ана мен бала қарым-қатынасы туралы баға жетпес ақпарат алады, бұл көптеген балалардың мәселелерінің себебі болып табылады.

Бала өмірінің алғашқы жылдары оның тәрбиесіндегі маңызды кезең болып табылады. Осы кезеңде оны өз халқымен, елімен көзге көрінбейтін түрде байланыстыратын және кейінгі өмір жолын айқындайтын сезімдер мен мінез-құлық қасиеттері дами бастайды. Әрине, мектеп жасына дейінгі бала құқықтық, саяси немесе әлеуметтік-экономикалық аспектілерді әлі түсінбейді, бірақ оның қарапайым құқық тәртібі ережелерін сақтауы, ғылым мен өнер саласындағы жетістіктер туралы түсінік, мемлекеттік рәміздер, Отанымыздың даңқын асқақтатқан тұлғалардың есімдерін білу, өзін-өзі бағалау, еліміздің тарихи өткенін құрметтеу, өз отандастарына мақтаныш, адамзат пен әлемнің дамуына сыртқы үлес қосу сияқты тұлғалық қасиеттерді дамытуға негіз болады.

Бұл әсердің тамыры – тереңде: бала үйренетін өз халқының тілінде; оның әндерінде, музыкасында; өзі көңіл көтеретін ұлттық ойындар мен ойыншықтарда; туған жерінің табиғаты, өзі өмір сүріп жатқан халықтың жұмысы, тұрмысы, әдет-ғұрпы туралы алған әсерлерінде жатыр. Сонымен бірге танымдық деңгей елдің атрибуттары мен рәміздерін білуден, мемлекеттің құрылымы туралы қарапайым түсініктерде, отбасы мүшесі ретінде, одан кейін балабақша тобындағы балалар ұжымының мүшесі ретінде, сондай-ақ ауылдың, ауданның, облыстың тұрғыны, Қазақстан азаматы ретінде өзінің «құқықтары мен міндеттерін» білуінде көрінеді.

Заман, дәуір, адамдар өзгереді, бірақ адамның жақсылыққа, махаббатқа, нұрға, сұлулыққа, шындыққа деген ұмтылысы мәңгілік болып қалады. Балалардың бойында елімізді мекендейтін барлық халықтарға деген жанашырлық пен оң көзқарасты қалыптастыру – маңызды міндеттердің бірі. Оны жүзеге асыруға өлке мұражайлары көмектеседі.

Халық мерекелері Тәуелсіздік күні, Наурыз, Конституция күні – халық мәдениетін жаңғыртудың және ұлттық құндылықтарды дамытудың құралы, себебі мерекенің өзі қоғам өмірінен ажырамас барлық идеялар мен өнегелік нұсқауларды сіңіреді.

Әр халықтың өз ұрпағын тәрбиелеуде ұлттық ерекшеліктері болады. Мен өз жұмысымда ата-аналармен біріге халқымыздың тамаша салт-дәстүрлерін балалардың бойына сіңіріп,

кеңінен қолданамын. Үгіт-насихаттың негізгі құралдары – тіл, халық өнері, рәміздер, өнер, салт-дәстүр, әдет-ғұрып, ырым-тыйымдар, халық ойындары, мақал-мәтелдер, нақыл сөздер, жұмбақтар.

Мерекелік материалды таңдауда мен келесі талаптарды ескеремін:

- Мектеп жасына дейінгі кіші топ балалары үшін «шағын фольклорлық формалар» бар;
- Үлкен топтарда мұнымен қатар халық ертегілері, халықтық өрнектер, әдет-ғұрыптар да қолданылады.

Мемлекеттік мерекелерде театрландыру элементтері, қазақ халық ертегілерін сахналау енгізіледі. Олай болса, ұлттық әдет-ғұрып, салт-дәстүр, мерекелер балаларды өзі тұратын елін мақтан етуге тәрбиелеуге зор мүмкіндік береді. Қазақ тілінде тақпақтар мен әндерді жаттап, орындау арқылы бүлдіршіндердің сөздік қорлары байиды, дыбысты айту дағдылары қалыптасады.

Ауызша халық шығармашылығын білу, сүю де азаматтық-патриоттық тәрбиенің бір қыры болып табылады. Өйткені халық дәстүрі, тұрмыс-тіршілігі, мінезі, ерлігі, Отанға деген сүйіспеншілігі ертегілерде көрініс табады. Ертегілердің арқасында бала жақсылық пен жамандықты ажырата алады, өзінің жеке қасиеттерін бағалай отырып, өзіне ұнайтын кейіпкерді таңдайды. Балаларды адамгершілік позициясынан жауапты шешім қабылдауға ынталандырады, моральдық-адекватты істер жасауға ұмтылуға тәрбиелейді.

Халық ойындары мен ертегілері – біздің ғаламшарымыздағы кез келген халықтың шынайы байлығы мен мұрасы. Бала басқа рөлге ие бола отырып, оны сезінеді, әртүрлі өмірлік жағдайларда өзін сынап көреді. Ойынның тәрбие құралы ретіндегі ерекшелігі - оның халық дәстүрлеріне отбасылық, еңбектік, мерекелік және ойын-сауықтық дәстүрлердің жетекші құрамдас бөлігі ретінде енуінде. Халық ойындарында әзіл-қалжың, бәсекелестік ынта көп, қимыл-қозғалыс дәл және бейнелі, көбінесе күтпеген рифмалармен сүйемелденеді, бұл ойыншыларды жылдам ұйымдастыруға, оларды көшбасшыны объективті таңдауға және ойынды ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

Осы бағытта жүргізіліп жатқан жұмыстарды саралай келе, табысты жүзеге асыру үшін біртұтас адамгершілік-рухани тәрбие кеңістігін: отбасы мен мектепке дейінгі ұйымды құру қажет деген қорытындыға келдім. Сондықтан мектеп жасына дейінгі балаларды рухани-адамгершілікке тәрбиелеу мәселелерін шешуде тәрбиешілердің ата-аналармен тығыз қарым-қатынасы бірінші орында. Осылайша, балабақша мен отбасының біртұтас білім беру кеңістігіндегі өзара әрекеттесуі жалпы мектепке дейінгі білім беру ұйымы қызметінің ең маңызды бағыты болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Әбдіразақова, Г. Мектепке дейінгі тәрбиенің заманауи мәселелері. — Алматы: Білім, 2021.
2. Нұрғалиева, С. Отбасылық тәрбие мен балабақша ынтымақтастығы. — Астана: Фолиант, 2022.
3. Айтбаева, Ш. Халықтық педагогика және ұлттық құндылықтар жүйесі. — Алматы: Қазақ университеті, 2020.
4. Выготский, Л. С. Оқыту мен дамудың психологиялық негіздері. — Мәскеу: Педагогика, 2018).
5. Бейсенова, Р. Мектепке дейінгі ұйымдарда ата-аналармен жұмыс жүйесі. — Шымкент: Өрлеу, 2023.
6. Меңдібаева, Л. Бала тәрбиесіндегі ұлттық ойындардың маңызы. — Қызылорда: Тұмар, 2019.
7. Құлжанова, Н. Ана мен бала тәрбиесі. — Алматы: Санат, 2018.

Тегисхан Лена[1]
Қазақ тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі, педагог-зерттеуші
[1]"Қоянды ауылының №2 жалпы орта білім беретін мектебі" КММ
Ақмола облысы, Целиноград ауданы

МӘТІНДІ ТАЛДАУ ЖӘНЕ МАЗМҰНДАУ ӘДІСТЕРІ

Аннотация: мақалада 9-сынып оқушыларына арналған қазақ тілі мен әдебиеті пәнінде мәтінді талдау және мазмұндау әдістерін қолданудың педагогикалық негіздері мен тиімді жолдары қарастырылған. Авторлар бұл әдістердің оқушылардың сыни ойлау, тілдік және коммуникативтік қабілеттерін дамытудағы маңызын ғылыми тұрғыдан сипаттайды.

Кілт сөздер: мәтінді талдау, мазмұндау әдісі, тілдік құзыреттілік, сыни ойлау, оқыту технологиясы, коммуникативтік дағды, әдеби талғам, 9-сынып.

Қазіргі таңда білім беру жүйесінде оқушының функционалдық сауаттылығын, сыни тұрғыдан ойлау қабілетін және тілдік қарым-қатынас дағдыларын дамыту ең өзекті міндеттердің бірі болып отыр. Қазақ тілі мен әдебиеті пәндері — бұл мақсатқа жетудің негізгі құралы, себебі тіл мен әдебиет – тұлғаның рухани, мәдени және когнитивтік дамуының өзегі. Әсіресе 9-сынып деңгейінде оқушыларды мәтінді терең түсінуге, оның мазмұнын логикалық тұрғыда талдауға, негізгі ойды анықтап, өз көзқарасын дәлелді түрде білдіруге үйрету аса маңызды. Бұл бағытта мәтінді талдау және мазмұндау әдістері ерекше орын алады. Мәтінді талдау мен мазмұндау жұмыстары – оқушылардың тілдік білімін тереңдетіп қана қоймай, олардың дүниетанымын кеңейтеді, коммуникативтік қабілеттерін дамытады және шығармашылық ойлауын қалыптастырады.

Мәтінді талдау – оқушының мәтінді қабылдауынан бастап, оны интерпретациялау мен өз ойын білдіруіне дейінгі күрделі когнитивтік-психологиялық процесс. Бұл процесс барысында оқушы тек ақпаратты түсініп қана қоймай, оны бағалайды, салыстырады, қорытынды жасайды, яғни сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамытады. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында мәтінді талдау әдісі – оқушының оқыған шығармадан негізгі идеяны табуға, автордың көзқарасын сезінуге және мәтін құрылымын түсінуге бағытталған. Әдеби мәтінді талдау барысында оқушылар автордың тілдік құралдарын, көркем бейнелер жүйесін, композициялық құрылымын анықтайды. Мысалы, Абайдың қара сөздерін талдағанда, мұғалім оқушыларды тек мазмұндық деңгейде емес, идеялық-эстетикалық тұрғыдан ойлануға жетелеуі тиіс. Осылайша, мәтінді талдау жұмысы оқушылардың әдеби талғамын қалыптастырып, олардың тілдік және мәдени құзыреттіліктерін арттырады.

Мәтінді талдауда мұғалімнің әдістемелік шеберлігі ерекше маңызға ие. Ол үшін мұғалім оқушылардың жас және танымдық ерекшеліктерін ескеріп, сабақтың мақсат-міндеттерін нақты айқындауы қажет. Талдау барысында қолданылатын әдістер көп қырлы болуы мүмкін: сұрақ-жауап, пікірталас, топтық жұмыс, шығармашылық тапсырмалар, салыстырмалы талдау, кластер құрастыру, «INSERT» әдісі, «RAFT» стратегиясы, «Бес жолды өлең» тәсілі және т.б. Осындай белсенді әдістер мәтінмен жұмыс процесін жандандырып, оқушылардың сабаққа қызығушылығын арттырады. Мысалы, «Кластер» әдісі арқылы оқушылар мәтіннің негізгі идеясын, оқиға желісін және кейіпкерлердің мінез-құлқын визуалды түрде жүйелей алады. Ал «RAFT» стратегиясы оқушыларды автор мен кейіпкер позициясына еніп, оқиғаларға түрлі көзқарас тұрғысынан қарауға үйретеді.

Мәтінді мазмұндау – оқушының қабылдаған ақпаратты қайта жаңғыртып, өз сөздерімен айтып беру әрекеті. Бұл тіл дамыту жұмыстарының ең тиімді тәсілдерінің бірі болып саналады. Мазмұндау арқылы оқушының есте сақтау, сөйлеу, ойлау, тілдік жүйені дұрыс қолдану қабілеттері дамиды. Әдеби шығарманы мазмұндау кезінде оқушы көркем тілдің байлығын меңгереді, синонимдік қатарларды қолдануға, сөйлем құрылымын түрлендіруге дағдыланады. Мысалы, мәтінді толық мазмұндау оқушыдан барлық оқиғаларды жүйелі түрде

баяндауды талап етсе, қысқаша мазмұндау — басты ойды анықтап, оны ықшам түрде жеткізуді үйретеді. Шығармашылық мазмұндау түрінде оқушы өз қиялын пайдаланып, мәтінді басқа қырынан жеткізе алады. Бұл тәсіл олардың логикалық және эстетикалық ойлауын жетілдіреді.

Мәтінді мазмұндау мен талдау жұмыстары бір-бірімен тығыз байланысты. Мәтінді мазмұндау кезінде оқушы талдау нәтижесінде алған ақпаратты қайта өңдеп, өз тілінде бейнелейді. Осылайша, оқушы мәтінді жай қайталап қана қоймай, оның мазмұнын өз ойымен байытады. Бұл процесте мұғалімнің жетекшілік рөлі өте маңызды. Мұғалім оқушыны бағыттай отырып, олардың өз ойын дәлелді, логикалық тұрғыдан бірізді жеткізуге баулиды. Мысалы, сабақта мұғалім оқушыларға сұрақ қою арқылы мәтін мазмұнын терең меңгеруге мүмкіндік береді: «Автор не айтқысы келді?», «Бұл оқиға қазіргі өмірмен қалай байланысты?», «Кейіпкердің әрекетін қалай бағалайсың?» сияқты сұрақтар оқушыны талдауға, салыстыруға және өз көзқарасын білдіруге жетелейді.

Мәтінді талдау және мазмұндау әдістерін тиімді қолдану үшін мұғалім оқу материалының мазмұнын оқушы өмірімен байланыстыруы тиіс. Әдеби шығарманы қазіргі заманмен сабақтастыру, оқушылардың тәжірибесімен ұштастыру – олардың танымдық қызығушылығын арттырады. Мысалы, Ыбырай Алтынсариннің «Өнер-білім бар жұрттар» өлеңін оқығанда, мұғалім қазіргі жастардың ғылым мен технологиядағы жетістіктерін мысалға келтіріп, салыстыру тәсілін қолданса, оқушылар шығарманың идеялық мәнін терең түсінеді. Сол арқылы оқушылар тек мәтін мазмұнын меңгеріп қана қоймай, оны өмірлік құндылықтар тұрғысынан бағалауға үйренеді.

Мәтінмен жұмыс жасау барысында цифрлық құралдарды пайдалану да тиімді нәтиже береді. Қазіргі заманда 9-сынып оқушылары ақпараттық-коммуникациялық технологияларды еркін қолданады, сондықтан мұғалім сабақта интерактивті платформаларды (Kahoot, Quizizz, Padlet, Wordwall және т.б.) пайдалану арқылы мәтінді талдау және мазмұндау жұмыстарын заманауи форматта ұйымдастыра алады. Мысалы, Padlet тақтасында оқушылар өз пікірлерін жазып, бір-бірінің ойларымен бөлісе алады, ал Wordwall ойындары мәтіннің мазмұнын бекітуге көмектеседі. Мұндай тәсілдер сабақтың интерактивтілігін арттырып қана қоймай, оқушылардың цифрлық сауаттылығын дамытады.

Мәтінді талдау мен мазмұндау әдістерін қолдану арқылы оқушылардың сөйлеу мәдениеті, жазбаша және ауызша тіл дағдылары қалыптасады. Бұл тәсіл олардың логикалық ойлау қабілетін арттырып, шығармашылық белсенділігін дамытады. Оқушылар мәтінмен жұмыс істеу барысында тілдің құрылымдық ерекшеліктерін ұғынады, грамматикалық нормаларды сақтай отырып, өз ойын жүйелі жеткізуге дағдыланады. Сонымен қатар, әдеби мәтіндер арқылы олар ұлттық мәдениетке, дәстүр мен рухани құндылықтарға құрметпен қарауды үйренеді.

Қорыта келгенде, мәтінді талдау және мазмұндау әдістері — 9-сынып оқушыларының тілдік және әдеби құзыреттілігін дамытудың негізгі құралы. Бұл әдістер оқушылардың аналитикалық ойлау қабілетін арттырып, олардың оқыған мәтінге деген қызығушылығын күшейтеді. Мұғалімнің кәсіби міндеті – мәтінмен жұмысты жүйелі, мақсатты және шығармашылық тұрғыдан ұйымдастыру. Осындай әдістемелік шеберліктің нәтижесінде оқушылар өз ойын еркін жеткізетін, әдеби талғамы жоғары, мәдениетті тұлға болып қалыптасады. Мәтінді талдау және мазмұндау — тек пәндік білімді игеру тәсілі емес, ол — оқушыны өмірге бейімдейтін, оның рухани дүниесін байытатын, жеке көзқарасын қалыптастыратын педагогикалық құрал.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қалиев С., Жарықбаев Қ. Қазақ тілі мен әдебиетін оқыту әдістемесі. — Алматы, 2016.
2. Әбдікәрімова Т. Мәтін лингвистикасы және оқыту әдістері. — Алматы, 2018.
3. Көшербаева Г. Қазақ тілі сабақтарында мәтінмен жұмыс жүргізудің инновациялық тәсілдері. — Нұр-Сұлтан, 2020.

Досқайрова Айдана Жақсыбайқызы[1]
7М05111-«Жалпы биология» білім беру бағдарламасының 2 курс магистранты
[1]М.Х. Дулати атындағы Тараз университеті
Тараз қ.

ЖАМБЫЛ ОБЛЫСЫ ФЛОРАСЫНЫҢ БИОЛОГИЯЛЫҚ ӘРТҮРЛІЛІГІН БАҒАЛАУ ЖӘНЕ ОНЫ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР НЕГІЗІНДЕ ТАЛДАУ

Аннотация. Мақалада Жамбыл облысы аумағындағы өсімдіктер әлемінің биологиялық әртүрлілігі зерттеліп, өсімдік түрлерінің экологиялық және географиялық таралуы сипатталады. Далалық зерттеу материалдары, гербарий үлгілері және геоақпараттық жүйелер арқылы алынған деректер негізінде аймақ флорасының түрлік құрамы, эндемизм деңгейі мен сирек кездесетін өсімдіктердің таралу ерекшеліктері анықталды. Ақпараттық технологияларды қолдану арқылы өңір флорасын сақтау мен мониторинг жүргізудің тиімді жолдары көрсетілді.

Кілт сөздер: флора, биологиялық әртүрлілік, эндемдік түрлер, GIS, деректер базасы, экологиялық мониторинг.

Қазақстан флорасы 6000-нан астам түрді қамтиды, олардың ішінде Жамбыл облысы ең бай және эндемизм деңгейі жоғары аймақтардың бірі болып саналады. Табиғи-климаттық және географиялық жағдайдың алуан түрлілігі өсімдіктердің экологиялық топтарының кең таралуына мүмкіндік береді [1-3].

Алайда соңғы жылдары антропогендік әсер, ауыл шаруашылығына арналған жерлердің ұлғаюы және климаттың өзгеруі салдарынан кейбір сирек өсімдік түрлерінің ареалдары тарылып келеді. Осыған байланысты аймақтық флораны ғылыми тұрғыда зерттеу және ақпараттық технологиялар негізінде қорғау жүйесін жетілдіру өзекті болып отыр.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу жұмысы 2024–2025 жылдар аралығында Жамбыл облысының әртүрлі табиғи аймақтарында жүргізілді. Негізгі зерттеу алаңдары ретінде облыстың төрт экологиялық-географиялық аймағы таңдалды:

1. Мойынқұм және Шу аудандары – шөл және шөлейт зонасы;
2. Байзақ және Талас аудандары – дала және тау бөктері белдеуі;
3. Жуалы ауданы – орта тау белдеуі;
4. Қаратау жотасы мен Талас Алатауы – биік таулы және тастақты аймақтар.

Бұл аймақтар зерттеу үшін флоралық әртүрлілігі, экологиялық контрастылығы және антропогендік әсер деңгейінің айырмашылығы бойынша таңдалды.

Далалық зерттеу жұмыстары. Далалық экспедициялар көктем мен жаз мезгілдерінде (сәуір–шілде айларында) жүргізілді. Әрбір аймақта 5–7 зерттеу маршруты (әрқайсысы шамамен 5–10 км ұзындықта) белгіленді [4-6].

Маршруттық әдіс арқылы өсімдік қауымдастықтарының түрлік құрамы, өсімдіктердің тіршілік формалары және олардың таралу жиілігі анықталды.

Далалық жұмыстар барысында:

- өсімдіктердің тірі үлгілері (гербарий) жиналды,
- әр түрдің географиялық координаттары GPS-құрылғы (Garmin eTrex 20x) арқылы тіркелді,
- өсімдік қауымдастықтарының фотосуреттері түсірілді,
- өсімдіктің экологиялық жағдайы (топырақ типі, ылғалдылық, экспозиция, биіктік) сипатталды.

Барлығы 350 гербарий үлгісі жиналып, олар кейін М.Х. Дулати атындағы Тараз университетінің Ботаника және Өсімдіктер систематикасы зертханасында өңделді және анықталды.

Зертханалық және таксономиялық талдау. Жиналған үлгілердің таксономиялық анықтамасы Қазақстан флорасының тоғыз томдық анықтамалығы мен «Flora of Kazakhstan» (Baitulin, 2018) еңбектеріне сүйене отырып жүргізілді. Әрбір түрдің латынша және қазақша атауы, тұқымдасы, экологиялық тобы және қорғау статусы тіркелді. Сирек және эндемдік түрлердің мәртебесі Қазақстан Республикасының Қызыл кітабының (2014) мәліметтерімен салыстырылды [7,8].

Геоақпараттық және сандық талдау әдістері. Өсімдік түрлерінің таралуы мен экологиялық сипаттамаларын кеңістіктік тұрғыдан талдау үшін ArcGIS 10.8 бағдарламасы пайдаланылды. Барлық далалық нүктелердің координаталары картографиялық қабатқа енгізілді, ал әрбір түрге жеке атрибуттық деректер базасы құрылды (түр атауы, координаты, биотоп түрі, фотосурет, қорғау категориясы).

Қашықтықтан зондтау деректері (Sentinel-2 және Landsat-8 спутниктік суреттері) негізінде өсімдік жамылғысының жағдайы NDVI (Normalized Difference Vegetation Index) индекстері бойынша талданды. NDVI көрсеткіштері вегетациялық маусым ішінде өсімдіктердің фотосинтетикалық белсенділігін бағалауға мүмкіндік берді. Әртүрлі аймақтар бойынша өсімдік қауымдастықтарының сандық сипаттамасы Шеннон (H) және Симпсон (D) әртүрлілік индекстері арқылы есептелді.

Шеннон индексі (H) – өсімдік қауымдастығындағы түрлік байлық пен теңгерімділік деңгейін сипаттайды:

$$H = \sum p_i \ln p_i$$

мұндағы p_i – i-ші түрдің үлес салмағы.

Симпсон индексі (D) түрлердің басымдылық деңгейін бағалау үшін қолданылды:

$$D = 1 - \sum p_i^2$$

Бұл индекстердің нәтижелері аймақтар арасындағы биологиялық әртүрлілікті салыстыруға және экологиялық жағдайдың әсерін бағалауға мүмкіндік берді.

Деректерді өңдеу және визуализация. Барлық алынған мәліметтер Microsoft Excel 2021 және R Studio 4.2 бағдарламалары арқылы статистикалық өңдеуден өтті. GIS карталары мен графиктер визуалды түрде салыстыру және интерпретация жасау үшін дайындалды. Зерттеу нәтижесінде алынған деректер негізінде «Flora Zhambyl» атты электрондық деректер қорының пилоттық нұсқасы жасалды. Бұл базаға 450 өсімдік түрінің деректері енгізілді.

Зерттеу нәтижелері

1. Флоралық құрам мен түрлік әртүрлілік

Зерттеу нәтижесінде Жамбыл облысының өсімдік жамылғысы 2574 түрден тұратыны анықталды. Бұл түрлер 520 туысқа және 92 тұқымдасқа бірігеді. Флоралық құрамның басым бөлігін дала және тау бөктері аймақтарындағы көпжылдық шөптесін өсімдіктер құрайды.

Флораның негізгі бөлігін келесі тұқымдастар иеленеді:

-Asteraceae (Күрделігүлділер) – 420 түр (16,3%);

-Poaceae (Астық тұқымдасы) – 350 түр (13,6%);

-Fabaceae (Бұршақ тұқымдасы) – 290 түр (11,3%);

-Lamiaceae (Ерінгүлділер) – 160 түр (6,2%);

-Brassicaceae (Қырыққабат тұқымдасы) – 130 түр (5,0%).

Флоралық құрамның экологиялық топтарға бөліну нәтижелері 1-кестеде берілген.

Кесте 1 – Жамбыл облысы флорасының экологиялық топтары бойынша бөлінуі.

№	Экологиялық топ	Түр саны	Үлесі (%)	Негізгі өкіл түрлер
1	Ксерофиттер (құрғақшылыққа төзімді)	860	33,4	Salsola arbuscula, Haloxylon aphyllum, Artemisia lerchiana
2	Мезофиттер (орташа ылғал сүйгіш)	1030	40,0	Stipa capillata, Festuca valesiaca, Potentilla bifurca
3	Гидрофиттер (ылғал сүйгіш)	220	8,5	Salix songarica, Populus diversifolia
4	Эфемероидтар мен эфемерлер	464	18,1	Tulipa greigii, Gagea bulbifera, Eremurus robustus
5	Барлығы	2574	100	–

Бұл деректер көрсеткендей, облыс флорасының негізгі үлесін мезофиттер мен ксерофиттер құрайды, яғни климаттың құрғақ әрі континенттік сипатына бейімделген өсімдіктер басым.

2. Эндемдік және сирек кездесетін өсімдіктер. Жамбыл облысы флорасының 213 түрі эндемдік болып табылады, бұл жалпы флораның 8,3%-ын құрайды. Эндемизмнің ең жоғары деңгейі Қаратау жотасы мен Талас Алатауы сілемдерінде байқалды.

Сирек және жойылып бара жатқан өсімдіктердің тізімі Қазақстан Республикасының Қызыл кітабымен салыстырылып, өңірлік мәртебе берілді. Негізгі түрлер төменде көрсетілген.

Кесте 2 – Жамбыл облысының сирек және эндемдік өсімдік түрлері.

№	Өсімдік түрі	Статусы	Таралу аймағы	Қорғау категориясы
1	Tulipa greigii	Эндем, сирек	Қаратау, Мерке	2 (жойылып бара жатқан)
2	Iris korolkowii	Эндем	Қаратау сілемдері	3 (сирек)
3	Adonis vernalis	Дәрілік, азайған	Талас, Байзақ	4(қалпына келтірілетін)
4	Ferula karatavica	Эндем	Қаратау	3 (сирек)
5	Rhodiola rosea	Сирек	Талас Алатауы	2 (жойылып бара жатқан)

Сурет 1 – Tulipa greigii және Iris korolkowii табиғи популяцияларының фотосуреттері.

Эндемдік түрлердің басым бөлігі тау белдеулерінің тастақты беткейлерінде, әктасты және гипсті жыныстарда шоғырланған. Бұл олардың экологиялық бейімделуінің жоғары екенін көрсетеді.

3. Геоақпараттық және қашықтықтан зондтау нәтижелері

Геоақпараттық талдау нәтижелері өсімдіктердің таралуының кеңістіктік құрылымын анықтауға мүмкіндік берді. Барлық жиналған деректер ArcGIS 10.8 жүйесіне енгізілді, нәтижесінде Жамбыл облысының өсімдік әртүрлілігінің таралу картасы жасалды [9-11].

NDVI индексінің маусымдық өзгерістері талданғанда, өсімдік жамылғысының өнімділігі жылдар бойынша төмендеу үрдісін көрсеткені анықталды.

2010 және 2024 жылдар аралығында NDVI орташа мәндері мынадай өзгерістер көрсетті:

Кесте 3 – Жамбыл облысы өсімдік жамылғысының NDVI көрсеткіштерінің өзгеруі (2010–2024 жж.) [12,13].

№	Аймақ	2010 ж. NDVI	2024 ж. NDVI	Өзгеріс (%)
1	Шөл және шөлейт (Мойынқұм)	0,18	0,12	–33%
2	Дала және тау бөктері (Байзақ, Талас)	0,45	0,41	–9%
3	Тау белдеуі (Қаратау, Талас Алатауы)	0,55	0,52	–5%
4	Қорық және тоғай аймақтары	0,56	0,55	–2%

Бұл деректер аймақтың солтүстігі мен батысында өсімдік өнімділігінің айтарлықтай төмендегенін (негізінен жайылымдық деградация есебінен) көрсетті.

Сурет 2 – NDVI көрсеткіштерінің 2010–2024 жж. динамикасы.

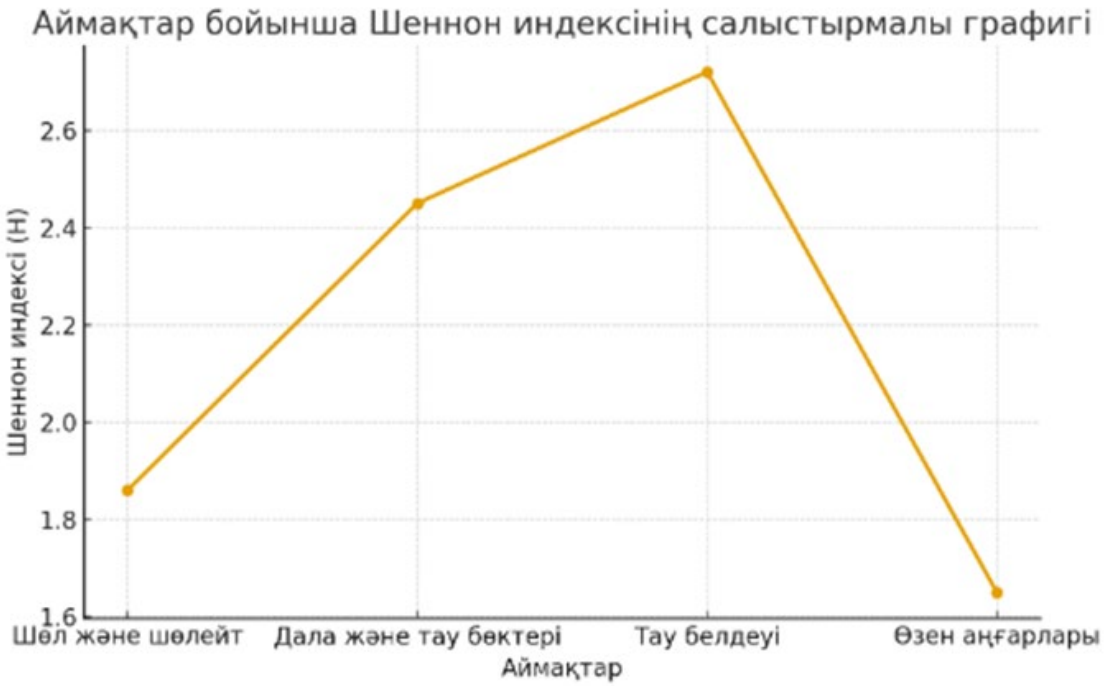
Бағандық диаграммадан көріп отырғанымыздай, 2010 жылдан 2024 жылға дейін NDVI мәндері барлық аймақтарда төмендеген. Бұл өсімдік жамылғысының өнімділігінің азайғанын және әсіресе шөл және шөлейт зоналарында деградация үдерістерінің күшейгенін көрсетеді.

4. Әртүрлілік индекстерінің есептелуі. Зерттеу нәтижесінде биологиялық әртүрліліктің сандық көрсеткіштері анықталды. Шеннон (H) индексі және Симпсон (D) индексі бойынша есептеу нәтижелері төмендегідей болды:

Кесте 4 – Биологиялық әртүрлілік индекстері (H және D).

№	Аймақ	Түр саны	Шеннон индексі (H)	Симпсон индексі (D)
1	Шөл және шөлейт	600	1,86	0,68
2	Дала және тау бөктері	950	2,45	0,79
3	Тау белдеуі	700	2,72	0,82
4	Өзен аңғарлары	250	1,65	0,64

Ең жоғары әртүрлілік индексі (H = 2,72) тау белдеулерінде байқалды, бұл эндемизм деңгейінің жоғары екенін және экожүйелік тұрақтылықтың басымдығын көрсетеді. Шөл және шөлейт аймақтарында әртүрлілік индексі ең төмен (H = 1,86), бұл экологиялық шектеулер мен климаттың құрғақтығына байланысты.

Сурет 3 – Аймақтар бойынша Шеннон индексінің салыстырмалы графигі.

Графиктен көріп отырғанымыздай, Шеннон индексі ең жоғары мәнін тау белдеулерінде (H = 2.72) көрсетеді, бұл аймақтағы түрлік әртүрліліктің жоғары деңгейін аңғартады. Ал ең төмен мән өзен аңғарларында (H = 1.65) байқалып, өсімдік қауымдастықтарының экологиялық шектеулігін көрсетеді.

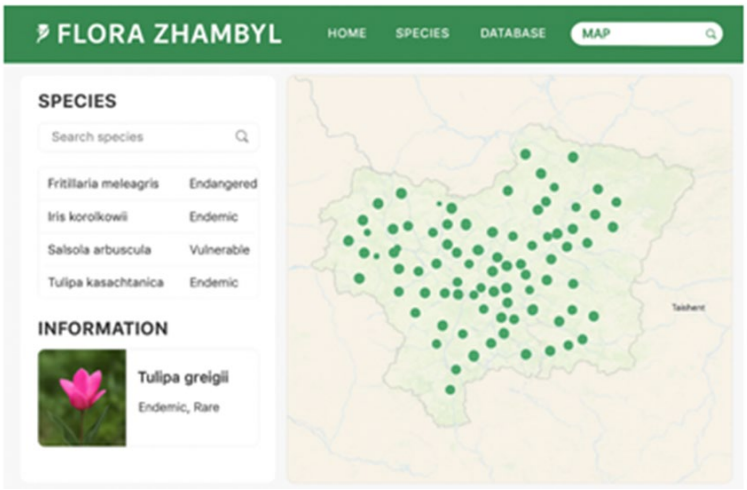
5. Электрондық деректер базасын құру нәтижелері

Зерттеу барысында алынған барлық деректер «Flora Zhambyl» атты электрондық ақпараттық базаға енгізілді.

База құрамында:

- 450 түрге арналған жеке карталар;
- 350 гербарий фотосуреті;
- 230 географиялық координата нүктесі;
- эндемдік және сирек түрлерге арналған сипаттамалар бар.

База QGIS жүйесімен біріктіріліп, өсімдіктердің таралу картасы автоматты түрде жаңартылып отырады.

Сурет 4 – «Flora Zhambyl» ақпараттық жүйесінің интерфейсі.

Жүргізілген зерттеулер Жамбыл облысының флоралық байлығы жоғары, экологиялық тұрғыдан тұрақты, бірақ кейбір аймақтарда антропогендік қысым әсерінен өсімдік жамылғысының деградациясы байқалатынын көрсетті.

Геоақпараттық және статистикалық талдау әдістерін біріктіру аймақтың флорасын кешенді бағалауға және қорғау шараларын ғылыми тұрғыда негіздеуге мүмкіндік берді.

Қорытынды. Жамбыл облысының флорасы экологиялық тұрғыдан бай және эндемизм деңгейі жоғары аймақ болып табылады. Зерттеу нәтижелері флоралық құрамның нақты сандық көрсеткіштерін анықтап, сирек түрлердің таралу аймағын белгілеуге мүмкіндік берді. Ақпараттық технологияларды (GIS, деректер базасы) пайдалану аймақтық флораны басқару және қорғау жүйесін жетілдіруге мүмкіндік береді.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақстан Республикасының Қызыл кітабы. Өсімдіктер. – 2-басылым. – Алматы: «Білім», 2014. – 452 б.

2. Қазақстан Республикасының «Ерекше қорғалатын табиғи аумақтар туралы» Заңы. – Астана: ҚР Әділет министрлігі, 2021. – 42 б.

3. Байтулин И.О., Вильчек Г.Е. Флора и растительность Казахстана. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 356 с.

4. Наурызбаев А.М., Исаева Г.Ж. Қазақстан флорасын зерттеу әдістемесі. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 212 б.

5. Мерке мемлекеттік табиғи қорықшасы: флора және экожүйелік мониторинг нәтижелері. – Тараз: «Тұран» баспасы, 2023. – 59 б.

6. Жолдасбаев Б.Т. Геоақпараттық жүйелерді биологиялық әртүрлілікті зерттеуде қолдану. // ҚР ҰҒА Хабарлары. Биология сериясы. – 2022. – №3. – Б. 45–52.

7. Алиева А.К., Кенжетаева Р.С. Қазақстан флорасын ақпараттық жүйелер арқылы зерттеу және мониторинг. // Экология және тұрақты даму. – 2021. – №2(70). – Б. 60–67.

8. Жамалова А.К. Жамбыл облысы флорасының экологиялық әртүрлілігі. – Тараз: ТарМУ баспасы, 2021. – 115 б.

9. UNEP (United Nations Environment Programme). Global Biodiversity Outlook 5. – Montreal: Secretariat of the Convention on Biological Diversity, 2020. – 212 p.

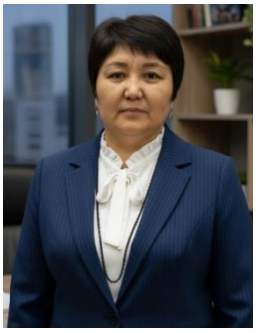
10. GBIF (Global Biodiversity Information Facility). – (https://www.gbif.org)

11. ESRI. ArcGIS Desktop 10.8 User Guide. – Redlands: Environmental Systems Research Institute, 2021. – 428 p.

12. Hijmans R.J., Elith J. Species Distribution Modeling with R: Methods and Applications. – Journal of Biogeography, 2020. – Vol. 47(1). – P. 45–60.

13. Жалелов Н.Ш. Қазақстан өсімдіктер дүниесін қорғау және экологиялық мониторинг негіздері. – Алматы: «Эверо» баспасы, 2019. – 198 б.

Жуманова Лязат Маратовна[1]
Орыс тілі мен әдебиет пәнінің мұғалімі, педагог- зерттеуші
[1]“Қайнар орта мектебі” КММ
Алматы облысы, Қарасай ауданы, Қайнар ауылы

ИНТЕРНЕТ-ЛИНГВИСТИКА МЕН МЕДИАСАУАТТЫЛЫҚТЫ ИНТЕГРАЦИЯЛАУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕРІ

Кіріспе

Қазіргі цифрлық дәуірде тіл мен коммуникацияның жаңа түрлері қарқынды дамуда. Интернеттің тілдік кеңістігі күн сайын жаңа сөздермен, жаргондармен, эмодзи және мемдермен толығып, қоғамның мәдени және әлеуметтік үдерістерін айқын көрсетеді. Осы тұрғыдан интернет-лингвистика – цифрлық ортадағы тілдік құбылыстарды зерттейтін жаңа ғылыми бағыт ретінде қалыптасуда. Ал медиасауаттылық — ақпаратты сыни тұрғыдан қабылдап, түсініп, талдай білу қабілетін дамытуға бағытталған заманауи білім беру құзыреті.

Интернет-лингвистика мен медиасауаттылықты интеграциялау бүгінгі білім беру жүйесінде маңызды бағыт болып саналады. Бұл тәсіл білім алушылардың тілдік мәдениетін, ақпараттық этикасын және сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

1. Интернет-лингвистика ұғымы және оның маңызы

Интернет-лингвистика – интернет-коммуникацияның тілін, құрылымын, нормаларын және ерекшеліктерін зерттейтін ғылым. Бұл салада әлеуметтік желілердегі сөйлеу мәдениеті, сленг пен неологизмдердің пайда болуы, мем мәдениеті, визуалды және мультимодальды коммуникация (мәтін, бейне, сурет, эмодзи) қарастырылады.

Жастардың күнделікті қарым-қатынасында кездесетін чат-сленг (мысалы: "лол", "жж", "краш", "ор", "топ") интернет лексикасының ажырамас бөлігі болып табылады. Мұндай тілдік құбылыстарды талдау оқушылар мен студенттерге тілдің дамуын түсінуге, жаңа коммуникация формаларын саралауға көмектеседі.

2. Медиасауаттылық және оның білім беру жүйесіндегі рөлі

Медиасауаттылық — тек ақпаратты іздеу және қабылдау қабілеті ғана емес, сонымен қатар оны талдау, бағалау және қайта құрастыру дағдысы. Цифрлық ақпараттық кеңістікте медиасауатты тұлға:

- ақпараттың шынайылығын анықтай алады;
- фейк және манипуляциялық контентті ажырата біледі;
- интернеттегі этикалық нормаларды сақтайды;
- мәдени және тілдік әртүрлілікті құрметтейді.

Осылайша, медиасауаттылық — XXI ғасыр адамының басты құзыреттерінің бірі болып саналады.

3. Интернет-лингвистика мен медиасауаттылықты интеграциялаудың бағыттары

Интернет-лингвистика мен медиасауаттылық өзара тығыз байланысты, себебі екеуі де цифрлық коммуникация мәдениетін қалыптастыруға бағытталған. Интеграцияның тиімді жолдары мыналар:

1) Оқу бағдарламаларына енгізу: қазақ тілі мен әдебиеті, орыс тілі, шетел тілі сабақтарына интернет-коммуникация мысалдарын қосу (мемдер, посттар, чат тілдері талдау).

2) Практикалық жобалар ұйымдастыру: оқушыларға фейк жаңалықтарды талдау, медиамәтін жасау, интернет этикасы бойынша зерттеу жүргізу.

3) Цифрлық мәдениет сабақтарын өткізу: желідегі агрессия, тілдік толеранттылық және коммуникация этикасын талқылау.

4) Көптілді медиаконтент әзірлеу: қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде бейнематериалдар немесе подкасттар жасау.

4. Ықпалдасқан тәсілдің нәтижелері

Мұндай интеграция нәтижесінде білім алушылар:

- тілдік нормаларды және жаңа коммуникация түрлерін қатар меңгереді;
- медиамәдениет пен ақпараттық этика деңгейін арттырады;
- интернет кеңістігінде сын тұрғысынан ойлайтын, жауапты тұлғаға айналады.

Қорытынды

Интернет-лингвистика мен медиасауаттылықты интеграциялау — заманауи білім беру жүйесінің стратегиялық бағыты. Бұл бағыт білім алушылардың тілдік қабілетін, цифрлық мәдениетін және медиақұзыреттілігін дамытуға ықпал етеді. Мұндай тәсіл жаңа буынды интернет кеңістігінде мәдениетті, сауатты және жауапты қолданушы ретінде тәрбиелеуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Crystal, D. Language and the Internet. Cambridge University Press, 2019.
2. Potter, W. J. Media Literacy. SAGE Publications, 2021.
3. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. Цифрлық сауаттылық және медиамәдениет бағдарламасы, 2023.
4. Қайыржанова, Г. «Интернет-лингвистика: жаңа ғылыми бағыттар». Қазақ тілі мен әдебиеті, №2, 2024.

Отарова Айнур Жалгаспаевна[1]
Бастауыш сынып мұғалімі
[1]«№8 жалпы орта білім беретін мектеп гимназия» КММ
Ақтөбе облысы Шалқар қаласы

ОҚУ ҮРДІСІНДЕГІ ЖАҢАША ӘДІС -ТӘСІЛДЕРДІҢ ТИІМДІЛІГІ

Біздің заманымыз «Жаңа ғасыр -Жаңа білім заманы »деп аталмақ. Себебі мектеп өміріне жаңа буын оқулықтары мен инновациялық жұмыстар түрлері енді.

Қазақстан Республикасының « Білім туралы Заңында Білім беру жүйесінің басты міндеті-Оқытудың жаңа технологияларын енгізу, білім беруді ақпараттандыру, халықаралық коммуникациялық желілерге шығу » деп атап көрсеткен.

Әр салада ақпарат 4 жылда ескіріп, 4 жылда екі есе ұлғайып отырады. Ал болашақта 76 күнде ақпарат екі еселенеді. Мұнан шығатын қорытынды :Әрбір ұстаз- ұлы білім атты көштен қалмай, өзінің білім деңгейін үнемі жетілдіріп, жаңаша әдіс тәсілдермен қаруланууы қажет. Яғни, инаватор мұғалім болуы тиіс.

«Жақсы дерлікте жаман дерлікте бір әдіс жоқ. Олақтылық белгіс бір ғана әдісті болу, шеберліктің белгісі түрлі әдісті білу : керек орында жоқ әдісті табу да қолынан келу. Мұғалім әдісті көп білуге тырысуы керек, оларды өзіне сүйеніш, қолқабыс нәрсе есебінде қолдануы керек » деген болатын А.Байтұрсынов. Осы нақыл сөз арқылы жаңаша әдіс- тәсілдер туралы сөз етуге болады. Әдіс- тәсілдер сан алуан. Мұғалім шеберлігіне қарай әдіс -тәсілдерді сабағында ұтымды пайдалана алады.

Сөзім дәлелді болу үшін жаңаша әдіс -тәсілдерді өз тәжірибемде қалай пайдаланғаным жөнінде тоқталайын.

Сабақ тақырыбы: Жыл мезгілдері 2 сынып

Оқу мақсаты:

2.3.1.1 - Мұғалім көмегімен оқылған шығарманы бөліктерге бөліп, жоспар құру.

2.1.4.1 - Сөйлеу барысында мақал-мәтелдерді, вербалды емес тілдік құралдарды қолдану.

2.2.6.1 - Кейіпкердің сыртқы келбетін сипаттау, мінез-құлқы мен іс-әрекетін бағалау.

Сабақ мақсаттары:

Барлық оқушылар орындай алады: Кейіпкердің сыртқы келбетін сипаттайдымінез-құлқы мен іс-әрекетін бағалай алады.

Көптеген оқушылар орындай алады: Мұғалім көмегімен оқылған шығарманы бөліктерге бөліп, жоспар құра алады.

Кейбір оқушылар орындай алады: Сөйлеу барысында мақал-мәтелдерді, вербалды емес тілдік құралдарды қолданады

Ойлау дағдыларының дегейлері: Білу, түсіну, қолдану.

Бағалау критерийі:

1.Сөйлеу барысында мақал-мәтелдерді, вербалды емес тілдік құралдарды қолданады.

2.Кейіпкердің сыртқы келбетін сипаттау, мінез-құлқы мен іс-әрекетін бағалайды..

3.Мұғалім көмегімен оқылған шығарманы бөліктерге бөліп, жоспар құрайды.

Тілдік мақсат: Кейіпкердің сыртқы келбетін сипаттау.

Көктем, жаз,күз,қыс мезгілінің сыртқы бейнесін қалай сипаттайсың?

Құндылықтар : Қоршаған ортаның құндылықтарын бағалауға баулу. (ынтымақтастық)

Пәнаралық байланыс : Жыл мезгілдерінің ерекшеліктері. (дүниетану)

Ұж Ширату жаттығулары **««Бір қадам алға...» әдісі**

(Сабақ тақырыбына байланысты оқушылардың қызығушылығын туғызу)

Мұғалім өткен материалдарға байланысты сұрақтар қояды. Жауап дұрыс болса, бір қадам алға жылжиды, қате болса, бір қадам артқа шегінеді. Мұғалім столына жеткенше, бірнеше сұрақ қою арқылы оқушылардың зейінін сабаққа шоғырландырып алады.)

Бүгінгі сабағымыз «Жыл мезгілі» деп аталатынын айта кетіп сабақтың мақсаттарымен таныстырамын.

«Жыл мезгілдері» әдісі арқылы топқа бөлу

(Оқушылар бірлесе жұмыс істеу үшін)

Оқушылар өздері дүниеге келген жыл мезгілдері бойынша топқа бөлінуін қадағалау

1топ –Көктем

2топ -Жаз

3топ -Күз

4топ -Қыс

Ұж **Ой қозғау «Ассоцация» әдісі**

(Тәжірибелік дағдыны қалыптастыру мақсатында)

«Қандай жыл мезгілін ұнатасың? Неліктен ?»

Ынталандыру: Жарайсыңдар !!!!!!

Ұж Оқылым дағдысын дамыту «Жыл мезгілдері» Оқулықпен жұмыс

1. «Шапшаң оқу» әдісі Моделденген оқылым (үлгі көрсету)

2.«Сканерлеп оқу» әдісі Мұғалім жетекшілігімен жүретін оқылым шағын топта жүргізіледі.

(Оқушылардың өз бетінше жұмыс жасау дағдысын қалыптастыру мақсатында)

Оқушылар мәтінді оқиды, мәтін бөліктеріне жоспар құрады.

3 «Мағынаны тану» әдісі .Өз бетімен оқу. Оқушылар өз бетінше мәтінді оқиды.

ҚБ: Мұғалім көмегімен оқылған шығарманы бөліктерге бөліп, жоспар құрайды.

(Т) Жазылым Айтылым **«Кейіпкерлерге мінездеме»** әдісі

(Жаңа тақырыпты бекіту мақсатында)

Оқулықпен жұмыс Ертегінің мазмұны бойынша кестені толтыр.

1- топ Көктем көрікті, сұлуқыз, жаны нәзік, сезімтал.

2- топ Жаз.....

3- топ Күз.....

4- топ Қыс.....

БК: Кейіпкердің сыртқы келбетін сипаттайды, мінез-құлқы мен іс-әрекетін бағалайды.

Дескриптор:

1. Жаз мезгілінің сыртқы келбетін сипаттады, мінез-құлқы мен іс-әрекетін бағалады.
2. Күз мезгілінің сыртқы келбетін сипаттады, мінез-құлқы мен іс-әрекетін бағалады.
3. Қыс мезгілінің сыртқы келбетін сипаттады, мінез-құлқы мен іс-әрекетін бағалады.

Топтық жұмыс **«Құпиясы жоқ қабырға» әдісі**

(Оқушылардың шығармашылығын дамыту мақсатында)

Оқулықпен жұмыс Тапсырма :Жыл мезгілдеріне қатысты суреттер ойластыр . Әңгімеле.

Ынталандару әдісі: «Басбармақ»

Т «Батискаф» әдісі

(Сөйлеу барысында мақал -мәтелдерді вербалды емес тілдік құралдарды қолдану мақсатында)

1-тапсырма «Түйінді ой» Жыл мезгіліне байланысты мақал-мәтелдер айтады.

2-тапсырма «Сезімдерді беру» Оқушылар бірінің артына бірі сапқа тұрады. Бірінші оқушы екіншісіне қарап ым-ишара арқылы қандайда бір сезім көрсетеді (жыл мезгілдерінің сипатына қарай) екіншісі тура сол сезімді үшіншісіне береді. Ең соңғы оқушы оның қандай сезім қабылдап алғанын сұраймыз және басында қандай сезім берілгендігі туралы бірінші оқушыдан анықтаймыз

ҚБ: Сөйлеу барысында мақал-мәтелдерді, вербалды емес тілдік құралдарды қолданды.

Ұж **«Кейіпкерлер әлемі» Сергіту сәті**

(Оқушылардың қызығушылығын арттыру мақсатында)

Жыл мезгіліндегі көркем сөзбен өзінің мінез -құлқындағы ұқсастықты айту. Мысалы: Менің мінезім жаз секілді – жайдарлы, 2- оқушы күз мезгілі секілді өкпелегішпін т.с.с

Б: Үш шапалақ Т Айтылым. **«ПОПС формуласы» әдісі** Оқулықпен жұмыс

(Саралау мақсатында)

Тапсырма :"Шырша неге жыл бойы жап-жасыл?"

1.Қабілетті оқушыларға проблемалық ізденіс әдісін қолданамын - пайымдау, дәлелдеу,қорытындылау дағдыларын қалыптастыру мақсатында мәтінмен танысып дерек көздерді пайдаланып, өз бетінше жұмыс жасайды..

2. Төмен деңгейлі оқушылардың жауабын сұрақтар арқылы саралаймын **.**

«Дереккөздерді пайдаланып жауап бер: Шырша ағашының қыста да, жазда да тіпті жылдың төрт мезгілінде де жап –жасыл болып тұруы ойландырады. Рас, ағаштардың жыл бойы көгеріп тұруы ыстық елдерге тән. Ол жақта жапырақтардың жерге түсіп сарғаюы екіталай Шырша неге жыл бойы жап –жасыл ?

Бірінші сөйлем: Менің ойымша .....

Екінші сөйлем: Себебі мен оны былай түсіндіремін:.....

Үшінші сөйлем: Оны мына фактілермен, мысалдармен дәлелдей аламын: .....

Соңғы сөйлем: Осыған байланысты мен мынадай қорытынды шешімге келдім: .....

Жауап: Америка мен Азияның тропикалық орманында шыршаның 300 -ге т арата түрі бар. Ертеде бұлардың бәрі біздің шалғындар мен жапырақты ормандарымызда өскен. Бірте - бірте олар жылы жаққа жылжыған. Бізде қалғандар солардың ағайындары тропикалық аймақта мәңгі жаз болғандықтан шырша мәңгілік жасыл болып тұрады. Осы қасиет суық жердің шыршасында сақталған.

Қорытындыны саралаймын.

Т Жазылым «Диктоглас» әдісі (Бекіту мақсатында)

Мұғалім көрікті, жайдары, жомарт ,қаһарлы сөздерін оқиды . Естерінде қалған сөзді жазады. Және сол сөздерге тиісті жыл мезгілі атауын жазуы қажет. Мысалы: Көктем-көрікті, жаз-жайдары, күз- жомарт, қыс-қаһарлы.

ҚБ: Сипатына қарай жыл мезгілі атауын жазды.

Рефлексия «Плюс, минус, қызықты»

Плюс	**Минус**	**Қызықты**
Сабақта барлығы ұнады: сабақ мазмұны, жұмыс түрлері	Ұнамады, түсініксіз болып қалды	Барлық деректер мен әдістер қызықты

Жаңа әдіс -тәсілдерді пайдалану нәтижесінде оқушылар мынадай білім, білік, дағды, құзырлық, машықтарға үйренеді:

-Терең ойлануға үйренеді;

-Ақпаратты өздігімен түсініп, оны таразылап, екшеп, оның ішінен керектісін таңдап алуға;

-Өздігімен жаңа түсінік пен білім құрастыруға;

-Пікірталастарға қатысып, өз ойы мен пікірін дәлелдеуге;

-Басқа балама пікірлерді ескеруге;

-Шешім қабылдауға және қиын мәселелерді шешуге;

-Жауапкершілікке;

-Басқалармен тиімді қарым- қатынас құруға;

Ең бастысы сабаққа қызығушылығы артып, балалардың белсенділігі жоғары болады.

Жүсіп Баласұғн: «Біле бер қанша білсең, тағы тіле. Жетерсің мақсатыңа біле-біле» демекші әр ұстаз жаңа әдіс –тәсілдермен жүйелі жұмыс жасаса, ол ұстаздың алар асуы, ұстаз қоржыны үнемі жетістікке толары сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. А.Х.Әлімов «Оқытудағы интербелсенді әдіс-тәсілдер» Астана, 2012

2. Бөрібаев Б, Балапанов Е «Жаңа ақпараттық технологиялар» 2003

Даирова Кулгайша Тлеубековна[1]
Тәрбиеші, педагог-модератор
[1]ҚҚМК "Айгерім" бөбекжайы
Қарағанды қаласы

«АДАЛ АЗАМАТ» БАҒДАРЛАМАСЫНЫҢ БАЛАБАҚШАДАҒЫ ҚОЛДАНЫСЫ

Аңдатпа: мақалада «Адал азамат» бағдарламасының балабақшадағы қолданысы жайлы сөз етіледі. Себебі бұл бағдарламада көрсетілген рухани-адамгершілік дамудың, жеке тұлғаны тәрбиелеу мен әлеуметтендірудің негізі болып табылатын ұлттық құндылықтар қазақ халқының ұрпақтан-ұрпаққа берілетін және елдердің тиімді дамуын қамтамасыз ететін діни, мәдени, әлеуметтік және тарихи, отбасылық дәстүрлерінде сақталатын негізгі ұлттық құндылықтар болып табылады.

Түйін сөздер: «Адал азамат», тәрбие, ұлттық құндылықтар, даму, балабақша тәрбиеленушілері.

Қай халықты алмасақ та, ұрпағының тәрбиесіне аса мән берген. Сол сияқты қазақ халқы да ұрпақтың рухани-адамгершілік қасиетттерін бала бойына сіңіруге баса назар аударып отыр.

Осыған орай еліміз болашақ ұрпағымыздың тәрбиесіне, олардың қорғалуына, еңбекке баулуды мемлекетеміздің саясатының бір бөлшегі ретінде қабылдап отыр.

Тәрбие мен білім егіз ұғымдар десек те болады. Ұлы ойшыл Әл-Фараби айтқандай, «Тәрбиесіз берілген білім-адамзаттың хас жауы». Білім беру ұйымдарында сабақтан басқа, сыныптан тыс іс-шаралар, сынып сағаттары соның дәлелі.

Еліміздің Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев 2025 жылғы 20 тамызда өткен «Білім келешегі: адал азамат, кәсіби маман» атты ұстаздардың республикалық тамыз конференциясының пленарлық отырысында айтқан «Ұлттық білім саласындағы тәрбие жұмысында біртұтас жүйе болуы керек. Жас ұрпақтың бойына жалпыұлттық құндылықтарды сіңіру қажет. Әрбір жас отаншыл, жасампаз, жаңашыл, білімпаз, еңбекқор, ұқыпты, үнемшіл болып өсуі керек. Сондай азаматтар ғана мәдениетті, қауіпсіз әрі «Заң мен тәртіп» үстемдік құратын қоғамның іргесін қаламақ.» сөзіне негізделіп, «Адал азамат» бағдарламасы дүниеге келген болатын. Себебі бұл бағдарлама ұлттық және адами құндылықтарға негізделген.

Жалпыадамзаттық және ұлттық құндылықтарды бойына сіңірген еңбекқор, адал, саналы, жасампаз азаматты тәрбиелеуді мақсат тұтқан бұл бағдарламаны негізге ала отырып, жаһандану дәуірінде мемлекетіміз өзінің менталитеті мен өзіндік ерекшелігін, ұлттық құндылықтарын сақтау үшін ұлттық құндылықтарға баса назар аударып отырмыз.

Ұлттық құндылықтар-бұл біздің дәстүрлеріміз, халқымыздың мәдениеті мен өнері. Жаңа ұрпақты тәрбиелеудегі озық технологияларды пайдалана отырып, ұлттық құндылықтарды байланыстыру маңызды. Педагогикалық білім беру және оқушыны ұлттық мақтаныш рухында тәрбиелеу тарих әлеміне көз жүгіртуге мүмкіндік береді. Ұлттық құндылықтарға негізделген адамгершілік білім – балаға жетілу үшін берік негіз береді. Песталоцци атап өткендей:

«ұлттық тілде оқыту әдістері ақыл мен ойлаудың қалыптасуына, оның дұрыс дамуына ықпал етеді» [1, 218 б.].

Ұлттық құндылықтарды қалыптастыру арқылы балабақшамыздың тәрбиеленушілерінің бойынан елін сүйетін азамат тәрбиелеп шығамыз деп сенемін. Әрине, патриотизм-бұл Отанға деген шынайы сүйіспеншілік, өз Отанына деген адалдық, сонымен қатар оның мүдделеріне қызмет етуге деген ұмтылыс және жанқиярлыққа дейін оны қорғауға үнемі дайын болу.

Өздеріңіз білетіндей, патриотизм әрқашан нақты, нақты объектілер мен субъектілерге бағытталған. Патриотизм біздің мемлекетіміздің өміршеңдігінің адамгершілік негізі болып табылады және қазақстандық қоғамды дамытудың маңызды ішкі жұмылдырушы ресурсы, отандық жастардың белсенді азаматтық ұстанымы, оның тәуелсіз Қазақстанға шынайы жанқиярлықпен қызмет етуге дайындығы ретінде әрекет етеді [2, 208 б.].

Бүгін, Қазақстан дамудың жаңа кезеңінің қарсаңында тұрған кезде, еліміздің жаңа ұрпағы патриотизмнің терең сезімі арқылы елдің бақытты және бейбіт болашағы үшін жауапкершілікті сезінуі тиіс. Біз көпұлтты және көп мәдениетті ортада бәріміз бірге өмір сүруді және құрметтеуді үйренген кезде ғана өркениетті ел боламыз.

Барлық педагог құрамының күш-жігерін біріктіру, олардың балалармен жұмысын үйлестіру үшін патриоттық тәрбие саласындағы бірыңғай саясат және осы саясатқа сәйкес келетін осы көп қырлы жұмысты біріктіруге және үйлестіруге патриоттық тәрбие берудің кешенді шараларының жүйесі қажет. Ол қазіргі таңда «Адал азамат» бағдарламасы болып отыр [3, 123 б.].

Мен ұлттық құндылықтарды әрбір ұйымдастырылған әрекетте, ойында, күн тәртібінде, мерекелік ертеңгіліктерде әр әрекетіме арқау етемін. Себебі күнделікті оны көріп, пайдаланып, естіген сайын баланың санасында оған деген құрметі оянары сөзсіз. Мәселен, дүйсенбі күніміз Қазақстан Республикасының Гимнін орындаудан бастау арқылы балалардың еліміздің рәміздеріне деген сый-құрметін арттырамыз.

Бейнелеу өнері ұйымдастырылған іс-әрекетінде ұлттық құндылықтарымыздың бейнесін салғызу арқылы балаларға халқымыздың тұрмыс-тіршілігі жайлы мәлімет береміз. Мәселен киіз үйді салғызатын болсақ, балалар киіз бөліктерімен танысады, әрі өздері бейнелей отырып, естеріне сақтайды.

Текемет пазылын құрау арқылы арифметикалық оқуға жаттығып жүрміз. Балалар топпен жұмыс барысында жасырынған сөздерді оқи отырып, текеметті жылдам құруға тырысады. Бұл ойын арқылы балалар шапшаңдыққа үйрене отырып, қазақ халқының жиһазының бір бөлігіне арналған текемет жайлы де мәлімет алады.

Осы жұмыстардан басқа ертеңгіліктерде, даладағы серуен кезінде ұлттық ойындарды ойнатамын. Олар: асық ату, ханталапай, ақсерек-көксерек, теңге алу, сақина салу сияқты бұрыннан келе жатқан ойындармен қоса, ұмытылып кетіп, қайта жанданып жатқан бестемше ойындары да бар.

Ойнататын ұлттық ойындардың бірден-бір ерекше құралы– асық. Асық халықтың ұғымындағы қасиетті, қастерлі жануардан алынатын сүйек. Қазақ халқы мал шаруашылығымен айналысқандықтан, ол ойын құралына айналған. Асық ойыны ежелден келе

жатқан қазақ халқының ата-бабаларымыздан қалған ұлттық көне мұра ретіндегі адамдарды бауырмашылыққа, ептілікке, ұжымдыққа біріктіретін бренд ойындарының бірі болып табылады. Бұл ойын баланы жүйке жүйелерін шыңдап, оны шыдамдылық, дәлдік, мергендік, шымырлыққа тәрбиелеу құралы. Асық - жас баладан бастап ересек адамдар ойнайтын ойындарда қолданылған.

Қазіргі кезде балалардың арасында ұялы телефонға телміру, ойын автоматтарына құмар болу нәтижесінде көптеген қайғылы оқиғалардың орын алуы мен балалардың жүйке жүйесінің өзгеріске түсу қаупі жоғарылағандығын дәлелдеп дәрігерлер мен ғалымдар дабыл қағуда. Ақпараттар ағыны толассыз ағылған мына заманда ғаламтордың пайдалы жағымен қатар зиянды жағы да бар екендігін мойындаймыз. Сол себепті ұлттық ойындарды жандандыру-заман талабына айналып отыр.

Балалардың алғашқы ұстазы ата-ана болғандықтан, біз ата-аналармен жұмысқа да ерекше көңіл бөлеміз. Мәселен, ата-баба тұрмыс тіршілігімен таныстыру мақсатында балабақшамызға әжелерді шақырып, әдемі кеш өткізген болатынбыз.

Ұлттық құндылықтар арқылы тәрбиелеу-бұл ең күрделі процесс, және оның тетіктерінің бірі-ұрпақтан-ұрпаққа берілетін және нақты өмірлік шындықта игерілетін қоғамның лайықты мүшесін тәрбиелеудің халықтық жинақталған әдістері мен тәсілдерін білім беру жүйесіне енгізу. Бұл әлеуметтік тәжірибені, жеке және әлеуметтік мінез-құлық нормаларын, дәстүрлі өмір салтын және этникалық идеологияны жеткізу деген сөз емес пе? Осы жолда педагогқа ауыр жүк артылары сөзсіз. Баланы жан-жақты дамып, елінің патриоты ету-педагогтың тізгінінде [4, 198 б.].

Ұрпақтан ұрпаққа жалғасып келе жатқан салт-дәстүрімізді дәріптеп, оны әрі қарай жалғастыру болашақтың еншісінде. Сол себепті болашақ өскелең ұрпақ қолында болғандықтан, ұлттық құндылықтарымызды дәріптеуде ерекше білімді қажет ететін балаларды назардан тыс қалдырмауымыз керек. Өскелең ұрпақты ұлттық рухта тәрбиелеп өсірсек, келешекте олар тілін сүйетін, өз өткенін, мәдениетін, өнерін, әдет-ғұрпын жақсы білетін саналы ұрпақ болады деген сенімдеміз.

Осылайша, оқу-тәрбие процесінде ұлттық тәрбие құралдарын пайдаланудың маңыздылығы сөзсіз. Демек, ұрпақтар сабақтастығымен мирас болып келе жатқан ұлттық құндылықтарымызды кеңінен насихаттау бізге ауадай қажет екендігін уақыт көрсетуде.

Әдебиеттер тізімі:

1. Табылдиев Ә. Қазақ этнопедагогикасы. –Алматы, 2001. – 218 б.
2. Қожахметова К.Ж. Халық педагогикасын зерттеудегі кейбір ғылыми және теориялық мәселелері. –Алматы, 1993. – 208 б.
3. Ш.Уәлиханов Қазақ шежіресі.Таңдамалы шығармалар. **-Алматы, 1985.** – 123 б. **С.**
4. Кенжеахметұлы Қазақ халқының салт-дәстүрлері. -Алматы: «Ана тілі» 2006. **– 198 б.**

Темирбекова Гульжан Жумагуловна[1]
Тәрбиеші
[1]"Жетісу облысының білім басқармасының Талдықорған қаласы бойынша бөлімі» ММ
№45 “Арман"балабақшасы МКҚК

МЕКТЕПКЕ ДЕЙІНГІ БІЛІМ БЕРУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ТӘРБИЕ

Түсінік хат

Қазіргі таңда экологиялық мәселелердің өзектілігі мен жаһандық ауқымда кеңінен таралуы табиғат пен қоршаған ортаға деген жауапкершілік тұрғысынан жаңа көзқарастарды қалыптастыруды талап етеді. Табиғаттың ғаламдық өзгерістері, климаттың өзгеруі, экологиялық дағдарыстар мен биологиялық әртүрліліктің жоғалуы секілді мәселелер адамзаттың болашағына тікелей қауіп төндіріп отыр. Осы тұрғыдан алғанда, мектеп жасына дейінгі балаларды экологиялық тәрбиелеу, табиғатқа деген сүйіспеншілікті арттыру, оны қорғау жолында жауапкершілікті қалыптастыру ерекше маңызға ие.

Табиғатпен таныстыру және экологиялық тәрбие авторлық бағдарламасы осы қажеттіліктерді ескере отырып, балалардың экологиялық сауаттылығын қалыптастыруға, табиғатқа деген сүйіспеншілігін арттыруға бағытталған.

Бағдарламаның жаңашылдығы - интерактивті және тәжірибелік әдістерді қолдану, экологиялық білім беру мен табиғатпен таныстыру тек теориялық мәліметтермен шектелмейді. Оның жаңашылдығы — балаларды табиғатпен тікелей әрекетке, тәжірибе жасауға, бақылау мен зерттеу жүргізуге тарту. Бұл арқылы балалар табиғатты тек сырттай қабылдап қана қоймай, оны өздері зерттеп, оның заңдылықтарын түсініп, табиғаттағы өзгерістер мен экологиялық мәселелерге әсер ету тәсілдерін үйренеді. Экологиялық сауаттылықты қалыптастырудың кешенді тәсілінің бірі бағдарлама экологиялық тәрбиені тек табиғатпен таныстыру деңгейінде ғана емес, сондай-ақ балалардың өмірінде экологиялық сананы дамыту және оларды экологиялық мәселелерді шешуге қатысты қабілеттерді қалыптастыруға бағыттайды. Инновациялық әдістер мен ақпараттық технологияларды пайдалану экологиялық тәрбиені меңгеру үшін заманауи ақпараттық технологиялар мен инновациялық әдістер қолданылады. Мысалы, балаларға экологиялық проблемаларды шешу бойынша виртуалды экскурсиялар, бейнемазмұндар, интерактивті оқу құралдары арқылы білім беру мүмкіндігі ұсынылады. Бұл балаларға экологиялық мәселелер туралы ақпаратты қызықты әрі тиімді тәсілмен жеткізуге мүмкіндік береді. Бағдарлама балалардың экологиялық жобаларға қатысуын, қоршаған ортаға қатысты өздерін жауапты сезінуін қамтамасыз етеді. Мысалы, қоқыс сұрыптау, қайта өңдеу, ағаш отырғызу, су мен энергияны үнемдеу сияқты экологиялық жобаларға балаларды тарту арқылы оларды нақты экологиялық мәселелерді шешуге үйретеді. Бұл жаңашылдық экологиялық білім мен дағдыларды тек теориялық тұрғыдан ғана емес, іс жүзінде де қолдануға мүмкіндік береді. Ойын технологиясын қолдану, ойындар мен квесттер, рөлдік ойындар сияқты қызықты әрі тиімді әдістер де қолданылады.

Бағдарламаның мақсаты: Балалардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін, жауапкершілігін қалыптастыру, қоршаған ортаға қамқорлық жасауға үйрету, экологиялық

мәдениетін дамыту және экологиялық тәрбие арқылы олардың белсенді азаматтық ұстанымын қалыптастыру.

Бағдарламаның міндеттері:

1. Балаларға табиғат туралы негізгі ұғымдар мен түсініктерді беру.
2. Экологиялық таза өмір сүру мәдениетін қалыптастыру.
3. Табиғатты қорғауға бағытталған іс-әрекеттерді ұйымдастыру.
4. Балалардың табиғатқа деген қызығушылығын арттыру және оларды экологиялық біліммен қаруландыру.
5. Балалардың өз ортасын, табиғат пен жануарларды қорғау туралы терең түсінікке ие болуын қамтамасыз ету.

Бағдарлама нәтижесі:

- Балалардың табиғатқа деген сүйіспеншілігі қалыптасады.
- Экологиялық сауаттылық пен жауапкершілік күшейеді.
- Қоршаған ортаға қамқор болу, табиғат қорғау, экологиялық мәдениетті қалыптастыруға бағытталған дағдылар пайда болады.

Бағдарламада қолданылатын әдістер мен құралдар:

- Оқу ойындары, бейнемазмұндар, слайд-шоулар.
- Жеке және топтық жұмыстар, шығармашылық тапсырмалар.
- Табиғатқа қатысты кітаптар мен мультфильмдер.
- Экологиялық тақырыпта көрмелер мен жобалар.

Бұл авторлық бағдарлама балабақша тәрбиесі мен экологиялық білім беруді тиімді үйлестіріп, балалардың табиғатқа деген сүйіспеншілігін және қоршаған ортаға деген жауапкершілігін арттырады.

Бағдарламаның өзектілігі- мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың оқу бағдарламаларын іске асыру үшін пәндік-кеңістік ортаны құруға үлкен мән беріледі. Дамытушы пәндік-кеңістік орта балалардың пәндерді, ойындарды, белсенділік түрлерін, бірлескен іс-әрекетке және қарым-қатынасқа қатысушыларды еркін таңдау мүмкіндігіне бағдарланған оқу-тәрбие процесін құру үшін мектепке дейінгі ұйымдардың кеңістігінің және оған іргелес аумақтың білім беру әлеуетін барынша іске асыруды қамтамасыз етеді -делінген Қазақстан Республикасында мектепке дейінгі, орта, техникалық және кәсіптік білім беруді дамытудың 2023 – 2029 жылдарға арналған тұжырымдамасында. Сонымен қатар, тұжырымдамада мектеп жасына дейінгі балалардың балшабақшадан бастап қоршаған ортаға эмоционалды, мұқият қарайтын, табиғи құбылыстар, тірі және өлі табиғат туралы түсініктері бар, қоршаған орта сұлулығын көре алатын, тұрмыстағы және табиғаттағы экологиялық мінез-құлық дағдылары бар баланың тұтас дамуы күтілуде.

Климаттың өзгеруі, биологиялық әртүрліліктің жоғалуы, ауаның, судың, топырақтың ластануы сияқты экологиялық мәселелер жер шарында кеңінен таралып, бүкіл әлемнің назарын аударуда. Бұл мәселелердің күн сайын ұлғаюы және олардың адам өміріне тікелей әсер етуі экологиялық сауаттылықты арттыру қажеттілігін туындатады. Осы тұрғыда экологиялық тәрбие мен табиғатпен таныстыру бағдарламасының маңызы айтарлықтай арта түседі. Сонымен қатар, «Жасыл балабақша» жобасының жүзеге асуы, мектеп жасына дейінгі балалардың жоба аясында түрлі экологиялық тәрбиенің маңыздылығын түсініп, табиғаттың ластануы, климаттың өзгеруі, экосистемалардың бұзылуы және табиғи ресурстардың сарқылуы — бүгінгі күннің ең маңызды экологиялық мәселелері. Сондықтан балалардың бойында экологиялық жауапкершілікті қалыптастыру, табиғаттың адам өміріндегі маңызын түсіндіру, экологиялық білім беру — маңызды міндет болып табылады. Балаларға табиғатқа деген сүйіспеншілікті қалыптастыру, балалар табиғатқа жақын ортада өсуі тиіс, себебі бұл олардың қоршаған ортаға деген құрметін арттырып, табиғатқа қамқорлық көрсету дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді. Табиғатпен таныстыру арқылы балалардың бойында экологиялық мәдениет қалыптасып, олар өздерінің іс-әрекеттерінде табиғатты қорғауға деген жауапкершілік сезімін сезінеді. Қоршаған ортаға деген жауапкершілікті тәрбиелеу, экологиялық тәрбие балаларға табиғаттың нәзік тепе-теңдігін түсінуге және оның

бұзылуының салдарын саналы түрде бағалауға көмектеседі. Бұл тәрбие адамзаттың табиғатқа деген жауапкершілігін арттыруға ықпал етеді. Өмірлік дағдылар мен экологиялық шешімдерге бейімдеу арқылы экологиялық тәрбие балалардың өмірге деген жауапкершілігін арттыруға, қоршаған ортаны қорғау үшін практикалық шешімдер қабылдай білуге үйретеді. Бұл дағдылар тек табиғатты қорғаумен шектелмей, әлеуметтік жауапкершілікті, үнемшілдік пен тұрақты даму қағидаттарын үйретеді. Ұрпақтар арасындағы экологиялық мұра, табиғатпен таныстыру және экологиялық тәрбие бағдарламасы арқылы біз балаларға экологиялық сауаттылықты дәріптей отырып, келешек ұрпақтың өз ортасын сақтап, қорғау үшін қажетті білім мен дағдыларды беруге үлес қосамыз. Бұл балалардың тұрақты дамуды қолдап, табиғатты қорғау үшін қажет болатын негізгі құндылықтарды меңгеруіне мүмкіндік береді. Қорыта айтқанда, экологиялық мәселелердің өзектілігі мен табиғаттың маңызын ескере отырып, «Табиғатпен таныстыру және экологиялық тәрбие авторлық бағдарламасының» өзектілігі бүгінгі таңда жоғары болып табылады. Бағдарлама балаларға табиғатпен танысып, экологиялық мәдениеттің негіздерін меңгеруге, табиғатты қорғауда өз белсенділіктерін арттыруға мүмкіндік береді. Бұл бағдарлама экологиялық тәрбие берудің тиімді құралы болып, болашақ ұрпақтың экологиялық санасын қалыптастыруға бағытталған.

1. Табиғатқа деген сүйіспеншілік және таным

- **Табиғатқа саяхат**: Балаларды табиғатқа экскурсияға шығару. Жергілікті ормандар, парктер, табиғи қорықтарға барып, олармен танысу.
- **Табиғат құбылыстарын зерттеу**: Тұман, жаңбыр, жел, күн, қар сияқты табиғат құбылыстарын бақылау және олардың маңызын түсіндіру.
- **«Табиғат - біздің досымыз» тақырыбы бойынша әңгімелер мен оқиғалар**: Әрбір табиғат элементінің маңызы туралы балаларға қысқаша әңгімелер мен ертегілер оқу.
- **Табиғаттың маңыздылығын түсіндіру**: Ағаштар, өсімдіктер мен жануарлардың тіршіліктегі рөлі туралы түсініктер беру.

2. Экологиялық тәрбие негіздері

- **Қоршаған ортаны қорғау туралы түсінік**: Балаларға табиғатты қорғаудың маңызды екендігі, экологиялық таза өмір сүру принциптері туралы түсінік беру.
- **Қоқысты сұрыптау және оны жою**: Балаларға қоқыс сұрыптау, қайта өңдеу, экологиялық таза өнімдерді қолдану туралы білім беру.
- **Экологиялық ойындар мен тәжірибелер**: Құрамында табиғи материалдары бар ойындар ұйымдастыру, топтық жұмыс арқылы балаларға табиғат қорғау мәселелерін талқылауға мүмкіндік беру.
- **Қоршаған ортаға қамқорлық көрсету**: Өсімдіктерді күту, жануарларға қамқор болу, экологиялық жобаларға қатысу.

3. Табиғатпен байланыс орнату

- **Өсімдіктер мен жануарларға қамқорлық**: Балалармен бірге мектептің ауласында гүлдер отырғызып, оларды күту.
- **Жануарлар мен құстарды қорғау**: Құстарға арналған қоректену алаңдарын ұйымдастыру. Жануарларға қамқорлық жасау туралы әңгімелер өткізу.
- **Экологиялық ойындар**: "Орманға серуен", "Табиғаттағы қазына", "Құстар мен жануарлар" сияқты түрлі экологиялық ойындар ұйымдастыру.

4. Табиғатқа деген жауапкершілік

- **«Біз - табиғаттың қорғаушысымыз» жобасы**: Балаларды табиғатты қорғауға шақыратын түрлі акциялар ұйымдастыру. Балалармен табиғаттың түрлі көріністерін сурет арқылы бейнелеп, қолөнер жұмыстарын жасау.
- **Табиғатқа қамқорлық туралы әндер мен өлеңдер**: Балаларға табиғаттың құндылығын көрсететін әндер мен өлеңдер үйрету.
- **Табиғатқа қамқорлықты үйрену арқылы қоршаған ортаны жақсарту**: Балалардың өздері тұратын жердің тазалығына жауапкершілікпен қарауына бағыттау.

5. Әр түрлі экологиялық жағдайлар туралы талқылау

• **Ауаның ластануы мен климат өзгерісі**: Бұл тақырыптарды қарастырғанда балаларды ауаның ластануы мен оның экологиялық салдарлары туралы түсінік беруге тырысу, табиғат апаттарының, яғни өрттер, су тасқыны, жер сілкіністерінің себептері мен салдарларын қарастыру.

• **Су ресурстары мен суды үнемдеу**: Балаларды суды үнемдеуге үйрету, суға қатысты экологиялық мәселелерді түсіндіру.

Зерттеулер: Бағдарламаны жазу кезінде шет елдерде табиғатпен таныстыру және экологиялық тәрбие берудің көпжылдық тәжірибесі мен өзге де инновациялық тәсілдері әлемнің әртүрлі елдерінде қалай жүргізілетінін анықтадым. Экологиялық тәрбие қазіргі таңда көптеген дамыған мемлекеттерде маңызды оқу пәні мен әлеуметтік бастамалар ретінде жүзеге асырылып келеді. Әр елдің мәдениеті, экологиялық мәселелері мен оқыту жүйесіне байланысты экологиялық тәрбиенің әртүрлі тәсілдері қолданылады.

1.Финляндия. Финляндияда экологиялық білім беру мен табиғатпен таныстыру жүйесі жоғары деңгейде дамыған. Мұнда балалар мектеп жасынан бастап табиғатпен тығыз байланыста болуға үйретіледі. Финляндияның білім беру жүйесінде экологиялық тәрбие бағдарламалары ұлттық деңгейде интеграцияланған.

-Табиғатпен танысу бойынша оқыту мектептен басталып, балаларға экожүйелер, экологиялық проблемалар және табиғатты қорғаудың маңыздылығы түсіндіріледі.

-Экскурсиялар мен дала сабақтары балаларды табиғатпен өзара әрекет жасауға ынталандырады.

-Экологиялық мәселелер мектептің оқу жоспары мен пәндеріне еніп, экологиялық жобаларға қатысу да кең таралған.

2.Германия. Германия экологиялық тәрбие беру мен тұрақты даму мәселелерінде жетекші елдердің бірі болып табылады. Бұл елде экологиялық сауаттылықты қалыптастыруға үлкен мән беріледі.

-Германияның мектептерінде «Жасыл білім» бағдарламасы бар, ол табиғат пен қоршаған ортаны қорғауды күнделікті сабақтарға енгізу мақсатында құрылған.

-Сонымен қатар, балаларға экологиялық мәселелерді шешуге қатысуға мүмкіндік беретін түрлі экологиялық жобалар мен ұйымдар ұйымдастырылады.

-Германияда экологиялық тәрбие тек мектеп бағдарламаларымен ғана шектелмейді, қала ішінде табиғат қорғау іс-шараларына қатысу үшін арнайы экскурсиялар мен семинарлар ұйымдастырылады.

3.Жапония. Жапония экологиялық мәселелерді шешу жолында өз тәжірибесін жүйелі түрде қолданатын елдердің бірі болып табылады. Бұл елде экологиялық тәрбие мен табиғатпен таныстыру бала күнінен бастап берілетін білімнің бір бөлігі ретінде қарастырылады.

-Жапония мектептерінде табиғатты қорғаудың негіздері туралы білім берудің кешенді жүйесі құрылған.

-Табиғат қорғаудың бастамасы балаларға экологиялық жаднамалар, қоғамдық жұмыстар мен қалдықтарды өңдеу сияқты жобалар арқылы беріледі.

-Сонымен қатар, Жапонияның көптеген мектептерінде балалар өздері табиғат қорғау жобаларына қатысып, тәжірибе алуға мүмкіндік алады.

4.АҚШ. АҚШ-та экологиялық тәрбие көбінесе мемлекеттік және жеке ұйымдардың бірлескен күштерімен жүзеге асады.

-АҚШ-та экологиялық тәрбие бағдарламалары экологиялық ұйымдар мен мектептердің ынтымақтастығы арқылы іске асырылады.

-Балалар табиғат қорғау іс-шараларына қатысу, қоқыс сұрыптау және қайта өңдеу бағдарламаларына белсене қатысады.

-Әсіресе, «Eco-Schools» бағдарламасы бойынша мектептер экологиялық білім беру мен іс-шараларды енгізіп, табиғатқа қамқорлық жасауға үндейді.

5.Швеция. Швеция экологиялық тәрбие беруде өте дамыған елдердің бірі болып табылады. Мұнда экологиялық тәрбие мектеп бағдарламасына терең еніп, табиғат қорғау мәселелері әртүрлі пәндерде қарастырылады.

-Швецияда балаларды экологиялық мәселелерді шешуге қатыстыру үшін түрлі интерактивті әдістер мен жобалар қолданылады.

- «Табиғатпен тығыз байланыста болу» идеясы арқылы балалар ормандарға, көлдерге, тауларға жиі экскурсияларға жіберіледі.

-Сонымен қатар, балалардың экологиялық мәдениетін қалыптастыруға арналған жасыл бастамалар мен жобалар (ағаш отырғызу, қоқыс сұрыптау) кең таралған.

6.Австралия. Австралия экологиялық білім мен тәрбие беру саласында жоғары деңгейге жеткен елдердің бірі.

-Балалар мектептерде экологиялық мәселелер мен табиғатты қорғауға арналған пәндер мен бағдарламалар бойынша білім алады.

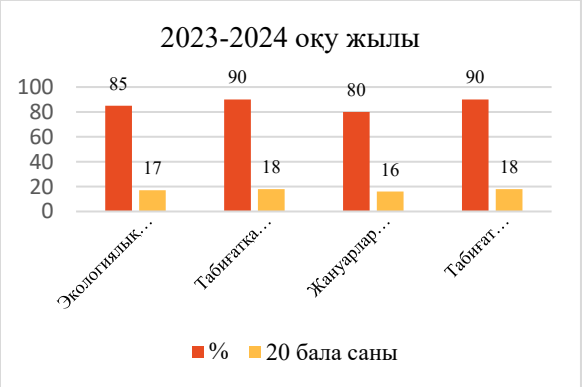
-Табиғатпен таныстыру бағдарламалары мектепте ғана емес, қоғамдық шараларда да белсенді жүзеге асырылады.

-Сонымен қатар, Австралияда мектептер мен қоғам ұйымдары бірге түрлі экологиялық бастамаларға қатысып, балаларды табиғатты қорғау жұмыстарына тартуға бағытталған.

Қорытындылай келе, шет елдерде табиғатпен таныстыру және экологиялық тәрбие бағдарламалары табиғатты қорғау мен экологиялық мәселелерге жауапкершілікпен қарауды қалыптастыруға зор мән береді. Әр елдің экологиялық жағдайы мен мәдениетіне байланысты бұл бағдарламалар әртүрлі формада жүзеге асырылады, бірақ олардың барлығы балаларды табиғатқа қамқорлық көрсетуге, экологиялық мәселелерге жауапкершілікпен қарауға үйретуге бағытталған. Осыған орай, мен өз тәжірибемде балалармен экологиялық тәрбие беру арқылы біз балалардың бойында экологиялық сананы қалыптастырып, оларды табиғатты сақтауға және қорғауға бейімдей алатындай жұмыс жоспарын құруды шештім.

Қажеттілікті анықтау: Бүгінгі таңда экологиялық сауаттылық тек ересектер үшін ғана емес, балалар үшін де маңызды болып табылады. Болашақ ұрпақ табиғатпен тығыз байланысты өмір сүруі үшін экологиялық сауаттылықты қалыптастыру қажет. Қоршаған ортаның ластануынан сақтану, табиғат ресурстарын үнемді пайдалану, экологиялық жауапкершілікті сезіну балалардың өмірінде маңызды дағдыларға айналуы тиіс. Сондықтан, балаларға экологиялық білім мен тәрбие беру қажеттілігі туындайды. Авторлық бағдарламаны жазуға себеп болған, түрлі табиғат құбылыстары мен экологиялық ойындарды ойнату барысында топ балаларының аса қызығушылық танытпайтыны байқалды. Толық анықтау үшін, мен балалармен сауалнама жүргіздім. Сауалнама нәтижесінен 2022-2023 оқу жылының басында балалардың экологиялық білімдерінің төмен екені анықталды. Екі оқу жылында авторлық бағдарламаны тәжірибеден өткізіп, 2023-2024 оқу жылының соңында сауалнама нәтижесінен балалардың экологиялық тәрбиесі, экологиялық ойындарды арнай жасақталған дамытушы ортада қызығушылықпен ойнайтындарын еркін ойын барысында да көре алдым.

Жүргізілген сауалнама нәтижесінен бағдарлама жұмысы 2 оқу жылына апробациядан өтіп, перспективалық жоспар мен ұйымдастырылған іс-әрекеттер мен педагогтерге арналған жоспарлар жазылды.

Күнтізбелік-тақырыптық жоспар

№	Тақырыбы	Сағат саны	Әдіс-тәсілдер	Нәтижелер
1. Бірінші кезең (1-ші жыл): Экологиялық білімнің негіздерін қалыптастыру				
1	Сауалнама алу	Қыркүйек-қазан	Сұрақ-жауап, ойындар, әңгімелесу	Диагностика
2	Табиғаттың негізгі компоненттері (ауа, су, топырақ, өсімдіктер, жануарлар).	Қараша -мамыр	Табиғатқа экскурсиялар ұйымдастыру, табиғаттағы өзгерістерді бақылау.	Балалар еңбек етуге қызығушылық танытады;
3	Экологиялық ойындар мен тәжірибелер.	Қараша- мамыр	Құрамында табиғи материалдары бар ойындар ұйымдастыру, топтық жұмыстар	Ауа-райындағы және табиғаттағы маусымдық өзгерістерде қарапайым байланыстар орната алады;
4	Қоршаған ортаның ластануы және экологиялық мәселелер.	Қаңтар-ақпан	Қоқыс сұрыптау және қайта өңдеу бойынша қарапайым дағдыларды қалыптастыру.	Қарапайым тәжірибеге қызығушылық пен әуестік танытады;
Екінші кезең (2-ші жыл): Экологиялық проблемаларды тану және шешу жолдарын іздеу				
5	Ауа, су және топырақтың ластануы.	Наурыз-мамыр	Экологиялық жобалар (мысалы, қалдықтарды сұрыптау, ағаш отырғызу) ұйымдастыру.	Ауа-райындағы және табиғаттағы маусымдық өзгерістерде қарапайым байланыстар орната алады;
6	Ауа райының өзгеруі және оның салдары.	Сәуір-мамыр	Экологиялық тақырыптар бойынша балалардың шығармашылық жұмыстары (суреттер, көрмелер).	Бақылау күнтізбесінде ауа райын белгілейді; Ауа-райындағы қарапайымбайланыстар орната алады;
7	Экологиялық дағдыны күнделікті өмірде қолдану (қалдықтарды сұрыптау, суды үнемдеу, энергияны үнемдеу).	Қыркүйек-мамыр	Экологтар мен табиғат қорғаушылармен кездесулер, сұхбаттар өткізу.	Қоршаған ортада, табиғатта қауіпсіздікті сақтайды.
Үшінші кезең (3-ші жыл): Табиғат қорғаудағы белсенділікті арттыру				
8	**Экологиялық ойындар**: "Орманға серуен", "Табиғаттағы қазына", "Құстар мен жануарлар" сияқты түрлі экологиялық ойындар ұйымдастыру.	Қараша-мамыр	Ойындар, экскурсиялар	Жануарлар әлеміндегі маусымға тән көріністерді салыстырады, олардың тіршілік етуіне қажетті жағдайларды біледі;
9	Табиғатты қорғауға бағытталған әлемдік бастамалар мен шаралар.	Қаңтар-наурыз	Қоғамдық жұмыстар мен экологиялық акцияларға қатыстыру.	Табиғат құбылыстарын атайды және ажыратады;бақылау күнтізбесінде ауа райын белгілейді;
10	Экологиялық жобалар мен бастамаларға қатысу.	Қараша-сәуір	Экологиялық іс-шараларды ұйымдастыру: қоқыс тазалау, ағаш отырғызу, жануарларға қамқорлық көрсету.	Қарапайым тәжірибеге қызығушылық пен әуестік танытады;
Төртінші кезең (4-ші жыл): Экологиялық білім мен тәрбие жүйесін қалыптастыру				
11	Экологиялық проблемаларды шешуге баланың қатысуы: үлкен экологиялық жобалар мен бастамалар.	Қаңтар-ақпан	Қоршаған ортаға қамқорлық жасау бойынша балабақша мен мектептер арасында экологиялық серіктестіктерді дамыту.	Өсімдіктердің өсуі үшін жер, топырақ, су, күн, жарық, ылғал, жылудыңқажеттілігін түсінеді;

12	Табиғат қорғаудың әлемдік тәжірибесі және оны қолдану. *Педагогтерге арналған*	Ақпан-сәуір	Экологиялық бағдарламалар мен жобаларды педагогтермен бірлесіп жүзеге асыру.	Өсімдіктер мен жануарларға күтім жасаудың қарапайым әдістерін біледі;
13	Экологиялық тәрбие жүйесінің қоғамдағы рөлі *Педагогтерге арналған*	Сәуір-мамыр	Экологиялық тәрбие беру әдістемелерін жетілдіру және тәжірибе алмасу. Қоршаған ортаға қатысты зерттеу жұмыстарын жүргізу.	Қарапайым тәжірибеге қызығушылық пен әуестік танытады;

Қорытынды

Мектепке дейінгі кезең – балалардың экологиялық санасын қалыптастыру үшін өте маңызды кезең болып табылады. Осы уақытта экологиялық тәрбие балалардың әлемге деген көзқарасын, табиғатпен қарым-қатынасын және оны қорғауға деген жауапкершілігін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Экологиялық тәрбие балабақшада ұйымдастырылатын түрлі іс-шаралар арқылы жүзеге асады және бұл балалардың болашақта табиғатқа деген қамқорлық сезімін оятады. Мектепке дейінгі жастағы балаларға экологиялық тәрбие беру арқылы оларда табиғатқа деген махаббат пен жауапкершілік сезімі қалыптасады. Экологиялық білім беру табиғаттың байлықтары мен оның қорғауға қажеттілігі туралы алғашқы түсініктерді қалыптастырады, сондай-ақ балалардың шығармашылық, әлеуметтік дағдыларын дамытуға ықпал етеді.

Мектепке дейінгі білім беру ұйымдарындағы экологиялық тәрбие балаларға табиғаттың мәні мен маңызын түсіндіруге, оларды табиғатпен үйлесімді өмір сүруге баулуға бағытталған. Экологиялық тәрбие балабақшада басталып, балалардың болашақ өмірінде экологиялық жауапкершілік пен мәдениеттің негізін қалайды. Табиғатқа деген сүйіспеншілік, оны қорғауға деген жауапкершілік, экологиялық сана мен мәдениет – балалардың болашақта өмірге деген дұрыс көзқарасын қалыптастыратын маңызды құндылықтар.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Бейсенбаева, Ә.Ш. (2016). Экологиялық тәрбие: теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Білім, 280 б.

2. Құнанбаева, М.Б. (2015). Мектепке дейінгі ұйымдарда экологиялық тәрбие беру: оқу бағдарламасы мен әдістемелік нұсқаулық. – Астана: Елордалық университет баспасы, 210 б.

3. Айтқазина, Қ.Қ., Әбдіқадырова, Ш.Ә. (2017). Экологиялық білім беру және тәрбие. – Алматы: Қазақ университеті, 160 б.

4. Молдабаева, Ш.Қ. (2018). Балабақшада экологиялық тәрбие беру. – Алматы: Рауан, 200 б.

5. Тұрғынбекова, С.Ш. (2014). Табиғатты қорғау және экологиялық тәрбие. – Астана: Фолиант, 180 б.

6. Әмірбекова, Т.Н. (2019). Балаларға экологиялық білім беру және тәрбие берудің инновациялық әдістері. – Алматы: Қазақ университеті, 220 б.

Тылешова Ардакты Аралбековна[1]
Математика пәнінің мұғалімі, педагог-сарапшы
[1]"Ә.Марғұлан атындағы ЖОББ мектебі" КММ
Павлодар облысы, Екібастұз қаласы, Ә. Марғұлан ауылы

КОМБИНАТОРИКА, СТАТИСТИКА ЖӘНЕ ЫҚТИМАЛДЫҚТАР ТЕОРИЯСЫНЫҢ ЭЛЕМЕНТТЕРІ

Авторлық бағдарлама

Аңдатпа.

Бұл мақалада орта мектепте комбинаторика және ықтималдықтар теориясын оқытудың заманауи тәсілдері қарастырылады. Комбинаторика,статистика және ықтималдықтар теориясы оқушылардың логикалық ойлауын, математикалық модельдеу және талдау қабілеттерін дамытуда маңызды рөл атқарады. Мақалада белсенді оқыту әдістері, 3D модельдеу платформалары және оқушылардың шығармашылық ойлауын дамытуға тапсырмалар мен ойын элементтері қарастырылған. Ұлттық құндылық негіздегі есептерді және күрделі есептерді шешу ұсынылған. Зерттеу нәтижелері көрсеткендей, заманауи әдістерді қолдану оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, олардымектеп бағдарламасына енгізу математикалық білім сапасын жақсартуға ықпал етеді.

Түйінді сөздер: комбинаторика, статистикалық сипаттама, ықтималдықтар теориясы, оқыту әдістері, математикалық сауаттылық, функционалдық сауаттылық.

Кіріспе.

Қазіргі заманғы білім-беру жүйесі оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамытуға ерекше мән береді. Комбинаторика, статистикалық сипаттама және ықтималдықтар теориясы-математиканың маңызды салаларының бірі болып табылады.Бұл бөлімдер оқушыларға күрделі есептерді шешу, өмірде кездесетін кездейсоқ оқиғаларды бағалау және деректерді талдау дағдыларын қалыптастыруға көмектеседі.

Бағдарламаның мақсаты:

- Комбинаторика, ықтималдықтар теориясы мен статистика элементтерін меңгеру және фунционалдылық сауаттылықтарын қалыптастыру.
- Логикалық ойлау, деректерді талдау, топтау және есептеу қабілеттерін дамыту,
- Математикалық сауаттылықтарын дамыта отырып, ішкі және сыртқы бағалаулардан жақсы көрсеткіш көрсетуге ықпал ету.
- Ұлттық дәстүрлі ойындар мен ықтималдық теориясын байланыстыру

Міндеттері:

- Комбинатористиканың негізгі ережелері мен қағидаларын түсіндіру.
- Ықтималдықтар теориясымен және алған білім-біліктіліктерін өмірде қолдануға бағыттау.
- Берілген статистикалық мәліметтерді салыстыра отыра, дұрыс шешім қабылдауға дағдыландыру.

Бағдарлама математика- жаратылыстану бағыты бойынша 9 сынып оқушыларына арналып құрастырылған. 9 сынып оқушылары үшін ішкі және сыртқы бағалау жұмыстары бар. Сондықтан, бұл бағдарлама білім алушылардың білім сапасын бағалауда қателіктерді жібермеуге, мектеп бағдарламасындағы осы тақырыптар бойынша білімдерін кеңейтуге, толықтыруға , математикалық сауаттылықтарын қалыптастыруға зор көмегін тигізеді. Комбинаторика, статистика және ықтималдықтар теориясының элементтері- математиканың жеке бір саласы болып табылады яғни, жеке пән деп қарастыруға да әбден болады. Аталған бұл тақырыптар- қиындық деңгейіндегі тақырыптардың бірі болып саналады.Ұлттық бірыңғай тестілеудегі математикалық сауаттылығының спецификациясында осы аталған тақырыптар қамтылған. Оқушыларды қандай да бір қарапайым есептерді шығаруға ғана үйретіп қоймай, ықтималдық-статистикалық ойлау элементтерін қалыптастыру, яғни

функционалдық сауаттылықтарын дамыту аса маңызды. Себебі, қазір ықтималдық теориясының әдістерін көптеген салалар қолданады. Ықтималдық статистика әдістерін қолдану көптеген ғылым салаларында кеңінен енген.

Әдістеме.

Осы бағдарламаны 9 сынып үшін вариативті бөлімге енгізудің маңызы өте зор. «Комбинаторика, статистика және ықтималдықтар теориясының элементтері» 6 сыныптан бастап 11 сыныптың оқу бағдарламасында қамтылған. Яғни, 9 сынып оқушылардың білім сапасын бағалау мақсатында ішкі және сыртқы бағалаулар, мемлекеттік қорытынды аттестаттауда, болашақта ҰБТ-де оқушылар оң нәтиже көрсетеді.Жалпы олимпиадалық тапсырмалар комбинаторика бөліміне негізделген, сондықтан олимпиадаға дайндалудың да жолы болып табылады. Қиындық деңгейі жоғары есептерді шығара алу, олимпиадалық және зерттеу сипатындағы деректерді талдау қабілеттерін қалыптастыру мақсатында, 10 сыныптың мектеп бағдарламасының оқу материалы қосылып отыр. Осындай жағдайларды ескере келе, бағдарлама 6-10 сынып оқу бағдарламасының мазмұнына сүйене отырып білім беру стандартына сай құрастырылды және 9 сынып оқушыларының жас ерекшеліктері ескерілді. Болашақ мамандықтарын таңдауға, математикалық сауаттылықтарын дамытуға, алған білімдерін өмірде қолдануға әсері мол болатыны сөзсіз. Бағдарламаны оқыту барысының тәрбиелік мақсаты ұлттық құндылықтарды дәріптеу болып табылады.Практикалық және қолданбалы есептер шығаруда ұлттық құндылықтарды насихаттауға болады. Мысалы, ықтималдықтар теориясына «асық иіру» ойынын (алшы,тәйке , шік немесе бүк түсу ықтималдығы), комбинаторика тақырыбына «тоғызқұмалақ» ойынының жүрістерін есептеу, «шежіре» жеті атасы бойынша комбинацияларды жасауға , статистикалық мәліметтерге қазақ халқының демографиясын талдауға болады.Ұлттық мазмұнды есептер оқушылардың ұлттық сана-сезімін оятуға ықпал етеді.

Оқытуды ұйымдастыруға арналған әдістемелік нұсқаулар

Бағдарламаны тиімді оқыту үшін бірнеше әдістемелік тәсілдер ұсынып отырмын:

Сұрақ-жауап әдісі:Оқушылардың ойлау дағдыларын жетілдіру

Ойын әдісінің элементтері: Лотерея , тиын, ойын сүйегін лақтыру және асық иірудегі түскен жатысының ықтималдықтарын анықтау

Проблемалық әдіс:Оқушыларды шынайы өмірден алынған мәселелерді шешуге бағыттау.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану: Excel бойынша кесте құру, GeoGebra көмегімен статистикалық диаграмаларды құру, Goggle формасы арқылы онлайн тест алу.Шығармашылық жұмыстарын презентация- слайд арқылы қорғау.

Деңгейлеп оқыту әдістемесі: Жеңілден күрделіге бейімдеу, күрделі олимпиадалық есептерді шешу.

Бұл тәсілдер элективті курс бағдарламасын жеңіл, әрі білімді терең меңгеруіне көмектеседі.

Сабақты оқу түрлері:

- жеке, жұптық, топтық, сыныппен жұмыс түрлері көзделінген

Сабақты ұйымдастыру түрлері: Жаңа тақырыпты меңгеру сабағы; Бекіту сабағы; Аралас сабақ; Қайталау және жүйелеу сабағы; Бақылау және бағалау сабағы; Практикалық және ойын сабағы.Тәжірбие жасау

Бақылау және бағалау әдістері: сынақ-тест, қалыптастырушы бағалау мен жиынтық бағалау.

Оқушының білім-біліктілік дағдыларын есептеу,бағалау өлшемі.

Бөлім тақырыптарды өту барысында төмендегідей жұмыс түрлері болады:

Қалыптастырушы бағалау, сынақ-тақырыптық тесттер, бөлім бойынша жиынтық бағалау, шығармашылық есеп кезінде презентация- слайд қорғайды.Осы аталған бағалау түрлерін мұғалім жеке журнал ашып, белгілеп отырады.

Оқушылардың білімін бағалау кезінде қолпаштау, марапаттау, ынталандыру өте маңызды.

Оқушылардың жұмысын бағалауда жаңартылған білім беру мазмұнына сүйене отырып 10 баллдық шкала қолданылады.

«9-10» деген балл қойылады, егер оқушының жұмысындағы барлық тапсырмалар мінсіз орындалса. Ұсақ кемшіліктер саны екіден аспауы керек.

«7-8» деген балл қойылады , егер жұмыс толық орындалған, өрескел қатесі жоқ, бірақ кемшілігі бар, немесе екіден артық емес ұсақ кемшілігі бар.

«5-6» деген балл қойылады, егер жұмыс толық орындалмаған, қатесі бар, кемшілігі бар, бірақ ережені біледі немесе берілген үлгіге сүйенеді.

«1-4» деген балл қойылады, егер тапсырма орындалмаған, ережені түсінеді, бірақ үлгі бойынша тапсырманы орындай алмайды.

80-100 %- «9-10» балл

60-79 % «7-8» балл

50-59 % «5-6» балл

50% -төмен «1-4» баллмен бағаланады.

Ескерту: Жиынтық бағалауға дескриптор құрылып, сол бойынша бағаланады. Жиынтық бағалау санын мұғалім өзі біледі.Жиынтық бағалау және бөлім бойынша бағалауды мұғалім жеке журнал ашып тіркеп отырады.Бірақ ,тоқсандық жылдық баға қойылмайды, яғни қорытылмайды.

Күнтізбелік-тақырыптық жоспар

9 сынып (аптасына 1 сағат, барлығы 34 сағат)

р/с	Бөлім. Бөлімше. Таақырыбы	Оқу мақсаты	Сағат саны			Білім өнімі
			Барлығы	Теория	Практика	
1-бөлім. Статистикалық сипаттамалар. 4 сағат						
1	Арифметикалық орта.	Бірнеше санның арифметикалық ортасын табу	1		1	Математикалық сауаттылықтан алған ұпайларының орташа ұпайын табады
2	Орташа жылдамдық. Егін өнімі.	Қозғалыстың орташа жылдамдығын табу және егін өнімін есептеу	1		1	Қозғалыстың орташа жылдамдығын есептейді және егін өнімін анықтайды
3	Мода.Медиана.	Берілген сан қатарының модасын, медианасын есептеу	1		1	Берілген сан қатарының модасын, медианасын есептейді
4	Өзгеріс ауқымы. Іріктеу тәсілі.	Берілген сандардың өзгеру ауқымын есептеу. Іріктеу тәсілі арқылы комбинаторикалық есептерді шығару	1		1	Отбасының ата-әже, немере шөбере, жиен сандарын іріктеу арқылы анықтайды
2-бөлім. Статистика элементтері. 4 сағат						
5	Бас жиынтық және Кездейсоқ таңдама.	Бас жиынтық және кездейсоқ шама ұғымын енгізу	1		1	Таңдаманың бас жиынтығын атайды
6	Вариациалық қатар.Варианта.	Вариациалық қатар және вариантасын құру.	1		1	Вариациалық қатар құрады.
7	Абсолютті жиілік және салыстырмалы жиілік	Вариантаның абсалютті жиілігін және салыстырмалы жиілігін анықтау	1		1	Вариантаның абсалютті жиілігін және салыстырмалы жиілігін анықтайды
8	Полигон.Сынақ	Абсолютті және салыстырмалы жиіліктің полигонын салу	1		1	Абсолюті және салыстырмалы жиіліктің полигонын салады
3-бөлім. Ықтималдықтар теориясы. 3 сағат						
9	Кездейсоқ оқиға.	Күнделікті өмірдегі кездейсоқ, ақиқат, мүмкін емес оқиғаларды анықтау	1		1	Ауа райының кездейсоқ, ақиқат, мүмкін емес

						оқиғаларына мысалдар келтіреді.
10	Ықтималдық теориясындағы ойын сүйегі.	Тиын , ойын сүйегін лақтырғандағы оқиғаның ықтималдығын табу. Асық иіру арқылы асықтың жасысының ықтималдығын табу	1		1	Асықтың жатысын біледі, жатысының түсу ықтималдығын анықтайды
11	Математикалық статистика	Қазақстанның демографиясының статистикалық мәліметтерін топтау және талдау	1		1	Статистикалық мәліметтерді топтайды және талдайды
4-бөлім. Кестелер мен диаграммалар. 3 сағат						
12	Статистикалық мәліметтердің кестемен және диаграммаларме н берілуі.	Кестемен немесе диаграма арқылы берілген статистикалық мәліметтерді талдау, топтау,шешім шығару	1		1	Статистикалық мәліметтерді бағалайды
13	Мәліметтерді кесте немесе диаграммаларда н іздеу.	Кестемен немесе диаграма арқылы берілген статистикалық мәліметтерді іздеу,талдау	1		1	Мәліметтерді кесте немесе диаграммадан таба алады
14	Мәліметтерді кесте немесе диаграммаға салу. Сынақ	Статистикалық мәліметтерді жинақтау, топтау және кесте құру	1		1	Мәліметтерді кесте немесе диаграммаға салады
5-бөлім. Комбинаториканың элементтері. 8 сағат						
15	Қосу және көбейтудің ережесі.	Комбинаторикалық есептерді шешуде қосу және көбейту ережесін қолдану	1		1	Комбинаторикалық есептерді шешуде қосу және көбейту ережесін қолданады
16	Іріктеу тәсілі	Комбинаторикалық есептерді шешуде іріктеу әдісін қолдану	1		1	Комбинаторикалық есептерді шешуде іріктеу әдісін қолданады
17-18	Алмастырулар	Санның факториалын есептеу	1	1	1	Фактариал анықтамасын біледі, есептер шығаруда формуласын қолданады.
19-20	Орналастырулар	n элементтен алынған k элементтен тұратын орналастыру формуласын қолдану	1	1	1	ББЖМ есептерін талдайды.
21-22	Терулер	n элементтен алынған k элементтен тұратын терулер формуласын қолдану	1	1	1	Комбинаторикалық есептерде терулер формуласын қолданады.
23-24	Ньютон биномы.	Ньютон биномы және оның қасиеттерін білу	1	1	1	Ньютон биномы және оның қасиеттерін біледі
21-22	Комбинаторикан ың қолданбалы есептерін шығару.	Жағдаяттық тұрғыдағы комбинаторикалық есептерді шығару «Тоғызқұмалақ», «Шежіре» талдау	2		2	Логикалық есептерді талдайды. Жеті атасын біледі.
6 бөлім.Ықтималдықтың классикалық анықтамасы.Статистикалық ықтималдық.Геометриялық ықтималдық. 6 сағат						
23	Ықтималдықтың классикалық анықтамасы.	Ықтималдықтың классикалық анықтамасы.	1		1	Оқиғаның ықтималдығын анықтайды
24	Қолайлы нәтижелер.	Лотерея билетінің қолайлы нәтижелерін анықтау	1		1	Тұрмыстық жайдайдағы ұтыс ойынының қолайлы нәтижелерін анықтайды

25	Үлкен сандар заңы	Бернулли және Чебышев теоремасын түсіну, қолдану	1		1	Бернулли саны қатарындағы сәттілік санын табады
26-27	Кездейсоқ оқиғаның салыстырмалы жиілігі.Статистикалық ықтималдық.	Кездейсоқ оқиғаның салыстырмалы жиілігінің статистикалық ықтималдығын анықтау	1	1	1	Кездейсоқ оқиғаның салыстырмалы жиілігінің статистикалық ықтималдығын анықтайды
28	Геометриялық ықтималдық	Ықтималдықтарды табуда геометриялық моделін құру	1		1	Геометриялық моделін құру арқылы ықтималдықтарды есептейді
29	Ықтималдықтар теориясына қолданбалы есептер шығару.Сынақ	Ықтималдықтар теориясына қолданбалы есептер шығару	1		1	ББЖМ есептерін талдайды
7-бөлім.Кездейсоқ шамалар және олардың сандық сипаттамалары. 5 сағат						
30	Дискретті кездейсоқ шама. Үзіліссіз кездейсоқ шама.	Дискретті кездейсоқ және. үзіліссіз кездейсоқ шаманың модасын табу.	1		1	Дискретті кездейсоқ және. үзіліссіз кездейсоқ шаманың модасын анықтайды
31-32	Математикалық күтім және оның қасиеттері	Кездейсоқ шаманың математикалық күтімін және қасиеттерін қолдану	1		1	Кездейсоқ шаманың математикалық күтімін анықтайды және қасиеттерін есептер шығаруда қолданады.
33	Дисперсия.	Кездейсоқ шаманың дисперсиясын есептеу	1		1	Кездейсоқ шаманың дисперсиясын есептейді
34	Практикаға бағытталған тапсырмалар.	Деңгейі жоғары есептерді шешу	1		1	Олимпиадалық есептерді талдайды

Оқушылармен ғылыми жоба немесе тәжірбиелік жұмыс жасауға болатын зерттеу жұмыстарын ұсынамын.

Мақсат: Оқушылардың бағдарлама бойынша алған біліктілік дағдыларын іс-жүзінде қолдануға, маңыздылығын зерттеуге, дұрыс шешім шығаруға бағыттау.

1-тақырып «Асық иіру кезіндегі асықтың жатысының ықтималдығы»

Асық -ұлттық ойындарының негізгі бір элементі болып табылады. Асық иіру қолдың буындарының сау болуына көмегін тигізеді. Асықтың жатысын кез-келген адам білу керек: олар алшы,тәйке ,бүк, шік. Яғни асықты иіргенде төрт жатыстың бірі түсу ықтималдығын анықтау қажет.

Зерттеу әдісін жүргізу.
1. Асықты 50 рет иіру
2. Әрбір түскен жатысын жазып, тіркеп отыру
3. Қорытынды жасау

Тәжірбие жасау

Асықтың жатысы	Иіру саны 50 рет	Тәжірбиелік ықтималдық	Теориялық ықтималдық
Алшы	25	0,5	0,25
Тәйке	10	0,2	0,25
Шік	8	0,16	0,25
Бүк	7	0,14	0,25
		1	1

3. Нәтижелерді салыстыруға бейімдеу.

Нәтижелерді салыстыруда, ықтималдықтар теориясының анықтамасына сүйене отырып шешім қабылдауға бағыттау

Алған білімдерін практикалық жүзеге асыруға мүмкіндік беру.

Тәжірбиеда ауытқулар болса да, барлық мүмкін оқиғалардың жалпы ықтималдығы 1 ге тең екендіктеріне көз жеткіздіру арқылы тәжірбиенің сәттілігін ұғындыру.

Сол сияқты ойын сүйегі (кубик), тиының елтаңба немесе сан жағының түсуі, лотерея ойынында ұтысқа жету ықтималдықтарын зерттеуге болады.

2-тақырып «Телефонды қалай пайдаланасың?»

1.Зерттеу әдісін жүргізу

Сынып оқушыларынан сауалнама алу

2. Статистикалық талдау жасау

Деректерді жинақтау, талдау

Орташа мән, мода, медиана, өзгеріс ауқымын анықтау

3. Қорытынды жасау

Телефонда қанша уақыт және қай уақыт аралығында көп уақыт отыратындығы анықталады. Телефонда көп отыру оқу үлгеріміне және денсаулығына зиян екендігі түсіндіріледі. Мәселені болдыртпаудың алдын-алу жолдарын қарастырады.Күн тәртібін диаграммаға салып,уақытын тиімді өткізуге кеңес береді.

3-тақырып. Телефондарына пароль қою

Тапсырма: 0-9 дейінгі цифрларды пайдаланып пароль құрастыру

Комбинаториялық орналастыруды пайдаланып мүмкін пароль нұсқаларын құрастыруды зерттейді және қаншалықты қауіпсіз пароль қоятындықтарын анықтайды.

4-тақырып. Оқушылардың партада отырудағы орын алмасуын зерттеу

Зерттеу әдісі.

1. Белгілі уақыт ішіндегі оқушылардың орын алмасуын зерттеу
2. Орын ауыстыру комбинацияларын есептеу.
3. Орын ауыстырудың оқу үлгеріміне, денсаулығына қолайлығын анықтау.

Оқушылар зерттеу жұмыстарын жүргізе келе, тақырыптың мағынасын ашады. Комбинаторика, статистикалық мәліметтер және ықтималдықтар теориясынан алған білімдерін іс жүзінде қолданып, теория мен паратиканы ұштастырады. Өмірдегі маңыздылығын айқындап, функционалдық сауаттылықтарын қолданады. Зерттеу барысында пәнге деген қызығушылықтары оянып, өз ойын жеткізе алатын тұлға қалыптасады.

Статистикалық мәліметтерді жинау, өңдеу және талдау негіздерін меңгереді. Нақты өмірдегі мәселелерді ықтималдылықтар мен статистикалық әдістер арқылы шешеді. Мысалы, Қазақстанның демографиялық көрсеткіштерін статистикалық әдістермен зерттейді. Деректерді визуализациялауды яғни гистограмма, график диаграмаларды салуды біледі. Комбинаторикалық есептерді шешу арқылы логикалық ойлау қабілеттері дамиды. Болашақта бағдарламалау, деректер ғылымы, экономика, инженерия салаларында білімдерін қолдануға көмегі тиеді.

Ұсыныстар.

Оқу бағдарламасын нақты өмірлік мысалдар мен интерактивті тапсырмаларды көбірек енгізу. Себебі теорияны нақты мысалдармен байланыстыра келе, алған білімдері ұмытылмай алдағы жағдаятты шешуде оң нәтижесін беретіні анық. Оқушылардың зерттеу қабілеттерін дамыту үшін шағын жобалар мен тәжірбиелік жұмыстар санын арттыру қажет. Зерттеу жұмыстарымен айналыса келе оқушыларды ғылыми жобаларға қатыстыру.Оқушылар зерттеулік жұмыстармен айналыса келе, қоғамда өз көзқарасын жеткізуге, өзіндік тұлға болып қалыптасуына көмектеседі. Мектеп мұғалімдері үшін әдістемелік қолдау көрсету қажет.

Комбинаторика ,статистика және ықтималдықтар теориясы бағдарламасы бойынша арнай семинарлар, вебинарлар ұйымдастыру.Сандық ресурстар мен заманауи оқыту құралдары бойынша әдістемелік нұсқаулар әзірлеу. Авторлық бағдарлама мазмұны бойынша қысқа мерзімді жоспар, деңгейлік есептер жинағын шығару. Ақпараттық -коммуникациялық технологияларды кеңінен пайдалану. Онлайн симуляциялар мен виртуалды зертханаларды пайдалану арқылы оқытуды интерактивті ету. Бағалаудың жаңа формаларын енгізу. Оқушылардың шығармашылық және зерттеу жұмыстарын бағалау жүйесін жетілдіру қажет. Тест тапсырмаларымен қатар практикалық есептер мен жобалық жұмыстарды бағалауға назар аудару керек. Оқушылардың пәнге деген қызығушылықтарын арттыру мақсатында математикалық олимпиадалар, сайыстар мен интерактивті ойындарын ұйымдастыру ұсынылады. Математикалық сауаттылықтарын және функционалдық сауаттылықтарын дамытуға деңгейлік есептер санын көбейту қажет етіледі. Ұлттық құндылықтар негіздегі есептерді шығару, оқушылардың рухани байлығын дамытады, ұлттық сана-сезімдерін және жауапкершіліктерін арттырады. Пәнаралық байланысты күшейту талап етіледі. Комбинаторика, статистикалық сипаттамалар және ықтималдықтар теориясы қазіргі таңда көп салаларымен тығыз байланыста. Бұл айтылған ұсыныстар аталған бағдарламаны жаңартуға оқу сапасын арттыруға және оқушылардың математикалық ойлау қабілеттерін дамытуға зор ықпал етеді.

Қорытынды.

9 сынып сынып оқушыларының математикалық сауаттылықтарын және функционалдық сауаттылықтарын бағалау мақсатында оқу жетістіктеріне бағалау жүргізіліп отырады. Аналитикалық талдауларға сүйенсек, PISA (15 жастағы оқушылардың білім деңгейін халықаралық деңгейде бағалау) кезінде, ББЖМ жүргізу кезінде көп жағдайда төмен көрсеткіштер көрсетілуде. Сондықтан осы аталған бағдарламаны оқу жүйесіне енгізудің пайдасы зор болады деп санаймын. Себебі, «Комбинаторика, статистика және ықтималдықтар теориясының элементтері» - бұл математиканың бір саласы болып табылады.Бұл аталған тақырыптар логикалық ойлауды, статистикалық талдаулар мен зерттеуді талап етеді. Бағдарламаны оқытудың басты мақсаты- оқушылардың математикалық және функционалдық сауаттылықтарын, логикалық ойлау дағдыларын дамыту болып табылады. Бағдарламаны оқыту нәтижесінде , оқушылар логикалық тұрғыда ойланып және күнделікті өмірде кездесетін мәліметтерді жинақтап, талдай отырып салыстыра алуға дағдыланады. Іштей және сырттай бақылауда өз қабілеттерін жоғарғы деңгейде көрсетуге ықпал етеді. Жеке өзіндік тұлға болып дамуына, проблемалық жағдайлар туындағанда дұрыс шешім қабылдауына мүмкіндік ашылады. Бағдарламаның бір ерекшелігі білім бере отырып, ұлттық рухани құндылықтарды насихаттайды. Сабақта орындалатын есеп және тапсырмаларды ұлттық ойындар мен дәстүрлер арқылы беру-ұлттық тәрбиенің негізі болып табылады.

Пәнаралық байланыс математикалық сауаттылық және геометрия пәнімен тығыз байланыста. «Комбинаторика, статистика және ықтималдықтар теориясының элементтері» элективті курс бағдарламасы оқушылардың логикалық тұрғыда ойлауға, математикалық сауаттылығын дамытуға, өмірде математикалық әдістерді қолдануға бағытталған. Оқушылар «Комбинаторика, статистика және ықтималдықтар теориясының элементтері» ұғымдарын меңгеріп ғана қоймай, күнделікті өмірде қолдану арқылы функционалдылық сауаттылықтары артады.Бағдарламаның сәтті шығуы мұғалімнің өзінің шеберлігі мен кәсіби дағдысына байланысты. Біліммен тәрбие егіз дегендей, ұлттық құндылықтарды насихаттай отырып, білімді меңгерудің артықшылығы мол. Математика мен ұлттық мәдениетті байланыстыру арқылы оқушылардың танымдық қызығушылықтары артады .

Қолданылған әдебиеттер тізімі.

Мұғалімдер үшін:

1. Қазақстан республикасының Мемлекеттік жалпығаміндетті білім беру стандарты
2. Негізгі орта білім беру деңгейінің «Математика» білім саласы пәндерінің оқу бағдарламасы
3. Оқушылардың функционалдық сауаттылығын дамыту жөніндегі 2012-2016 жылдарға арналған ұлттық іс-қимыл жоспары.
4. «Ұлттық рухани жаңғыру» ұлттық жобасы 2021жыл
5. ББЖМ тест спецификациясы 2021жыл
6. ББЖМ 2022жыл Аналитикалық есебі.
7. Математика оқулығы 2 бөлім . 127-146 беттер. Алдамұратова Т.А Алматы-Мектеп 2018ж
8. Алгебра 7сынып 166-179 беттер. А.Е.Әбілқасымова; Т.П.Кучер; В.Е.Корчевский; З.Ә.Жұмағұлова. Алматы-Мектеп 2017ж
9. Алгебра 8 сынып .120-125беттер. А.Е.Әбілқасымова; А.Абдиев; З.Ә.Жұмағұлова. Алматы-Мектеп 2012жыл
10. Алгебра 8 сынып
11. Алгебра 9 сынып Г.Солтан; А.Солтан; А.Жұмадилова Келешек-2030 2019жыл
12. Алгебра және анализ бастамалары.А.Е.Әбілқасымова; Т.П.Кучер; В.Е.Корчевский; З.Ә.Жұмағұлова. Алматы-Мектеп 2019ж 176-217беттер
13. «Комбинаторика негіздері» Т.А Ганиев Нұр-Сұлтан Фолиант-2021жыл
14. «Ықтималдылықтар теориясы және статистика» Жанабекова. Г, Мұхамбетов.Т; Алматы, Арман-ПВ, 2016жыл
15. В.Е.Гмурман «Теория вероятностей и математическая статистика» 2001жыл

Оқушылар үшін:

1. Математика оқулығы 2 бөлім . 127-146 беттер. Алдамұратова Т.А Алматы-Мектеп 2018ж
2. Алгебра 7сынып 166-179 беттер. А.Е.Әбілқасымова; Т.П.Кучер; В.Е.Корчевский; З.Ә.Жұмағұлова. Алматы-Мектеп 2017ж
3. Алгебра 8 сынып .120-125беттер. А.Е.Әбілқасымова; А.Абдиев; З.Ә.Жұмағұлова. Алматы-Мектеп 2012жыл
4. Алгебра 8 сынып
5. Алгебра 9 сынып Г.Солтан; А.Солтан; А.Жұмадилова Келешек-2030 2019жыл
6. Алгебра және анализ бастамалары.А.Е.Әбілқасымова; Т.П.Кучер; В.Е.Корчевский; З.Ә.Жұмағұлова. Алматы-Мектеп 2019ж 176-217беттер
7. Б.Г.Иванов Комбинаторика және ықтималдықтар теориясы .Алматы: Мектеп 2021

Есенгазина Гульнар Слямовна[1]
Математика пәнінің мұғалімі
[1]"Солоновка орта мектебі" КММ
ШҚО, Улкен Нарын ауданы, Солоновка ауылы

ЕКІ ТАҢБАЛЫ НАТУРАЛ САНДАРДЫҢ КВАДРАТЫН ТАБУДЫҢ ТИІМДІ ЖОЛЫ

Аңдатпа

Бұл мақалада екі таңбалы натурал сандардың квадратын табудың тиімді әдістері қарастырылады. Мақалада арифметикалық амалдардың негіздері мен қысқаша көбейту формулаларына сүйене отырып, бірмен, бестен және тоғызбен аяқталатын сандардың квадратын оңай есептеу жолдары кезең-кезеңімен түсіндірілген. Сонымен қатар, 50–59 және 90–99 аралығындағы сандардың квадратын тез есептеуге арналған логикалық тәсілдер берілген. Мақаланың мақсаты – есептеу үдерісін жеңілдету, оқушылардың логикалық ойлау қабілетін дамыту және математика пәніне қызығушылығын арттыру. Ұсынылған әдістер ҰБТ сияқты емтихандарда уақыт үнемдеуге және есте сақтауды жеңілдетуге мүмкіндік береді.

Кілт сөздер: математика, арифметика, квадрат, екі таңбалы сандар, қысқаша көбейту формуласы, тиімді әдіс, логикалық ойлау, есептеу тәсілі, білім, ҰБТ.

Математика — қоршаған ортаның (әрине бізді қоршаған) әрі нақты дүниедегі барша заттардың сан түрінде бейнеленген (өрнектелген) қатынастарын және осы заттардың кеңістіктегі пішіндерін зерттеуге арналған жалпылама ғылым болып табылады.

Математика — ең алғашқы ғылым

Арифметика (грекше «арифмос» - сан) - математиканың сандар, бірінші кезекте теріс емес рационал сандар (бүтін және бөлшек сандар) туралы және оларға амалдар қолдану жөніндегі саласы. **Арифметика** математиканың өзге бір саласы болып табылатын **алгебрамен** тығыз байланысты. Алгебрада сандардың жеке қасиеттеріне назар аудармай-ақ оларға амалдар қолдану тәсілі зерттеледі. Бүтін сандардың жеке-дара қасиеттері сандар теориясында қарастырылады.

Натурал сандар арқылы математикалық талдаудың негізгі түсінігі – **нақты сан** анықталды. Сан ұғымына логикалық талдау жасау теориялық арифметиканың үлесіне тиген.

Ежелгі замандардағы **санау** және қарапайым **өлшеулердің** қажеттілігінен туындаған арифметика – тұрмыстық қажеттілік, есептеу, қашықтық өлшеу, уақыт анықтау, аудан шамасын анықтау және өзгедей ғылымдардың сұранысы мен мұқтаждықтарын қанағаттандыру мақсатында дамытылған. Алғашқы кездері санау – мөлшері көп емес нәрселердің жиынын анықтау үшін қолданылғаны белгілі. Үйреншікті санау шегінен артық болған заттар «көп» деген бір атаумен аталған

Қосу, азайту, көбейту, бөлу, дәрежелеу және түбір табу амалдары – **алгебралық амалдар** деп аталады.

Математиканың әр даму кезеңдері теориялық жаңа мәселелермен толығып отырды.

Қазіргі кездегі басқарудың жалпы мәселелеріне қатысты математикалық зерттеулер мен есептеу техникасының жетістігі нәтижесінде адамның ой еңбегінің автоматтандырылғандығына жарты ғасырдан астам уақыт өтті. Математика бүгінгі таңда адамға ақылшы, кеңес беретін «ақылды» ғылымға айналып отыр. Сонымен қатар, ұсынғалы тұрған екі таңбалы сандардың квадратын табудың тиімді жолдарын пайдаланып, өміріңізді әлдеқайда жеңілдетіге әбден болады.

Квадрат – санның квадраты, *a*-ның квадраты – $a \cdot a = a$ көбейтіндісі. Қабырғалары *a*-ға тең квадраттың ауданы осындай көбейтіндімен анықталғандықтан осылайша аталған. Санның квадраты, көбінесе санның 2-дәрежесі деп аталады. Төмендегі кестені барлығымыз жатқа білу мүмкін емес, алайда тиімді тәсілмен жеңілдету мүмкіндігі туындады.

	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9
10	100	121	144	169	196	225	256	289	324	361
20	400	441	484	529	576	625	625	729	784	841
30	900	961	1024	1089	1156	1225	1296	1369	1444	1521
40	1600	1681	1764	1849	1936	2025	2116	2209	2304	2401
50	2500	2601	2704	2809	2916	3025	3136	3249	3364	3481
60	3600	3721	3844	3969	4096	4225	4356	4489	4624	4761
70	4900	5041	5184	5329	5476	5625	5776	5929	6084	6241
80	6400	6561	6724	6889	7056	7225	7396	7569	7744	7921
90	8100	8281	8464	8649	8836	9025	9216	9409	9604	9801

Ең алдымен 11.....91 арлығындағы сандардың квадратын табудың тиімді әдісін талдайық.

Бірмен аяқталатын екі таңбалы сандардың квадратын табу үшін алдымен бірінші санды өзіне-өзін көбейтеміз, өзіне-өзін қосамыз, бірді соңына тіркейміз. Бірді соңына тіркеудің себебі бірмен аяқталатын сандардың квадраты бірмен аяқталады. Оны квададраттар кестесінен көре аламыз.

$(\overline{a}1)^2=(a*a)(a+a)1$

Мысалы, 11^2 он бірдің квадратын табу үшін алдымен бірді бірге көбейтеміз 1*1=1, бірге бірді қосамыз 1+1=2, бірді соңына тіркейміз, сонда 121 шығады:

$11^2=(1*1)(1+1)1=1(2)1=121$
$21^2=(2*2)(2+2)1=4(4)1=441$
$31^2=(3*3)(3+3)1=9(6)1=961$
$41^2=(4*4)(4+4)1=16(8)1=1681$
$51^2=(5*5)(5+5)1=25(10)1=(25+1)(0)1=26(0)1=2601$
$61^2=(6*6)(6+6)1=36(12)1=(36+1)(2)1=37(2)1=3721$
$71^2=(7*7)(7+7)1=49(14)1=(49+1)(4)1=5041$
$81^2=(8*8)(8+8)1=64(16)1=(64+1)(6)1=6561$
$91^2=(9*9)(9+9)1=81(18)1=(81+1)(8)1=8281$

Келесі 15.....95 арлығындағы сандардың квадратын табудың тиімді әдісіне тоқталайық. Беспен аяқталатын сандардың квадратын табу үшін бірінші санды және бірінші саннан кейінгі санды (санақ бойынша, бір болса келесі сан екі болады) көбейтеміз де 25-ті соңына тіркейміз, себебі бестің квадраты жиырма бес (мұнда беспен аяқталатын сандардың квадратын тауып жатырмыз)

$(a5)=(a*(a+1))25$

Ендеше осы тәсілмен он бестің квадратын тауып көрейік. Он бес санындағы бірінші цифр бір, бірден кейінгі сан екі, бірмен екінің көбейтіндісі екіні береді (1*2=2). Ал көбейтіндінің мәніне жиырма бесті тіркесек, жауабы 225 шығады:

$15^2=(1*2)25=225$

Жиырма бестің квадратын табар болсақ, жиырма бестің бірінші цифрына сол саннын кейінгі санды көбейтеміз, яғны екіге үшті көбейтеміз де (2*3=6), соңына жиырма бесті тіркесек 625 шығады:

$25^2=(2*3)25=625$
$35^2=(3*4)25=1225$

$45^2=(4*5)25=2025$
$55^2=(5*6)25=3025$
$65^2=(6*7)25=4225$
$75^2=(7*8)25=5625$
$85^2=(8*9)25=7225$
$95^2=(9*10)25=9025$

Енді 19.....99 арлығындағы сандардың квадратын табудың тиімді әдісін сипаттайық. Тоғызбен аяқталатын сандардың квадратын табу үшін алдымен сол санға бірді қосамыз. Шыққан санның өзіне-өзін көбейтіндісінен (немесе квадратынан) өзіне-өзін қосқандағы мәнін (немесе екі еселенген мәнінен) азайтып, жауапқа бірді қосамыз:

$a9^2=\{[(a9+1)*(a9+1)]-[(a9+1a)+(a9+1)]\}+1$

немесе

$a9^2=[(a9+1)^2-2(a9+1)]+1$

Он тоғыздың квадратын тауып көрейік. Он тоғызға бірді қоссақ жиырма. Енді өз-өзіне көбейтсек төрт жүз(400) шығады, ал өз-өзіне қоссақ қырық (40) шығады. Шыққан мәндерді азайтып, бірді қоссақ үш жүз алпыс бір шығады (400-40+1=316)

$19^2=(19+1)^2-2(19+1)+1=361$

Жиырма тоғыздың квадратын табар болсақ, жиырма тоғызға бірді қоссақ отыз (30) болады. Отыздың квадраты білеміз тоғыз жүз (900), отызға отызды қоссақ алтыс (60). Шыққан мәндерді азайтсақ, яғни тоғыз жүзден алпысты азайтсақ сегіз жүз қырық (840), оған бірді қоссақ сегіз жүз қырық бір болады:

$29^2=(29+1)^2-(30+30)+1=841$
$39^2=(39+1)^2-(40+40)+1=1521$
$49^2=(49+1)^2-(50+50)+1=2401$
$59^2=(59+1)^2-(60+60)+1=3481$
$69^2=(69+1)^2-(70+70)+1=4761$
$79^2=(79+1)^2-(80+80)+1=6241$
$89^2=(89+1)^2-(90+90)+1=7921$
$99^2=(99+1)^2-(100+100)+1=9801$

Сонымен 50.....59 арлығындағы сандардың квадратын табудың тиімді әдісін сипаттайық. Алдымен берілген сандардың квадраттарын жазып шығайын:

$50^2=2500 \text{ —> } 2(5+0)00^2$
$51^2=2601 \text{ —> } 2(5+1)01^2$
$52^2=2704 \text{ —> } 2(5+2)02^2$
$53^2=2809 \text{ —> } 2(5+3)03^2$
$54^2=2916 \text{ —> } 2(5+4)04^2$
$55^2=3025 \text{ —> } 2(5+5)05^2$
$56^2=3136 \text{ —> } 2(5+6)06^2$
$57^2=3249 \text{ —> } 2(5+7)07^2$
$58^2=3364 \text{ —> } 2(5+8)08^2$
$59^2=3481 \text{ —> } 2(5+9)09^2$

Байқасаңыз, шарт бойынша сан квадратталып тұр. Теңнен кейін сол квадрат бірінші сан болып тұр, одан кейін 2-ші қатарда тұрған сан берілген санды құраушы екі цифрдық қосындысы. Ал үшінші және төртінші қатарда тұрған сандар берілген санның соңғы цифрының квадраты. Үшінші қатардағы нөлдің мәні мынада: бір таңбалы санның квадраты төртке дейін бір таңбалы, ал төрттеп бастап екі таңбалы, сондай-ақ екі таңбалы сандардың квадраты отыз екіден бастап төрт таңбалы. Енді ойлап отырған шығарсыз “елу бестен бастап неге бірінші қатардағы сан үш?”— деп, баста айтқанымдай бірінші қатардағы сан екі күйінше

қала береді, тек оған берілген санды құрайтын екі цифрдың қосындысын құрайтын санның ондығы қосылады да, есеп ешбір мәселесіз шешіледі.

Келесі 90.....99 арлығындағы сандардың квадратын табудың тиімді әдісін қарастырайық. Берілген сандардың квадраттарын жазып алайын:

$90^2=8100 \rightarrow 8(10^2)$
$91^2=8281 \rightarrow 8(2*1)9^2$
$92^2=8464 \rightarrow 8(2*2)8^2$
$93^2=8649 \rightarrow 8(2*3)7^2$
$94^2=8836 \rightarrow 8(2*4)6^2$
$95^2=9025 \rightarrow 8(2*5)5^2$
$96^2=9216 \rightarrow 8(2*6)4^2$
$97^2=9409 \rightarrow 8(2*7)3^2$
$98^2=9604 \rightarrow 8(2*8)2^2$
$99^2=9801 \rightarrow 8(2*9)1^2$

Көріп тұрғаныңыздай жанына шығарылу жолы жазылған, көп созбай түсінікті тілмен айтайын. Берілген санның ондығы тоғыз, тоғызға дейін бізде сегіз немесе $9^2=81$ алғашқы цифры сегіз. $90^2=8100$ екені бәріне мәлім, тоқсан бірдің квадратынан бастайын: жаңағы сегіз санын бірінші қатарға жазамын, екінші қатарға берілген санның бірлігін екі еселеп жазамын. Ал үшінші және төртінші қатарларға, ол енді қызық, жүз болуға тоқсан бірге тоғыз жетпейді ал $9^2=81$. Сонымен үшінші және төртінші қатарларға жүз болуға жетпей тұрған санның квадратын жаза саламын. Енді тоқсан бестен бастап бірінші қатарда тоғыз жазылған ол ше? Берілген санның бірлігі – 5, екі еселегенде он болады. Он санының ондығы бірінші қатардағы сегізге қосыла салады, қалғандары да дәл осы жолмен шығарылады.

Барлық екі таңбалы сандардың квадратын табуға арналған формула. Бұл формула өте оңай әрі қысқаша көбейту формулаларының алғашқысының негізінде жасалған:

$(ab)^2 = a^2\ (2ab)b^2$ (1)

Бұл жердегі жақша орындарды береді: a^2- мыңдық, $2ab$ - жүздік, b^2 – бірлік. Есептеулер барысында берілген орнынан асып кеткен жағдайда алдыңғы разрядқа қосылады. Бұл формуланы баған түрінде екі таңбалы санды көбейтіп шыққан сандарды қалай қосамыз, дәл солай қолданамыз.

$(ab)^2 = a^2*100+2ab+b^2$ (2)

Формулаға 100 және 10 сандарын мыңдық пен жүздіктің орындарын көрсету үшін қостым.

Кез келген адам креативті ойлай алады, бұл жай ғана – логика! Логикаңыз мықты болса кез келген есептерді логикаға сала отырып оңай шығара аласыз. Тіпті сол есепті шығаруға арналған формуланы да ойлап таба аласыз. Санның квадратын табудың оңай әдістері не үшін керек? Математикада есептерді шығару үшін қысқаша көбейту формуласы қолданылады. Ол әрине квадратпен жұмыс істеу керек дегенді білдіреді. Ал оқушылар барлық екі таңбалы сандардың квадраттарын жаттап ала алмайды. Әсіресе ҰБТ тапсыру барысында барлығын ұмытып қалады. Бұл формулалар оқушыларға, тіпті барлық адамдар үшін де өте пайдалы әрі тиімді. Басты мақсаты да сол, адамдардың ойлау қабілетін арттыру әрі оқушылардың математика ғылымына деген қызығушылықтарын арттыру.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Нұрқан Көбенқұлұлы — Математика әлемі (математикалық энциклопедия), «Қазақ энциклопедиясы» баспасы, Алматы, 2011,496 бет
2. В.А.Гусев, А.Т.Мордкович — Математика (оқушыларға арналған анықтамалық материалдар), «Ана тілі» баспасы, Алматы, 1993 ж, 304 бет
3. Нұрқанат Көбенқұлұлы — Математикалық ойшар (математикалық қысқаша энциклопедия,

Елемесова Акерке[1]
Химия пәнінің мұғалімі
[1]Батыс Қазақстан облысы әкімдігі Бәйтерек ауданы білім беру бөлімінің
"Көшім "Мектеп-бөбекжай-балабақша" кешені" КММ
Батыс Қазақстан облысы, Бәйтерек ауданы, Көшім ауылы

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ХИМИЯ ПӘНІНЕ ДЕГЕН ҚЫЗЫҒУШЫЛЫҒЫН АРТТЫРУДА ИННОВАЦИЯЛЫҚ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР ҚОЛДАНУ

Аңдатпа

Бұл мақалада химия пәнін оқытуда инновациялық педагогикалық технологияларды қолданудың тиімділігі мен маңыздылығы қарастырылады. Қазіргі таңда білім беру жүйесі қарқынды өзгерістерге ұшырап, мұғалімнен дәстүрлі әдістерден гөрі жаңа ақпараттық, интерактивті және зерттеушілік тәсілдерді қолдануды талап етеді. Автор өз педагогикалық тәжірибесіне сүйене отырып, проблемалық-диалогтік, ойын, жобалау, интегративті және ақпараттық-коммуникативтік технологияларды біріктіріп пайдалану нәтижелерін сипаттайды. Инновациялық әдістер оқушылардың пәнге деген қызығушылығын арттырып, танымдық белсенділігін, шығармашылық қабілеттерін, өзіне деген сенімін және коммуникативтік дағдыларын дамытуға мүмкіндік беретіні дәлелденеді. Мақалада мұғалімнің кәсіби құзыреттілігін арттыру мен заманауи сабақ құрылымын жетілдіру жолдары айқындалады.

Кілт сөздер: инновациялық технологиялар, химия сабағы, педагогикалық тәжірибе, ақпараттық-коммуникативтік технология, проблемалық оқыту, интерактивті әдіс, жобалау технологиясы, оқушының танымдық белсенділігі, шығармашылық қабілет, заманауи білім беру.

Қазіргі уақытта мектеп уақыт өте келе өзгеріп отыр. Ақпарат көлемі, оны пайдалану және өңдеу қажеттілігі артты. Мұның бәрі мұғалімді сабақтың әдеттегі құрылымынан, дәстүрлі педагогикалық технологиялар мен бағдарламалардан кетуге мәжбүр етеді. Қазіргі білім беру саласындағы оқытудың озық технологияларын меңгермейінше сауатты, жан-жақты маман болу мүмкін емес. Инновациялық педагогикалық технологиялар-бұл жаңа ақпараттық технологиялардың, оқытудың жаңа әдістері мен әдістерінің пайда болуына байланысты, оқушының жеке басының ең жақсы қасиеттері мен өзін-өзі дамытуын жандандыру және жүзеге асыру үшін ең қолайлы психологиялық-педагогикалық жағдайлар жасау және оқу процесінің тиімділігін арттыру мақсатында әзірленетін дәстүрлі емес педагогикалық технологиялар. Инновация баланың жеке басына, оның қабілеттерін дамытуға бағытталған педагогикалық практикада қолданылатын жаңа әдістерді, формаларды, құралдарды, технологияларды анықтайды. Олар оқушыларға берік және саналы білім алуға мүмкіндік береді, ал оқу іс-әрекетінде тәуелсіздік дамиды, сабақта оқу материалын айту уақыты артады, оқушыларда дұрыс емес жауаптардан қорқу болмайды, сенімділік сезімі басым болады, сонымен қатар оқушының коммуникативті мәдениеті мен өзін-өзі бағалауы артады.

Инновациялық - педагогикалық технологиялар шығармашылық қабілеттерін арттыруға өз үлесін қосады.Оқытуды екі түрлі мағынада қарауға болады. Біріншісі - оқу орнында арнайы пәндерді оқыту. Екіншісі - өмірді оқыту, өмірге үйрету. Тәрбиелеу мен оқыту - егіз ұғым. Оқыта отырып тәрбиелейміз, тәрбиелей отырып оқытамыз. Оқыту тәрбиеге қарағанда нақтылау. Оқыту үйрету арқылы іске асады. Бұл оқытудың маңызы. Оқыту - тәрбиенің құрамды бөлігі, қайнар көзі, жүйелі түрі. Оқыту арқылы тәрбиенің саналылығын, руханилығын, әсемділігін, адамгершілікке баулу жолын, еңбекшілігін, т.б. айқындар толықтыруға болады. Оқыту - тәрбиенің интеллектуалды түрі. Оқытудың интерактивті әдістері сапалы нәтижеге жеткізуге мүмкіндік беретін танымдық іс-әрекеттер түрлерінің мазмұнын, белгілі деңгейде белсенділігін көздейді. Осы екі үрдістің өзара сапалы нәтижесінде оқушының өз ісіне сенімділігін, жауапкершілік сезімін, шығармашылық қабілеттілігін

қалыптастыру мақсатын жүзеге асыруға жағдай туғызатын оқытудың жаңа технологияларының негізгі түрлері анықталады.

Химия бойынша білім беру стандарты мұғалімді оқу процесін ұйымдастыруға бағыттайды, онда оқушылардың өзіндік танымдық іс-әрекеті жетекші рөл атқарады. Химия пәнінен білім беру мазмұнын игеру нәтижесінде оқушылар оқу дағдыларын, дағдылары мен іс-әрекет тәсілдерін кеңейтуге мүмкіндік алады.

Мектептегі химия сабағын оқытудың басым міндеті келесі қызмет түрлерін қалыптастыру әдістемесін жетілдіру болып табылады:

- танымдық іс-әрекет
- ақпараттық-коммуникативтік қызмет
- өз қызметін бақылау және бағалау дағдыларын игеруді, өз әрекеттерінің ықтимал нәтижелерін болжай білуді көздейтін рефлексивті іс-әрекет.

Осылайша, менің педагогикалық тәжірибемнің мақсаты оқушылардың жеке басын дамыту үшін заманауи білім беру технологияларын пайдалану болып табылады. Мақсатқа сәйкес мен келесі міндеттерді шешемін:

1. Сынып-сабақ жүйесі шеңберінде дамыта оқытудың заманауи технологияларын пайдалану бойынша озық педагогикалық тәжірибені зерделеу.
2. Педагогикалық процеске оқушылардың жетекші құзыреттіліктерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін неғұрлым тиімді технологияларды енгізу.
3. Білім беру процесін жеке, шығармашылық және зерттеу қызметін ұйымдастыру арқылы оқушылардың жеке әлеуетін дамытуға бағыттау.
4. Оқу процесінің тиімділігін арттыру және нәтижесінде пән бойынша оқыту сапасын арттыру.
5. Білім беру процесіне қатысушыларды ақпараттық қоғам жағдайындағы өмірге дайындау, оқушылардың әлеуметтік құзыреттілігін дамыту.

Алға қойылған мақсаттарға және тиісті міндеттерге қол жеткізу үшін сабақтарды жобалау әр түрлі деңгейде осы оқу материалын оқып-үйрену кезінде барлық оқушылар қол жеткізуі тиіс қажетті түпкілікті нәтижелерді жоспарлаудан басталады.

Химия пәнін оқытудың негізінде мен келесі инновациялық технологияларды біріктіремін: проблемалық оқыту технологиясы, көп деңгейлі оқыту технологиясы, оқушылардың білімді игеруге деген ынтасын жақсартуға мүмкіндік беретін және олардың өзін-өзі бағалауын, жобалау технологиясын, интегративті оқыту технологиясын, ақпараттық-коммуникативтік технологияларды көтеретін ойын оқыту технологиясы.

Проблемалық-диалогтік оқыту. Химияны оқуда оқушылардың үлгермеу проблемасына тап болған кезде, мен материалды берудің ең сәтті әдісі проблемалық оқыту деп шештім. Проблемалық оқыту дамытушылық оқыту, жүйелік-белсенділік тәсілі сияқты технологияларда элемент ретінде қолданылады, өйткені әдістер жүйесі оқушының жан-жақты дамуына, оның танымдық қажеттіліктерін дамытуға, интеллектуалды белсенді тұлғаны қалыптастыруға бағытталған. Мұғалім сабақта әдістемелік сауатты ұйымдастырған проблемалық жағдайлар, "іс-әрекеттегі қиындықтар" - мұның бәрі мұғалімге балаларды оқуға үйретуге мүмкіндік береді.

Проблемалық диалог технологиясы жүзеге асыруға мүмкіндік береді.

- білім алушылардың ойлауын жандандыру;
- зерттелетін пәнге қызығушылықты қалыптастыру.

Сабақ барысында проблеманы қоюды сұрақ, сұрақтар жүйесі, кестелер, диаграммалар, суреттер, фотосуреттер арқылы жасауға болады. Мәселені шешу бойынша жұмыс кейде шешімнің өзінен гөрі құнды болады және проблемалық жағдай туындаған кезде сәтті болады, яғни білім алушы өзінің ақыл-ой әрекетін мәселені шешуге бағыттайтын интеллектуалды қиындықтарға тап болады.

Сондай-ақ, мен өз іс - тәжірибемде химия сабағында ақпараттық технологияны, яғни компьютерлік техниканы қолданамын. Себебі, кез-келген құбылыс пен лабораториялық эксперименттерді компьютерде анимация арқылы көрсетуге болады. Анимация - бұл

мультипликацияның дамуындағы осы заманға сай компьютерлік бөлігі. Бұрын мультипликациялық кадрларды қолмен сызса, қазір анимациялар арнайы компьютерлік бағдарламалардың көмегімен бейнелерді "тірілтіп" (осыдан «анимация» сөзі шыққан) пішіні, бояуы т.б. өзгертеді. Сонымен қатар химия сабағында дайын дидактикалық материалдарды дайындау үшін суреттерді, плакаттарды сызып дайындау қажет, ал интерактивтік тақтаның көмегімен бізге қажетті реакция теңдеуін, суретін аламыз және әр оқушы осыған қарап отырып пайдаланып, қаламсаптың көмегімен сызып көрсете алады. Оқушыға оқу материалдарын, түрлі-түстерді, графиканы, мультипликацияны басқа да мүмкіндіктерін пайдаланып оқыту нақты, әрі қызықты. Мысалы, өз сабағымдағы қолданған әдіс - тәсілдерге тоқталатын болсам, сутек атомының электрондық формуласы 1s1 құрылысының қалай жазылғанын және сутек молекуласындағы байланыстың түзілуін және атомдар арасында тартылыс және тебілу күштері пайда болатынын компьютерде анимация арқылы былайша көрсетуге болады.

«Химия сабақтарында инновациялық әдіс-тәсілдерді қолдану арқылы оқушылардың танымдық белсенділіктерін арттыру» арқылы өз пәнімде жоғарыдағы әдіс - тәсілдерді пайдалануда төмендегідей нәтижелерге жетуге болатынын көрдім:

- түрлі әдістерді пайдалану сабақтың нақты мәнін терең ашуға көмектеседі
- оқушылардың барлығын сабаққа қатыстыруға мүмкіндік тудырады
- оқушылардың әрқайсысының деңгейін анықтау мүмкіндігі туады;
- оқушылард өз бетімен жұмыс істеуге үйренеді;
- оқушылар өзіне деген сенімі пайда болады;
- бағалау жеңіл болады.

Қорытындылай келсем, инновациялық оқыту әдістерін меңгеру үшін педагогикалық аса зор тәжірибені жұмылдыру қажет. Бұл өз қызметіне шығармашылықпен қарайтын, жеке басының белгілі іскерлік қасиеті бар адамды қажет ететін жұмыс. Шындығында да әрбір педагог жаңа технологияны меңгеру барысында өзін - өзі дамытады және өзін - өзі қалыптастырады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі. Орта білім берудің мемлекеттік жалпыға міндетті стандарты (МЖБС). – Астана: ҚР БҒМ, 2021.

2. Әбдіғалиева, С. Педагогикалық инновациялар және білім беру технологиялары. – Алматы: Қазақ университеті, 2018. – 210 б.

3. Сейітқұлова, Г. Заманауи сабақ: жаңа технологиялар мен әдістемелік бағыттар. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019. – 185 б.

4. Нұрғалиева, Қ. Инновациялық педагогика негіздері. – Алматы: Рауан, 2020. – 240 б.

5. Қожахметова, К. Химия пәнін оқыту әдістемесі. – Алматы: Білім, 2017. – 256 б.

6. Мұхамбетжанова, С. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды білім беруде қолдану. – Астана: Ұлттық білім академиясы, 2019. – 190 б.

7. Гусев, В. А., Мордкович, А. Т. Математика және жаратылыстану пәндерін оқыту әдістемесі. – Алматы: Ана тілі, 1993. – 304 б.

Бектурганова Акмарал Жанабиловна[1]
Ағылшын тілі пәні мұғалімі, педагог-модератор
[1]№42 жалпы білім беретін орта мектеп
Алматы облысы Талғар ауданы Кеңдала ауылы

АҒЫЛШЫН ТІЛІН БІЛУ - ҮЛКЕН МҮМКІНДІКТЕРДІҢ КІЛТІ

Аңдатпа

Бұл мақалада қазіргі заманда ағылшын тілін меңгерудің жеке тұлғаның, қоғамның және мемлекеттің дамуы үшін маңызы қарастырылады. Ағылшын тілі – халықаралық қатынастардың, ғылым мен технологияның, мәдениет пен бизнестің әмбебап тілі ретінде әлемдік өркениетті байланыстырушы құрал екендігі дәлелденеді. Автор ағылшын тілінің тарихи дамуына, оның қазіргі қоғамдағы рөліне және жастар өміріндегі ықпалына тоқталып, тіл білудің кәсіби және жеке мүмкіндіктерді кеңейтудегі маңызын айқындайды. Мақалада шет тілін білу адамның ой-өрісін, мәдениетін, логикалық және коммуникативтік қабілеттерін дамытуға ықпал ететіні баяндалады. Қорытындыда ағылшын тілін меңгеру — табысты болашаққа апарар жол және заманауи өмірдің ажырамас бөлігі екені тұжырымдалады.

Кілт сөздер: ағылшын тілі, шет тілін үйрену, халықаралық қатынас, мәдениет, білім, мансап, коммуникация, жастар, жаһандану, табысты болашақ.

Қазіргі уақытта шет тілдерін үйрену заманауи адам өмірінің маңызды аспектісі болып табылады. Ол бізге өзге елдердің мәдениетімен, дәстүрлерімен танысуға мүмкіндік береді, ойлау, қиял, есте сақтау қабілетін дамытуға ықпал етеді. Ағылшын тілін білу мемлекеттердің өмірдің көптеген салаларында (ғылым, саясат, мәдениет, өнер және т.б.) бір-бірімен тиімді әрекеттесуі үшін қажет. Қазіргі таңда шет тілін білу – кәсіби құзыреттілік шарттарының бірі.

Халықаралық іскерлік байланыстардың және жаңа шетелдік технологиялардың дамуымен және шетелдік мамандармен кәсіби ынтымақтастықтың кеңеюімен Қазақстанның жекелеген аймақтарының шет тілдерін меңгерген мамандарға қажеттілігі артты.

Шет тілдерін, әсіресе халықаралық қарым-қатынас тілі ретінде ағылшын тілін білу жақсы жұмыс тапқысы келетін, сыртқы әлеммен байланыс орнатқысы келетін және мәдени білімін жетілдіргісі келетін барлық қазақстандық жастар үшін өзекті.

Ағылшын тілінің қазіргі әлемдегі рөлін түсіну үшін ең алдымен оның қалыптасу тарихын білу қажет. Ең танымал және сұранысқа ие Оксфорд сөздігін жасаушы тілдің қалыптасуына әсер еткен 5 негізгі оқиғаны анықтады.

Жасыратыны жоқ, тілдің қалай қалыптасқанын білу мүмкін емес. Герман басқыншылары біздің заманымыздың V ғасырында Ұлыбританияға келіп қоныстанғаны белгілі. Олар герман тілінде сөйледі. Бұл кезең туралы мамандардың мәліметі аз. Себебі сол кездегі жазба мұрағаттар мен құжаттар табылмады. Диалектілердің қалыптасуы VII-IX ғасырлардағы деректермен расталады. Олардың барлығы IX ғасырда Ұлы Альфред ағылшын тілі деп атаған тілге жатады.

Кейбір сарапшылар ағылшын тілінің дамуына кельттердің ықпалы болды деп есептейді. IX ғасырдың ортасынан бастап Норвег басқыншылары Ұлыбританияға қоныстанды. Ағылшын тілінің дамуына скандинавиялықтардың сөзі күшті әсер етті деп есептеледі.

Норман жаулап алуынан кейін бірнеше ғасырлар ішінде ағылшын тілінде елеулі өзгерістер орын алды. Сол кезеңде қалыптасқан флективті жүйе бүгінгі күнге дейін қолданылып келеді. Оның айтуынша, грамматикаға тән сөздердің жалпы жалғаулары ағылшын тілінде ешқашан қолданылмайды. Өзгерістер сөздік қорына да әсер етті. Басқа тілдерден алынған сөздер белгілі, олар ақырында жазбаша сөйлеуде пайда бола бастады.

Кейінгі ортағасырлық және жаңа кезеңде ағылшын тілін стандарттаудың тұрақты процестері орын алды. Жазбаша және ауызша тіл өзгере берді. Дауысты дыбыстардың үлкен ауысуы деп аталатын құбылыс болды. XVII ғасырдың басынан бастап ағылшын тілінің әсері бүкіл әлемде сезілді. Уақыт өте келе оны әртүрлі елдердің адамдары пайдалана бастады.

Қазіргі әлемде ағылшын тілінің маңыздылығы қазіргі уақытта өте зор. Бүгінде оның жұмыс табуда маңызды рөл атқаратыны ешкімге де жасырын емес. Беделді және жоғары жалақы алатын лауазымды тапқысы келетін адамдар ағылшын тілін жақсы білуі керек. Себебі ірі фирмалар жиі шетелдік серіктестермен ынтымақтасады. Бүгінгі таңда ағылшын тілі - халықаралық тіл. Шетелдік серіктестермен толық келіссөздер жүргізу және мәмілелер жасау үшін олар жеткілікті білікті болуы керек.

Ағылшын тілінде сөйлейтін елдерде саяхаттау тек шетел тілін білсек және түсінсек ғана мүмкін болады. Ағылшын тілін білудің арқасында осы тілде сөйлейтін ел азаматтарымен оңай сөйлесе аламыз. Әлемнің кез келген жерінде халықтың белгілі бір пайызы шетел тілін түсінеді. Сондай-ақ, ағылшын тілін саяхатшылар аудармашыға ақша үнемдеу үшін ғана емес, сонымен қатар әртүрлі күлкілі жағдайларды болдырмау үшін де үйренуі керек. Ағылшын тілін білу-сапардан әлдеқайда көп эмоциялар мен әсер алудың шынайы негізі.

Шетел тілін жетік білу – табысты адамдарды тәрбиелеудің таптырмас құрамдас бөлігі. Ұқсас тармақ қазір барлық дерлік мемлекеттік және коммерциялық мекемелердің кадр бөлімшелерінің түйіндемелерінде ана тілінен басқа кем дегенде бір өзге тілді білетіндер басқаларға жағымды әсер қалдырады. Бүгінгі таңда шетел тілін білу – жұмысқа орналасудың және бәсекелестік артықшылықтың негізгі критерийлерінің бірі. Сондықтан қазақстандықтар соңғы кездері бірнеше шет тілдерін меңгеруге ұмтылуда.

Лайықты білім алғысы келетін оқушылар үшін қазіргі әлемдегі ағылшын тілінің рөлі айқын. Оның білімі кез келген университетте оқуға мүмкіндік береді. Білім туралы алынған құжат барлық елдерде бағаланады, мысалы, Лондон университетінің дипломына ие болған түлек әлемнің кез келген жерінде беделді жұмысқа орналаса алады.

Әрбір дерлік ірі кітапханада ағылшын тілінде кітаптар кездеседі. Детективтерді, романдарды, поэмаларды және басқа да белгілі әлемдік шығармаларды шет тілін біле отырып, түпнұсқада оқудың өзіндік эмоциясы, ерекшелігі бар, тағы бір себебі кітаптардың аудармасы әрқашан дәл және сөзбе-сөз бола бермейді. Ағылшын тілін білудің арқасында, сондай-ақ қызықтыратын техниканы немесе жабдықты тереңірек зерттеп, меңгере аламыз.

Ағылшын тілін үйренудің өзектілігін технологияның қарқынды дамуымен де түсіндіруге болады. Жыл сайын әлемнің түкпір-түкпірінен келген мамандар жаңа өнертабыстар жасайды. Оларға ағылшын тілінде жиі кездесетін атаулар беріледі. Бір ғажабы, бізге таныс қазірде күнделікті қолданысымызда жүрген біршама сөздер ағылшын тілінен енген кірме сөздер саналады.

Интернеттің қарқынды дамуының арқасында әртүрлі ұлт өкілдері интернетте тығыз қарым-қатынас жасай бастады. Бір-бірін түсіну үшін олар ағылшын тілін пайдаланады.

Ағылшын тілі жасөспірімдер мен жастардың өмірінде маңызды рөл атқарады. Ағылшын тіліндегі компьютерлік ойындар ойыншылар арасында өте танымал. Әдетте, жаңа шетелдік ойындардың басында орысша немесе қазақша аудармасы жоқ. Қазіргі уақытта ойыншыларға тек шет тілін білу ғана көмектесе алады. Осының арқасында ол жаңа өнімді ешқандай ыңғайсыздықты сезінбестен сынап көруге мүмкіндік алады. Ағылшын тілінде де пайдалы

бағдарламалар бар. Шетел тілін білу тек ойындарды ғана емес, қолданбаларды да оңай пайдалануға мүмкіндік береді.

Жастардың сөйлеуінде ағылшын сөздерінің көп саны бар. Сарапшылар мұны жасөспірімдер қоғамында қалыптасқан стереотиптер мен идеалдарға байланысты деп санайды. Жастар Америкадағы өмір сүру деңгейі бізден әлдеқайда жоғары екеніне сенімді. Осылайша ағылшын тілінен алынған сөздерді өз сөзінде қолдана отырып, олар белгілі бір жолмен өздерінің идеалына жақындайды.

Тағы да бір айт кететін жайт, ағылшын тілінен қазақ немесе орыс тіліне аудармашы - жылдан жылға танымал және сұранысқа ие мамандық. Оны көбіне шет тілін жақсы білетін түлектер таңдайды.

Мамандық ежелгі дәуірде пайда болған. Оның қалыптасуы елдер арасындағы экономикалық қатынастардың пайда болуымен байланысты. КСРО-ның ыдырауы кезінде кәсіп онша танымал болмады, өйткені мұндай жұмысшылардың жұмысы аз ақы төленетін. Бүгінгі таңда ағылшын тілінен өз ана тілімізге аудармашы жоғары және тұрақты табысымен ерекшеленеді. Әдетте, мұндай мамандар ірі және ықпалды компанияларда жұмыс істейді.

Аудармашы мамандар келесідей қасиеттер мен қабілеттерге ие келеді:

- шет тілдеріне бейімділік;
- жақсы есте сақтау;
- жақсы дикция;
- табандылық;
- коммуникативті дағдылар;
- дипломатиялық қасиеттер, сондай-ақ дамыған құлағы бар және еліктеуді біледі.

Ағылшын тілі бүгінде қазақ тілін дамытудың ажырамас бөлігі болып табылады. Кірме сөздер – лексикалық құрамды толықтыру көздерінің бірі. Олар әртүрлі тілдік топтардың өкілдері арасындағы этникалық, әлеуметтік, мәдени және экономикалық байланыстардың фактілерін көрсетеді. Бұл құбылыс бірқатар себептерге байланысты:

- жаңа заттар мен құбылыстарды атау қажеттілігі;
- қазақ тіліндегі баламалардың болмауы;
- ең дәл атаудың болмауы;
- стильдік әсерді қамтамасыз ету.

Қазақ тіліндегі кірме сөздер санының өсуі өткен ғасырдың аяғында байқалды. Бұл КСРО-ның ыдырауы мен қоғамның барлық салаларындағы өзгерістерге байланысты. Көптеген лингвистер англицизмдердің феноменальды кеңеюі келесі салаларда байқалады деп айтады:

- билік және саясат;
- экономика және бизнес;
- ғылым мен технология;
- спорт.

Ағылшын тілінің ең үлкен әсері жарнамаларда байқалады. Жыл сайын көбірек фирмалар, тауарлар мен дүкендер шетелдік сөздермен аталады. Одан бөлек барлық дерлік халықаралық конференциялар, спорттық жарыстар, танымал шоулар ағылшын тілінде өтеді. Барлық ғылыми басылымдардың көпшілігі ағылшын тілінде. Тілді біле отырып, ағылшын тіліндегі газеттер мен журналдар болсын, The Times, The Economist немесе BBC, CNN арналары болсын, кез келген ақпаратқа оңай қол жеткізе аламыз.

Қазіргі әлемде ағылшын тілінің рөлі айқын. Бұл - халықаралық деңгейдегі ең маңызды коммуникациялық құрал. Белгілі бір тілдік білімі жоқ заманауи адам өркениеттің соңғы игілігін пайдалана алмайды. Біздің өміріміздің барлық салалары қандай да бір түрде ағылшын тілін білуді талап етеді.

Ағылшын тілін үйрену жылдан жылға танымал болып келеді. Кез келген заманауи адам оны кем дегенде бастапқы деңгейде иеленуі керек.

Бүгінде ағылшын тілі мектепке дейінгі жастан бастап оқытыла бастайды. Барлық дерлік ата-аналар шет тілін білу өте маңызды екенін түсінеді, сондықтан олар бұл жолда баласымен

бірге аянбай еңбек етуде. Мектеп оқушысын немесе мектеп жасына дейінгі баланы оқыту үшін олар тәрбиеші жалдайды немесе арнайы курстарға жібереді.

Ағылшын тілі біздің өмірімізде маңызды рөл атқарады. Оның білімі барлық жастағы адамдарға қажет. Ағылшын тілі өмірдің барлық салаларымен байланысты. Беделді, нәтижелі білім алғысы келетіндер немесе жақсы жалақы алатын жұмыс тапқысы келетіндер ағылшын тіліңсіз оған қол жеткізе алмайды.

Қорыта келгенде, жоғарыда аталған барлық артықшылықтар ағылшын тілінің меңгеру қажеттелігін көрсетеді. «Бір тіл білген – бір адам, екі тіл білген – екі адам» деген халық даналығы да бар. Шетел тілін білу ғана сол елдің мәдениетін толық түсінуге, сол елдің азаматы секілді сияқты ойлауға, сезінуге мүмкіндік береді. Бір ауыз сөзбен айтар болсақ, ағылшын тілін білу – үлкен мүмкіндіктер кілті.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Crystal, D. English as a Global Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2012. – 212 p.
2. Алпысбаева, Г. Шет тілін оқытудың заманауи әдістері. – Алматы: Қазақ университеті, 2020. – 180 б.
3. Хұсайынова, А. Ағылшын тілін оқытудың инновациялық тәсілдері // Педагогика және психология журналы. – №4. – Алматы, 2022. – 45–50 бб.
4. Graddol, D. The Future of English? – London: British Council, 2006. – 192 p.
5. Ахметова, Л. Шет тілдерін меңгерудің әлеуметтік маңызы. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019. – 156 б.
6. Nurkhanova, S. Language and Globalization: The Role of English in Modern Society // Journal of Education and Development. – 2021. – Vol. 8(2). – P. 34–39.

АНГЛИЙСКИЙ ЯЗЫК — КЛЮЧ К БОЛЬШИМ ВОЗМОЖНОСТЯМ

Аннотация

В данной статье рассматривается значение владения английским языком для развития личности, общества и государства в современном мире. Доказывается, что английский язык является универсальным средством международного общения, науки и технологий, культуры и бизнеса, связывающим мировую цивилизацию. Автор обращается к историческому развитию английского языка, его роли в современном обществе и влиянию на жизнь молодежи, подчеркивая значение знания языка в расширении профессиональных и личных возможностей. В статье раскрывается, что знание иностранного языка способствует развитию кругозора, культуры, логического и коммуникативного мышления человека. В заключение делается вывод, что владение английским языком — это путь к успешному будущему и неотъемлемая часть современной жизни.

Ключевые слова: английский язык, изучение иностранного языка, международное общение, культура, образование, карьера, коммуникация, молодежь, глобализация, успешное будущее.

Кайыркенова Гүлсұлтан Исабекқызы[1]
Бастауыш сынып мұғалімі
[1]Қостанай облысы білім басқармасының Әулиекөл ауданы білім бөлімінің
“Тимофеев жалпы білім беретін мектебі” КММ

ҚАЗАҚ ТІЛІ САБАҒЫНДА ТИІМДІ ӘДІС-ТӘСІЛДЕР АРҚЫЛЫ БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ ОҚУ САУАТТЫЛЫҒЫН ДАМЫТУ

Аннотация: мақалада бастауыш сыныптағы қазақ тілі сабағында білім алушылардың оқу сауаттылығын тиімді дамыту мәселесі ғылыми тұрғыда талданады. Оқу сауаттылығы оқушының мәтінді түсіну, ақпаратты талдау, интерпретациялау, салыстыру, қорытынды жасау қабілеттерінің кешені ретінде қарастырылады. Мақалада осы дағдыларды қалыптастыруға мүмкіндік беретін тиімді әдіс-тәсілдер жүйесі жан-жақты сипатталған. Олардың ішінде мәтінмен жұмыс түрлері, сын тұрғысынан ойлау стратегиялары, сөздік жұмысын ұйымдастырудың ғылыми негіздері, мультимодальды мәтіндермен жұмыс, ойын технологиялары, цифрлық ресурстарды педагогикалық мақсатта қолдану, оқушылардың оқу мотивациясын арттыру жолдары кеңінен талқыланады. Сонымен қатар, бастауыш жастағы оқушыларға тән когнитивтік ерекшеліктер ескеріліп, тиімді оқыту әдістерін таңдаудың ғылыми-педагогикалық шарттары ашылған. Мақала оқу сауаттылығының негізгі компоненттерін дамытуға бағытталған педагогикалық тәжірибелерге талдау жасай отырып, бастауыш сынып мұғалімдеріне әдістемелік негізде ұсыныстар береді.

Кілт сөздер: оқу сауаттылығы, қазақ тілі сабағы, бастауыш мектеп, тиімді әдіс-тәсілдер, мәтінмен жұмыс, функционалдық дағдылар, сын тұрғысынан ойлау, сөздік қор, когнитивтік даму, шығармашылық тапсырмалар, цифрлық ресурстар, мультимодальды мәтін, мотивация, тілдік құзыреттілік.

Бастауыш мектепте қазақ тілі пәнін оқыту үдерісі тілдік білім берудің алғашқы іргетасын қалыптастырумен қатар, оқушылардың оқу сауаттылығын дамытуға бағытталған кешенді педагогикалық жүйе болып табылады. Қазіргі білім беру кеңістігі әлемдік өркениет сұранысын, XXI ғасыр адамынан талап етілетін қасиеттерді, функционалдық сауаттылықтың маңызын алға тартады. Сондықтан бастауыш буында оқу сауаттылығын қалыптастыру — тек тілдік құзыреттерді меңгерту ғана емес, оқушының мәтінді түсіну, талдау, салыстыру, ой қорыту, дәлелді пікір білдіру секілді жоғары деңгейлі когнитивтік операцияларын дамытуға бағытталған күрделі, үздіксіз жүретін педагогикалық процесс.

Заманауи ғылым оқу сауаттылығын жеке тұлғаның ақпаратты түсіну, интерпретациялау, қолдану қабілеті ретінде сипаттайды. Осы тұрғыдан алғанда бастауыш мектептегі қазақ тілі сабағы тек грамматикалық ережелерді жаттататын пән емес, керісінше, оқушының тілдік дүниетанымын кеңейтетін, мәтінмен жұмыс мәдениетін қалыптастыратын, түсіну арқылы ойлауды дамытатын интеллектуалдық ортаға айналуы қажет. Бастауыш жастағы бала мәтінді талдау әрекетін толық меңгермегендіктен, мұғалімнің тиімді әдістерді ғылыми негізде дұрыс таңдап, оларды сабақтың құрылымына ұтымды енгізуі шешуші мәнге ие.

Бүгінгі педагогика «оқушы – белсенді субъект» қағидасын ұстанады. Сондықтан білім алушыны мәтінмен жұмысқа, ақпаратты сұрыптауға, шығармашылық ойлауға жетелейтін әдіс-тәсілдердің интеграцияланған жүйесін қолдану арқылы оқу сауаттылығын дамыту өзекті. Ең алдымен, оқу сауаттылығының теориялық негіздерін анықтап алу қажет. Педагогикалық психологияда оқу сауаттылығы бірнеше компоненттен тұрады: мәтінді дұрыс оқу, мазмұнын түсіну, логикалық байланыстарды тану, деректерді салыстыру, мәтін ішіндегі және мәтінаралық мағыналарды ажырату, өз ойымен толықтыру, жаңа контексте қолдану. Осы компоненттердің әрқайсысы бастауыш сатыда біртіндеп қалыптасады және мұғалімнің әдістемелік шеберлігімен бекемделеді.

Әдіс-тәсілдердің тиімділігі оқушылардың жас ерекшеліктеріне, танымдық қабілеттеріне, ойлау деңгейіне, сөйлеу дағдыларына сәйкес келуінде. Бастауыш буын балаларының қабылдауы көрнекі-бейнелі, эмоциялық және ойын әрекеттерімен тығыз байланысты. Сондықтан қазақ тілін оқытуда шығармашылық жаттығулар, мәтінді бөліктерге бөлу, көрнекілікке сүйенген түсіндіру, рөлдік оқу, графикалық модельдер құру, тірек-сызбалармен жұмыс жасау сияқты тәсілдер оқу сауаттылығын дамытуға тікелей ықпал етеді. Мысалы, мәтіннің құрылымын бөліктерге жіктеу жаттығулары оқушыға ақпараттық блоктарды тануға мүмкіндік берсе, тірек сөздерді табу мәтіндік мағынаның өзегін анықтауға көмектеседі. Бұл процестер оқушылардың аналитикалық ойлауын, себеп-салдарлық байланыстарды көру қабілетін арттырады.

Оқу сауаттылығының дамуына оқушылардың сөздік қоры ерекше әсер етеді. Қазақ тілі сабағында сөздік қорды молайту үшін семантикалық карталар, ассоциациялық өрістер, сөздік кестелер, сөз мағынасын анықтау ойындары, «мағына угадай», «артық сөзді тап», «сөзді мәтіндегі орнына қой» сияқты тіл дамытуға арналған тапсырмалар кеңінен қолданылуы тиіс. Бұл әдістер баланың пассив сөздігін актив сөздікке айналдырып, мәтінді терең түсінуіне жағдай жасайды. Тиімді сөздік жұмыстарынсіз оқу сауаттылығын арттыру мүмкін емес.

Сонымен қатар, оқушылардың мәтінмен жұмыс жасау дағдысын қалыптастыруда сын тұрғысынан ойлау технологиясының элементтері, зерттеушілік әдістер, сұрақ қою стратегиялары зор рөл атқарады. Әсіресе «INSERT», «Борт журналы», «CLIL» әдістерін қазақ тілі сабағында қолдану оқушының мәтіннен ақпаратты іріктеу, белгілеу, сұрыптау, бағалау дағдыларын дамытады. Мысалы, INSERT кестесі мәтінді оқи отырып «білетін ақпарат», «жаңа ақпарат», «келіспейтін ақпарат», «қызық тудыратын ақпарат» деп бөлумен оқушының саналы оқуға бағытталуына ықпал етеді. Ал «борт журналы» әдісі мәтін мазмұнын есте сақтауды жеңілдетеді, логика мен салыстыруды белсендіреді.

Бастауыш мектеп оқушысы үшін оқу әрекеті көбіне эмоционалдық қабылдауға тәуелді. Осыған орай, қазақ тілі сабақтарында ойын технологияларын, драматизация элементтерін, ертегі кейіпкерлері арқылы оқыту, мәтінді сахналау, сөздік диктанттарды қызықты форматта ұйымдастыру – оқу сауаттылығының дамуына айтарлықтай серпін береді. Рөлдік ойындар мен драмалық көріністер оқушыларды мәтіннің мазмұнына терең енгізіп, мәтін құрылымын, кейіпкердің әрекетін, автор идеясын интуитивті түрде түсінуге мүмкіндік береді. Бұл әдіс баланың тілдік интуициясын дамытып қана қоймай, мәтіндік мағынаны қайта құру қабілетін арттырады.

Оқу сауаттылығын қалыптастыру – тек мәтінді оқу емес, сонымен қатар ақпаратпен жұмыс жасау мәдениетін қалыптастыру. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі сабақта цифрлық ресурстарды, интерактивті платформаларды, мультимедиялық мәтіндерді, аудиомәтіндер мен видеоматериалдарды тиімді кіріктіре алуы тиіс. Цифрлық ортадағы мультимодальды мәтіндер оқушылардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, ақпаратты бірнеше арна арқылы қабылдауына мүмкіндік береді. Бұл нейропсихологияда «көпарналы қабылдау» деп аталып, жадыны, зейінді, мағыналық түсінуді күшейтетін фактор ретінде қарастырылады. Қазақ тілін оқытуда мультимодальды мәтіндерді пайдалану оқушының визуалды, аудиалды, вербалды қабілеттерін кешенді дамытуға жол ашады.

Оқу сауаттылығын тиімді қалыптастырудың тағы бір маңызды шарты — оқушының оқу мотивациясын арттыру. Педагогикалық зерттеулер мотивацияның екі түрін көрсетеді: ішкі және сыртқы. Ішкі мотивация – қызығушылық, тануға деген құштарлық, жаңа ақпаратқа деген сұраныс, шығармашылыққа ұмтылыс. Сыртқы мотивация – марапат, баға, мұғалімнің қолдауы, жарыс элементтері. Қазақ тілі сабағында оқу мотивациясын күшейту үшін оқушылардың жетістігін визуалды көрсету, жетістік галереясын ұйымдастыру, жеке прогресс карталарын жүргізу, оқушылардың өзара бағалауын енгізу тиімді. Бағалау критерийлерін оқушылармен бірге құрастыру баланың оқу мақсатын түсінуіне ықпал етеді.

Педагогикалық практикада оқу сауаттылығының дамуына кері әсер ететін қиындықтар да бар. Олар: мәтінді механикалық оқу, мағынасыз жаттау, сөздік қордың шектеулілігі, сөйлем құрылымын түсінбеу, мәтін ішіндегі логикалық байланыстарды ажыратудағы әлсіздік,

мәтіннен негізгі ойды табудағы қиналыс. Осы қиындықтарды жою үшін мұғалім баланың когнитивтік дамуына бағытталған тапсырмаларды жүйелі ұсынуы керек. Мысалы, мәтіндегі басты кейіпкерді анықтау, оқиға желісін реттеу, мәтінді қайта құрастыру, кейіпкерге мінездеме беру, автордың көзқарасын анықтау, мәтінге болжам жасау сияқты тапсырмалар оқушының мағыналық оқуына жол ашады.

Сонымен бірге, оқу сауаттылығының дамуы оқу ортамен де тығыз байланысты. Сыныптағы оқу бұрышы, шағын кітапхана, қызықты мәтіндер жинағы, балалар әдебиеті, QR арқылы оқылатын интерактивті мәтіндер, кітап апталығы, оқу марафондары, отбасыдағы оқу мәдениеті — мұның барлығы оқушының оқу дағдысына тікелей әсер етеді. Мұғалім ата-аналармен де жүйелі жұмыс жүргізіп, отбасылық оқу мәдениетін қалыптастыруға жағдай жасауы тиіс.

Оқу сауаттылығын қалыптастыру — ұзақ мерзімді процесс. Мұғалім әр сабақта тілдік тапсырмалар, мәтінмен жұмыс, шығармашылық әрекеттер, зерттеу элементтері, цифрлық құралдар, ойын технологиялары, топтық жұмыстар және жеке оқу стратегияларының барлығын үйлестіруі қажет. Білім беру жүйесінің міндеті — оқушыны ақпаратты іздеу, табу, түсіну, талдау, салыстыру, бағалау және жаңа жағдайға қолдану қабілетіне жеткізу. Қазақ тілі сабағы осы міндетті жүзеге асыра алатын әмбебап платформа болып табылады.

Жалпы алғанда, бастауыш сыныптағы қазақ тілі сабақтарында тиімді әдіс-тәсілдерді ғылыми негізде қолдану оқушылардың оқу сауаттылығын дамытудың негізгі алғышарты болып табылады. Мұғалімнің кәсіби құзыреттілігі, педагогикалық жаңашылдығы, баланың жас ерекшелігіне сай әдіс таңдауы, оқу мазмұнын дұрыс құрылымдауы, оқушының белсенді оқу әрекетін ұйымдастыруы функционалдық сауаттылықтың берік қалыптасуын қамтамасыз етеді. Бүгінгі білім беру үрдісінде оқу сауаттылығы — болашақта түрлі ақпараттық кеңістікте бағдар жасай алатын, өз ойын сауатты жеткізе алатын, мәтінмен еркін жұмыс жасайтын тұлға тәрбиелеудің басты көрсеткіші. Сондықтан бастауыш сынып мұғалімі қазақ тілін оқытуда әр әдістің педагогикалық мүмкіндігін терең зерттеп, оларды сабақтың логикасына сай кіріктіріп, оқушының оқу әрекетін белсендіретін орта қалыптастыруы қажет. Осылайша мектеп қабырғасында оқу сауаттылығы дамыған, тілі бай, ойы жүйелі, ақпаратты саналы түсінетін жаңа буын қалыптасады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Әбдіғалиева, Т. Бастауыш сыныпта қазақ тілін оқыту әдістемесі. – Алматы: Рауан, 2018.
2. Құлмағамбетова, Б. Тіл дамыту теориясы мен әдістемесі. – Алматы: Білім, 2020.
3. Жұмабаева, Г. Қазақ тілін оқытудағы жаңа технологиялар. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019.
4. Выготский, Л.С. Мышление и речь. – Москва: Педагогика, 2019.

Аркабаева Рыскуль Тураровна[1]
Учитель русского языка и литературы
[1]КГУ "Средняя школа № 46 отдела образования города Тараз
управления образования акимата Жамбылской области"

"ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ КАК ИНСТРУМЕНТ РАЗВИТИЯ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГРАМОТНОСТИ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА"

Аннотация: в статье рассматриваются возможности использования технологий искусственного интеллекта для развития функциональной грамотности учащихся на уроках русского языка. Анализируются функции ИИ как инструмента формирования читательской, коммуникативной и информационной грамотности. Показано, что интеграция ИИ способствует индивидуализации учебного процесса, развитию навыков смыслового чтения, письменной и устной речи, а также критического мышления. Раскрывается значение искусственного интеллекта как инновационного педагогического ресурса, повышающего качество образовательного процесса и обеспечивающего вариативность форм обучения.

Ключевые слова: искусственный интеллект, функциональная грамотность, русский язык, смысловое чтение, цифровизация образования, коммуникация, текстовый анализ, критическое мышление, метапредметные компетенции.

Современная система школьного образования находится в условиях стремительно меняющегося информационного пространства, где главными образовательными приоритетами становятся формирование функциональной грамотности, способность ученика анализировать, интерпретировать, сопоставлять и критически осмысливать информацию. В условиях цифровизации особое внимание уделяется возможностям искусственного интеллекта (ИИ), который постепенно интегрируется в педагогический процесс, выступая инструментом не только для усиления мотивации учащихся, но и для целенаправленного развития метапредметных компетенций.

Использование технологий искусственного интеллекта на уроках русского языка создаёт условия для расширения образовательного пространства: ученик получает возможность работать с адаптированными текстовыми материалами, проводить глубокий анализ содержания, моделировать речевые ситуации, осуществлять автоматическую проверку собственных письменных работ, выполнять критическое сопоставление источников и развивать навыки смыслового чтения. ИИ становится медиатором между учеником и текстовой информацией, обеспечивая индивидуализацию обучения и вариативность образовательных стратегий.

Одним из ключевых аспектов применения ИИ является повышение уровня читательской грамотности, включающей понимание структуры текста, умение определять авторскую позицию, интерпретировать скрытые смыслы, проводить аргументированный анализ. С помощью ИИ-сервисов учащиеся могут получать текстовые задания различного уровня сложности, включая автоматическую генерацию вопросов, составление логико-смысловых схем, выделение ключевых понятий, а также моделирование альтернативных вариантов развития сюжета. Такой подход формирует у обучающихся навыки глубокого чтения, направленные на осознанное восприятие и переработку информации.

Большое значение имеет применение ИИ в развитии письменной речи. Интеллектуальные инструменты могут анализировать текстовые работы учащихся, предлагая корректировку орфографических, пунктуационных и стилистических ошибок. Программы на основе нейросетевых алгоритмов способны проводить сравнительный анализ текстов, определять лексическую насыщенность, логическую связанность, структурированность и стилистическую адекватность высказывания. Это способствует формированию у школьников

навыков самооценки, саморедактирования и ответственности за качество письменного продукта.

Также ИИ открывает широкие возможности для развития коммуникативной грамотности на уроках русского языка, поскольку технологии позволяют моделировать речевые ситуации: интервью, диалог, публичное выступление, спор, аргументированную дискуссию. Виртуальные собеседники на базе ИИ позволяют учащемуся тренировать навыки устной речи, корректируя произношение, логичность аргументации и выразительность речи. Это создаёт безопасную обучающую среду, в которой ученик может отрабатывать коммуникативные навыки без страха ошибок.

Интеграция ИИ в процесс обучения русскому языку также способствует развитию критического мышления. Учащиеся могут анализировать достоверность источников, выявлять манипулятивные конструкции, сопоставлять различные интерпретации текста, что является важной составляющей функциональной грамотности. Инструменты ИИ помогают детализировать структуру сложных текстов, выявлять логические несоответствия, определять аргументативную силу высказываний.

Одним из перспективных направлений является использование алгоритмов машинного обучения для анализа текстовых данных, что предоставляет возможность проводить глубокую семантическую обработку учебных текстов. Такие алгоритмы позволяют определять частотность лексических единиц, выделять семантические кластеры, интерпретировать структуру текста с учётом логических связей, что способствует более эффективной работе учащихся над сложными текстами различного жанрового и стилистического характера. В результате школьники учатся работать с информацией на концептуальном уровне, выявлять причинно-следственные связи и строить собственные интерпретации.

Кроме того, системы искусственного интеллекта могут использоваться для формирования навыков метакогнитивного контроля — важного компонента функциональной грамотности. Интеллектуальные платформы способны отслеживать прогресс учащихся, фиксировать типичные ошибки и предлагать рекомендации по их устранению. Такой подход формирует у школьника способность к рефлексивной оценке собственной образовательной деятельности, что является ключевым признаком зрелой учебной автономии. Учитель получает возможность целенаправленно корректировать индивидуальные учебные маршруты, усиливая зоны ближайшего развития учащихся.

Искусственный интеллект также даёт возможность изучать русский язык в формате «обучения через исследование». Ученики могут проводить аналитические исследования текстов, сравнивать различные способы выражения авторской позиции, проводить стилистический анализ художественных и публицистических произведений, выявлять манипулятивные приёмы в медиатекстах. Интеллектуальные системы, обладая способностью генерировать альтернативные интерпретации, расширяют горизонты смыслового восприятия текстов, способствуя формированию глубинного понимания языка как культурного феномена.

Использование технологий ИИ на уроках русского языка облегчает работу с индивидуальными когнитивными стилями. Одни учащиеся нуждаются в визуализации текстов и схем, другим требуется работа с подробными текстовыми пояснениями, третьи лучше усваивают информацию через примеры и интерактивные задания. ИИ-системы способны предлагать ученику формат, наиболее соответствующий его когнитивному профилю. Это особенно важно для развития функциональной грамотности, поскольку способность понимать текст во многом зависит от того, насколько удобной для учащегося является форма подачи материала.

Особого внимания заслуживает потенциал искусственного интеллекта в развитии дискурсивной грамотности. Учащиеся могут учиться анализировать различные типы дискурса — научный, публицистический, рекламный, эссеистический. ИИ способен сопоставлять их особенности, выявлять структурные закономерности, определять речевые маркеры, характерные для каждого дискурсивного типа. Это позволяет учащимся формировать компетенции, связанные с распознаванием коммуникативных намерений автора, оценкой

достоверности информации и построением собственных высказываний с учётом норм дискурсивной этики.

Важным аспектом является формирование информационной и медиаграмотности, являющихся неотъемлемой частью функциональной грамотности. Технологии ИИ позволяют моделировать ситуации поиска, отбора, проверки и интерпретации информации, обучая школьников оценивать качество источников и избегать когнитивных искажений. Алгоритмы могут анализировать структуру медиатекстов, выявлять признаки фейковой информации, определять логические ошибки и манипулятивные воздействия. Это особенно актуально в условиях растущего информационного потока и высокой вероятности столкновения с недостоверными данными.

ИИ также расширяет возможности для развития речевого самовыражения. Системы генерации текста позволяют ученикам экспериментировать с языковыми конструкциями, моделировать различные речевые форматы, корректировать стиль и тональность высказывания. Сквозная работа с такими инструментами формирует у учащихся осознанное отношение к слову, умение выбирать точные выражения, логически выстраивать высказывание и адаптировать текст под коммуникативную задачу.

Педагогическое использование искусственного интеллекта позволяет учителю значительно расширить методический инструментарий. Учитель получает инструмент для диагностики учебных достижений, разработки индивидуальных образовательных маршрутов, создания дифференцированных заданий и мониторинга динамики развития функциональной грамотности. ИИ обеспечивает вариативность форм работы: интерактивные тесты, интеллектуальные карты, автоматизированные анализаторы текста, генераторы упражнений, онлайн-тренажёры смыслового чтения.

Таким образом, искусственный интеллект выступает мощным инструментом модернизации учебного процесса по русскому языку. Его применение позволяет не только повысить качество обучения, но и сформировать у школьников способность эффективно использовать информацию, мыслить критически, выстраивать аргументированную речь и успешно применять знания в реальных коммуникативных ситуациях. ИИ способствует переходу от репродуктивного к продуктивному типу обучения, стимулируя самостоятельность, рефлексивность и осознанность образовательной деятельности.

Список литературы:

1. Блинов В. И., Сергеев И. С. Цифровая дидактика: методологические основы. – Москва: 2019.

2. Гребенюк О. С. Функциональная грамотность учащихся: теория и практика формирования. – Санкт-Петербург: 2021.

3. Казарина С. В. Искусственный интеллект в образовании: новые подходы и возможности. – Москва: 2020.

Мынжасарова Жанар Битановна[1]
Учитель русского языка и литературы, педагог - эксперт
[1]КГУ "Средняя школа № 46 отдела образования города Тараз
управления образования акимата Жамбылской области"

«КАК ПРИМЕНИТЬ ИСКУССТВЕННЫЙ ИНТЕЛЛЕКТ В НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЕ»

Аннотация

В данной статье рассматриваются возможности применения технологий искусственного интеллекта в образовательном процессе начальной школы, а также влияние данных технологий на развитие учащихся, их познавательную активность, речевую компетентность и творческие способности. Особое внимание уделено роли учителя русского языка и литературы, который способен использовать потенциал искусственного интеллекта для расширения образовательного пространства, формирования функциональной грамотности и углубления читательской культуры младших школьников. В статье анализируются методы интеграции искусственного интеллекта в учебную деятельность, включая создание адаптивных заданий, развитие письменной и устной речи, формирование мотивации к чтению и совершенствование навыков смыслового восприятия текста. Кроме того, рассматриваются риски и ограничения, связанные с использованием ИИ в начальной школе, а также подчеркивается необходимость педагогического сопровождения и критического осмысления цифровых ресурсов.

Ключевые слова: искусственный интеллект, начальная школа, речевое развитие, цифровая дидактика, функциональная грамотность, адаптивное обучение, педагогические технологии.

Современная система образования стремительно изменяется под воздействием цифровизации и появления новых интеллектуальных технологий, которые становятся неотъемлемой частью учебного процесса. Искусственный интеллект уже перестал восприниматься как будущая перспектива, поскольку он органично входит в образовательное пространство и оказывает влияние на методы преподавания, формы подачи материала и содержание учебных задач. В начальной школе применение ИИ приобретает особую значимость, так как именно в этот период формируются базовые навыки восприятия, анализа, речевой деятельности, а также отношение ребёнка к учению и познанию как к естественному и радостному процессу. Интеграция искусственного интеллекта должна быть глубоко продуманной, методически выверенной и направленной не на подмену педагога, а на расширение его профессиональных возможностей.

Применение ИИ в начальной школе помогает создавать персонализированные маршруты обучения, которые учитывают индивидуальные особенности учащегося, особенности его восприятия, темп освоения материала, уровень развития речи и сформированность мотивационной сферы. Системы искусственного интеллекта способны анализировать ошибки ребёнка, предлагать задания, соответствующие его уровню подготовки, и создавать диалоги, стимулирующие познавательный интерес. Например, адаптивные платформы, основанные на машинном обучении, позволяют быстро определить пробелы в понимании текста и дают ребенку возможность потренировать необходимый навык, не вызывая перегрузки и излишнего утомления. Такой подход снижает стресс и повышает уверенность учащихся в собственных силах.

Особую роль искусственный интеллект играет в развитии читательской грамотности и речевых навыков учеников. Поскольку ребёнок младшего школьного возраста только начинает формировать умение анализировать текст, устанавливать смысловые связи и выражать собственное мнение, искусственный интеллект может служить инструментом,

помогающим разнообразить виды работ с текстом. Интеллектуальные приложения способны подбирать тексты нужного уровня сложности, предлагать вопросы и задания, направленные на понимание главной мысли, поиск скрытых смыслов, определение эмоционального тона, а также развитие навыков пересказа. Для учителя русского языка это открывает широкий спектр методических возможностей, позволяя использовать ИИ не только для диагностики уровня речевого развития, но и для формирования устойчивой читательской мотивации.

Кроме того искусственный интеллект способствует развитию письменной речи, так как ребёнок получает возможность работать с интерактивными заданиями, предполагающими формирование фраз, подбор слов, создание кратких описаний и мини-сочинений. Интеллектуальные алгоритмы способны предлагать корректные способы построения предложений и объяснять ребёнку ошибки не механически, а в природном, доступном стиле, благодаря чему дети быстрее понимают структуру языка и учатся применять её в собственных высказываниях. Педагог в этом процессе играет роль наставника, который контролирует качество текста, объясняет стилистические нормы и раскрывает красоту литературного языка.

Музыка, литература, изобразительное искусство и цифровые технологии сегодня создают уникальную образовательную среду, в которой искусственный интеллект становится связующим звеном между творческим и рациональным началами, позволяя ребёнку воспринимать знания комплексно. Например, с помощью нейросетей можно создавать иллюстрации к литературным текстам, генерировать аудиосопровождение к стихотворениям, визуализировать содержание сказки, что делает чтение более увлекательным и помогает формировать образное мышление. Такие методы особенно полезны в работе с детьми, которые обладают развитым визуальным или аудиальным восприятием, но испытывают трудности в понимании абстрактных понятий.

Использование искусственного интеллекта в начальной школе требует особого внимания к вопросам безопасности, этики и сохранения эмоционального контакта между ребёнком и учителем. Поскольку младший школьник находится в периоде активного личностного становления, любые цифровые инструменты должны применяться дозированно, с опорой на живое общение, поддержку и педагогическую мудрость. Задача учителя заключается не в автоматизации обучения, а в создании условий, при которых искусственный интеллект помогает ребёнку раскрыть внутренние ресурсы, развить ответственность, любознательность и способность к критическому размышлению.

Важным направлением становится обучение детей основам цифровой грамотности, включая понимание того, как работает искусственный интеллект, почему его ответы не всегда могут быть точными и почему важно сохранять собственную точку зрения. Такие беседы формируют у учащихся критическое мышление, предотвращают слепое доверие цифровым системам и помогают осознать ценность человеческого знания, опыта и творчества. Учителю русского языка в этом процессе принадлежит ключевая роль, так как именно через работу с текстом, диалогом и речевой деятельностью формируются навыки анализа информации и способность отличать факты от интерпретаций.

Однако, несмотря на значительный потенциал искусственного интеллекта, полностью заменить живое слово учителя он не способен. Речь педагога, его интонация, эмоциональный настрой, умение вдохновлять ребенка читать, анализировать и сопереживать литературным героям — это элементы, которые невозможно оцифровать. Искусственный интеллект должен использоваться как инструмент расширения возможностей, но не как основной источник познания. В противном случае существует риск утраты духовно-нравственного аспекта образования, который особенно важен на начальной ступени.

Завершая размышления об интеграции искусственного интеллекта в начальную школу, важно подчеркнуть, что цифровые технологии способны обогатить образовательный процесс, сделать его динамичным, гибким и ориентированным на потребности детей. Однако эффективность их применения будет зависеть от профессионализма педагога, от его умения сочетать традиционные методы обучения с инновационными инструментами и от способности сохранять гуманистическую направленность образования. Искусственный интеллект

становится не просто цифровым ресурсом, а важной частью педагогической реальности, которая требует глубокого понимания, постоянного развития и научного осмысления.

Список литературы

1. Вятрова И.В. Инновационные технологии обучения в начальной школе. – Санкт-Петербург: Питер, 2021.
2. Russell S., Norvig P. Artificial Intelligence: A Modern Approach. – New Jersey: Prentice Hall, 2022.
3. Luckin R. Machine Learning and Human Intelligence: The Future of Education in the 21st Century. – London: UCL Press, 2018.
4. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – Boston: Center for Curriculum Redesign, 2019.

«БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕ ЖАСАНДЫ ИНТЕЛЛЕКТІ ҚАЛАЙ ҚОЛДАНУҒА БОЛАДЫ»

Аннотация

Бұл мақалада жасанды интеллект технологияларын бастауыш мектептің білім беру үдерісінде қолдану мүмкіндіктері, сондай-ақ аталмыш технологиялардың оқушылардың даму деңгейіне, танымдық белсенділігіне, тілдік құзыреттілігі мен шығармашылық қабілеттеріне әсері қарастырылады. Орыс тілі мен әдебиеті пәні мұғалімінің рөліне ерекше назар аударылады, өйткені ол жасанды интеллектінің әлеуетін білім беру кеңістігін кеңейтуге, функционалдық сауаттылықты қалыптастыруға және кіші мектеп жасындағы оқушылардың оқу мәдениетін тереңдетуге тиімді пайдалана алады. Мақалада жасанды интелекті оқу әрекетіне кіріктірудің әдістері талданады, оның ішінде адаптивті тапсырмалар құру, жазбаша және ауызша сөйлеуді дамыту, оқуға деген мотивацияны арттыру және мәтінді мағыналық қабылдау дағдыларын жетілдіру мәселелері қарастырылған. Сонымен қатар, бастауыш мектепте ЖИ қолдануға қатысты тәуекелдер мен шектеулер сөз болып, цифрлық ресурстарды педагогикалық қолдаудың және сындарлы түсінудің қажеттілігі атап өтіледі.

Кілт сөздер: жасанды интеллект, бастауыш мектеп, тілдік даму, цифрлық дидактика, функционалдық сауаттылық, адаптивті оқыту, педагогикалық технологиялар.

“HOW TO APPLY ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN PRIMARY SCHOOL”

Abstract

This article examines the possibilities of using artificial intelligence technologies in the educational process of primary school, as well as the impact of these technologies on students’ development, cognitive activity, speech competence, and creative abilities. Special attention is given to the role of the Russian language and literature teacher, who can utilize the potential of artificial intelligence to expand the educational environment, foster functional literacy, and deepen the reading culture of younger schoolchildren. The article analyzes methods of integrating artificial intelligence into learning activities, including the creation of adaptive tasks, the development of written and oral speech, the formation of motivation for reading, and the improvement of skills related to meaningful text perception. In addition, the article considers the risks and limitations associated with the use of AI in primary school and emphasizes the need for pedagogical support and critical reflection on digital resources.

Keywords: artificial intelligence, primary school, speech development, digital didactics, functional literacy, adaptive learning, pedagogical technologies.

Саркытова Багдат Сейжановна[1]
Тәрбиеші
[1]"Жетісу облысының білім басқармасы" мемлекеттік мекемесінің
"Талдықорған қаласының облыстық №1 "балабақша-мектеп-интернат" арнайы кешені"
коммуналдық мемлекеттік мекемесі

ЕСТУ ҚАБІЛЕТІ БҰЗЫЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ КҮН ТӘРТІБІНДЕ СӨЙЛЕУ ТІЛІН ДАМЫТУ (ІС – ТӘЖІРИБЕДЕН)

Бала – біздің болашағымыз. Ал болашақтың бүгінгіден жарқын болуы оқушының алған білімі мен тәрбиесіне байланысты. Қай ұлттың, қай халықтың болмасын кемеліне келіп, толықсуына, өсіп-өнуіне, мәдени дамуына басты ықпал жасайтын негізгі орта – білім ордалары екені анық.

Сондықтан да қазіргі орта білім беру бағдарламалары заман ағымына қарай күн сайын түрленіп, дамып отыр. Есту қабілеті бұзылған оқушылардың күн тәртібінде сөйлеу тілін дамыту – бұл біздің ұстаздар мен тәрбиешілердің басты міндеті.

Сөйлеу тілін дамыту дегеніміз - есту қабілеті бұзылған оқушылардың әрбір қимыл, әрбір іс-әрекетін тіл арқылы сөйлесіп жеткізу. Мұнда ым тілі емес, біз балаларды әрбір дыбысты дұрыс айтып, дұрыс сөйлеуге үйретуіміз керек. Тіл – қатынас құралы. Ал сөйлеу, сөйлесу дегеніміз – сол тіл арқылы өз ойынды екінші бір адамға дұрыс жеткізу. Осы орайда жаңа әдістерді қолдану керек. Соның бірі – модульдік оқыту технологиясы бойынша оқушының танымдық қабілеттерін ашудың тиімді әдістерін қолдана отырып, сөздік қорларын дамытуға мүмкіндік туғызуға болады.

Олар мыналар: Бірінші – баланың қабілеті мен қызығушылығын танып-білмейінше, біз оның танымдық ізденістерін байқай алмаймыз.

Мен өзім жұмыс жасайтын 301 бөлмеде 5, 6, 7 сыныптың қыздары жатады. Жас ерекшеліктері, сыныптары, қабылдау қабілеттері әртүрлі. Мен тәрбиеші ретінде таңертеңгі және кешкі уақыттарда күн тәртібі бойынша оқушылармен тәрбие жұмысын жүргізіп отырамын. Таңертеңгі уақыт – бізде ұйқыдан ояту. Күн тәртібіндегі сөйлеу тілін дамыту осы кезден басталады. Оқушыларды оятып, сөйлетіп, бір-бірімен сәлемдесіп, қалай демалғандары, көңіл-күйлері туралы сұрап әңгімелесемін.

Слайд көрсету. Мұнда мен диалогтық сөйлеу тілін қолдана отырып, дыбыстарын қадағалап, байланыстырып сөйлеуге бағыт-бағдар беріп отырамын.

Өз жұмысымның басты бағыты – әрбір оқушыға рухани-адамгершілік мәдени тәрбие беруден басталады. Өз жұмысымда Н. М. Назарова, Э. Н. Хотеева, М. И. Никитина сияқты белгілі авторлардың еңбектеріне сүйенемін, сол арқылы көптеген сұрақтарға, мәселелерге жауап табамын.

Есту қабілеті бұзылған балалардың күн тәртібінде сөйлеу тілін дамытуда біз олардың жатақханадағы жұмыстарында «Жеке бас тазалығы» кезінде, гигиеналық талаптарды орындау уақыттарында тұрмыста кең қолданылатын сөздерді дұрыс сөйлеуге, дыбыстарын қадағалауға үйретіп отырамыз. Таңертеңгі ас кезінде, асханада ас мәзірін оқытуда, ас ішіп болғаннан кейінгі кезекшілік кезінде балалардың сөздік қорларының молаюына аса мән беріп, түрлі тәсілдер арқылы дамытып отырамын. Қойылған сұрақтарға жауап беру үшін ең алдымен еріннен оқып үйретіп, түсінбеген жағдайда 2–3 рет қайталап айтамын. Қабылдауы тез оқушылар мен қабылдауы баяу оқушыларды бір-біріне көмектесіп жүруге, қамқоршылыққа, бауырмалдыққа тәрбиелеймін. Сұрақтарға жауап бергенде әртүрлі мағынада айта білулерін үйрете отырып талап етемін.

Мысалы:

Көңіл-күйің қалай деген сұраққа:

– Көңіл-күйім жақсы.

– Көңіл-күйім тамаша.

– Көңіл-күйім шаттыққа толы.

Модульдік оқыту технологиясындағы баланың тұлғалық өсуіне ықпал ететін әсері бойынша танымдық қабілеттерін дамытуда олардың зейініне, қабылдауына, ынта-жігеріне бақылау жасап, сөйлеу тілін дамытуда әртүрлі әдіс-тәсілдерді қолданамын. Есту қабілеті бұзылған оқушылардың күн тәртібінде сөйлеу тілін дамыту – бұл біздің ұстаздар мен тәрбиешілердің басты міндеті.

Сөздік қорын дамытуға әсер ететін факторлар - баланың жеке тұлға болып қалыптасуына жол ашатын ой қозғау, ой бөлісу, ой талдау тәсілдері көптеп көмек береді. Есту қабілеті бұзылған балалардың күн тәртібінде сөйлеу тілін дамыту ең алдымен оқушы тұлғасының қасиеттері мен әсер ету формасына және адамның екі сигналдық жүйесіне сүйенеді. Оқушы тұлғасының қасиеттері дегеніміз – танымдық процестер. Бұл есте сақтау, зейін, ойлау, елестету, қабылдау, белсенді сөздік қоры. Әсер ету факторы дегеніміз – жоғарыда аталған оқушы тұлғасының қасиеттерін дамытады, дамытуға мүмкіндік береді, талаптанады, жеке тұлға ретінде қалыптастырады. Адамның екі сигналдық жүйесі дегеніміз – бұл естіп, көру арқылы берілетін тапсырма түрін белсенді сөздік қоры арқылы жүзеге асыру.

Сөйлеу тілін дамытудың тағы да бір басты мақсаты – әрбір тәрбиешіге қойылатын коррекциялық жұмыс түрінің негізгі бағыты:

1. Тәрбиешінің дауыс ырғағы, екпіні.
2. Дауыс ырғағының бір қалыптылығы.
3. Көңіл-күй туғыза білу.
4. Еріннен оқудағы жақтың дұрыс қимылдауы.
5. Дыбыстарды дұрыс, анық айтылуын қадағалау.
6. Сөйлеу мәнері.

Міне, осы негізгі бірыңғай талаптардың бәрін тәрбиеші дұрыс орындаған жағдайда ғана біз басты мақсат – міндетіміз күн тәртібіндегі сөйлеу тілін дұрыс дамыта аламыз. Мен өзім қыздардың шаштарын жуар алдында қалай, неден бастау керектігін көрсете отырып түсіндіріп, сөйлетіп, сұрақ-жауап алып, сөздік жұмыстарын жүргіземін.

Мысалы:

– Шашыңды аптасына неше рет жуасың?

– Мен шашымды аптасына екі рет жуамын.

– Қандай сусабынмен жуасың?

– Мен шашымды «Head & Shoulders» немесе «Қалақай» сусабынымен жуамын.

Кешкі уақытта ұйқыға жатар алдындағы дайындық кезі болсын, таңертеңгі ояну, таңертеңгілік жаттығу жасау, бөлме кезекшіліктерінің міндеттері – бәрінде де әрбір іс-әрекетті, қимылды сөйлету арқылы күнделікті сөйлеу тілін дамытып отырамын.

Мысалы:

– Гүлдерге су құйдым.

– Гүлдердің түбін қопсыттым.

– Гүлдерге өмір сыйладым.

– Жанна, саған қандай гүл ұнайды?

– Маған қызғалдақ гүлі ұнайды.

– Бұл гүлдерді бір сөзбен не деп айтамыз?

– Бөлме өсімдіктері деп айтамыз.

– Бөлме өсімдіктерінің бізге қандай пайдасы бар?

– Бөлме өсімдіктері көмірқышқыл газын жұтып, өзінен оттегін шығарады. Бізге таза ауа сыйлайды.

Сондай-ақ теледидар көріп отырғанда:

– Қандай телеарна көріп отырсың?

– Мен «Жетісу» телеарнасын көріп отырмын.

– Қандай бағдарлама көріп отырсың?

– «Жетісу жаңалықтарын» тыңдап отырмын. Жаңалықтардан түсінбеген жағдайда сол сөздің мағынасын айтып, түсіндіріп беріп отырамын.

Сайып келгенде, есту қабілеті бұзылған балалардың күн тәртібінде сөйлеу тілін дамыту – тәрбиеші біздер үшін кезек күттірмейтін, уақыт талғамайтын күрделі де нәзік тапсырма түрі. Ұлы ғалым әл-Фараби бабамыз «Адамға ең бірінші тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім – адамзаттың қас жауы» деп өнегелі өсиет қалдырып, тәрбиенің адамзат үшін қаншалықты маңызды екенін дәлелдеп кеткен екен. Тәрбие дегеніміз – оқушының осы уақытқа дейін алған білімін, танымын іс жүзінде асырып, тұлғалық қасиеттерге бастайтын құрал іспетті. Міне, осы жолда біздің тәрбиешілеріміз аянбай еңбек ете бермек.

Достанова Гульнар Сагинбаевна[1]
Директордың оқу ісі жөніндегі орынбасары
[1]«Ш.Айманов атындағы №20 орта мектеп» КММ
Ақмола облысы Астана қаласы

ПУТИ ПОВЫШЕНИЯ ПРОЦЕНТА КАЧЕСТВА В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Аннотация.
В статье рассматриваются ключевые направления повышения качества образования в современной общеобразовательной школе. Обозначены факторы, влияющие на успеваемость и образовательные результаты учащихся, а также представлены эффективные педагогические и управленческие стратегии, позволяющие увеличить процент качества знаний.

Введение

Современная система образования предъявляет высокие требования к уровню подготовки выпускников. В условиях внедрения новых стандартов, цифровизации и изменяющихся образовательных запросов общества качество образования становится центральным показателем эффективности школы. Повышение процента качества обучения — сложный, многофакторный процесс, требующий целенаправленной деятельности педагогического коллектива, администрации, учащихся и родителей.

1. Педагогические условия повышения качества образования

1.1. Совершенствование методик преподавания

Эффективность урока напрямую влияет на уровень усвоения материала. Важными направлениями развития методик являются:

- использование активных и интерактивных методов обучения (дискуссии, кейсы, проектная деятельность);
- внедрение технологий деятельностного подхода;
- дифференциация учебных заданий в соответствии с уровнем подготовки учащихся;
- интеграция предметного и метапредметного содержания.

1.2. Развитие профессиональных компетенций педагогов

Повышение качества возможно при условии постоянного профессионального роста учителей:

• участие в курсах повышения квалификации;
• изучение современных образовательных трендов;
• обмен опытом внутри методических объединений;
• использование самоанализа и взаимопосещения уроков.

2. Управленческие механизмы повышения качества

2.1. Мониторинг образовательных результатов

Системное отслеживание динамики успеваемости позволяет своевременно выявлять затруднения и корректировать образовательный процесс. Эффективными являются:

• текущий и тематический контроль;
• анализ контрольных срезов;
• участие в школьных и внешних диагностических работах.

2.2. Индивидуальная работа с учащимися групп риска

Своевременное выявление школьников, испытывающих трудности в обучении, — важный шаг в повышении процента качества. Работа может включать:

• консультации и дополнительные занятия;
• составление индивидуального образовательного маршрута;
• сопровождение психологической службы.

3. Взаимодействие школы с родителями

Родители — полноправные участники образовательного процесса. Повышению качества способствует:

• регулярное информирование родителей о достижениях и трудностях ребёнка;
• проведение родительских собраний, лекториев, тренингов;
• привлечение семьи к проектной и воспитательной деятельности;
• формирование единого воспитательного и образовательного пространства «Школа — Семья — Ученик».

4. Цифровизация как инструмент повышения качества

Современные цифровые технологии позволяют сделать обучение более гибким и персонализированным. Эффективны:

• электронные образовательные платформы для самостоятельной и углублённой работы;
• цифровые ресурсы для диагностики и тренировки навыков;
• использование интерактивного оборудования и мультимедийных материалов на уроках.

Заключение

Повышение процента качества в общеобразовательной школе — это результат согласованной работы всех участников образовательного процесса. Важно сочетать современные педагогические технологии, профессионализм учителя, эффективное управление и активное взаимодействие с семьёй. При комплексном подходе школа способна обеспечить устойчивый рост образовательных достижений и сформировать у учащихся ключевые компетенции, необходимые в XXI веке.

Список использованной литературы

1. Асмолов А. Г. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе. — Москва: Просвещение, 2020.
2. Богданова О. С., Маркова А. К. Психология обучения школьников. — Москва: Академия, 2019.
3. Беспалько В. П. Качество образования: модели и критерии. — Москва: Педагогика, 2018.
4. Выготский Л. С. Психология развития ребёнка. — Москва: Смысл, 2019.
5. Громцева Т. А. Мониторинг качества образования в школе. — Санкт-Петербург: Питер, 2021.
6. Ефремова Н. Ф. Современные педагогические технологии: учебное пособие. — Москва: Юрайт, 2022.

Әлімбекова Раушан Сейтханқызы[1]
Мектеп директорының тәрбие ісі бойынша орынбасары
[1]Түркістан облысы әкімдігі білім басқармасының «Созақ ауданы білім бөлімінің
Ы.Алтынсарин атындағы жалпы білім беретін мектебі» КММ
Созақ ауданы, Түркістан облысы, Қазақстан Республикасы

МЕКТЕП КӨШБАСШЫЛЫҒЫНЫҢ ЗАМАНАУИ МОДЕЛЬДЕРІН ЕНГІЗУДІҢ ҒЫЛЫМИ-ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа. Мақалада жалпы білім беретін мектеп жағдайында «Мектеп көшбасшылығының заманауи модельдері» атты әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу және енгізу тәжірибесі талданады. Зерттеу жұмысы Қазақстан Республикасының білім беру саласындағы нормативтік-құқықтық базасы, мектеп директорларын аттестаттау өлшемшарттары және халықаралық көшбасшылық теориялары тұрғысынан негізделген. Мақалада мектеп басшылығының дәстүрлі әкімшілік басқару моделінен деректерге, серіктестікке, коучинг пен менторингке негізделген көшбасшылық моделіне көшу қажеттілігі дәлелденеді.

Әдістеме бөлігінде мектеп басшысы мен оның орынбасарларының көшбасшылық стилін диагностикалауға арналған тесттер, педагогикалық ұжымға арналған рефлексия парақтары, «Көшбасшылықты дамыту жоспары» (жеке даму картасы), мектепішілік кәсіби оқу қауымдастықтары мен коучинг сессияларын ұйымдастыру алгоритмдері сипатталады. Тәжірибеде қолдану бөлігінде Түркістан облысындағы жалпы білім беретін мектеп негізінде жүргізілген апробацияның сандық және сапалық нәтижелері ұсынылады: мұғалімдердің басшылыққа қанағаттану деңгейінің, командалық жұмысқа қатысу көрсеткіштерінің өсуі, орта буын басқарушыларының рөлінің күшеюі, басқару үдерісіндегі рефлексия мен ашық диалог мәдениетінің қалыптасуы талданады.

Түйінді сөздер: мектеп көшбасшылығы, басқару үдерісі, дистрибутивтік басқару, коучинг, менторинг, кәсіби оқу қауымдастығы, диагностикалық құралдар, жеке даму картасы.

Кіріспе

Қазақстан Республикасында білім беруді модернизациялау үдерісі мектепті басқаруға түбегейлі жаңа талаптар қойып отыр. Білім беру ұйымдарының дербестігін кеңейту, білім сапасын ішкі және сыртқы бағалаудың дамуы, инклюзивті білім беруді енгізу, цифрлық ортаға көшу сияқты факторлар мектеп директорының рөлін тек әкімшілік бақылауды жүзеге асырушы тұлға деңгейінен стратегиялық ойлайтын, өзгерістерді басқарушы, педагогикалық ұжымның кәсіби дамуын ұйымдастырушы көшбасшы деңгейіне дейін кеңейтуді талап етеді.

Қолданыстағы нормативтік құжаттарда мектеп басшысының қызметін бағалау өлшемшарттары сапаны ішкі басқару, кадрлық әлеуетті дамыту, білім алушылардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету және қоғаммен серіктестік бағыттарымен тығыз байланыстырылған. Бұл өлшемшарттарда басқарушылық үдерістердің тиімділігіне, деректер негізінде шешім қабылдауға, ұжыммен жұмыста серіктестік стильге, команда құру және дистрибутивтік басқару элементтеріне ерекше мән берілген. Осы тұрғыдан алғанда, мектеп көшбасшылығының заманауи модельдерін қазақстандық мектеп тәжірибесіне бейімдеу – тек теориялық емес, нақты басқарушылық міндет ретінде айқындалады.

Зерттеу нысаны ретінде жалпы білім беретін мектептің басқару жүйесі алынды, ал зерттеу пәні – мектеп директоры мен оның орынбасарларының көшбасшылық құзыреттерін дамытуға бағытталған әдістемелік ұсынымдарды әзірлеу және апробациялау үдерісі. Мақаланың мақсаты – әзірленген әдістемелік ұсынымдардың ғылыми-әдістемелік негіздерін сипаттау, оларды нақты мектеп жағдайында қолдану нәтижелерін талдау және басқа білім беру ұйымдары үшін практикалық ұсыныстар ұсыну.

Бұл мақсатқа қол жеткізу үшін келесі міндеттер белгіленді:

1) мектеп көшбасшылығының заманауи модельдерін теориялық тұрғыда талдау және қазақстандық мектеп контексіне бейімдеу;

2) мектеп басшылығының көшбасшылық стилін, ұжымдық климат пен командалық жұмыстың дамуын диагностикалауға арналған құралдар жүйесін әзірлеу;

3) «Көшбасшылықты дамыту жоспары» түріндегі жеке даму картасын модельдеу;

4) әзірленген құралдарды жалпы білім беретін мектепте апробациядан өткізу және оның нәтижелерін сандық және сапалық талдау;

5) әдістемелік ұсынымдарды білім беру ұйымдарының басқару үдерісіне енгізуге арналған ұсыныстарды тұжырымдау.

Әдістеме

Ұсынылып отырған әдістеме жалпы білім беретін мектепті басқару үдерісін «диагностика – жоспарлау – іске асыру – мониторинг – рефлексия – түзету» циклді моделіне негіздеп құруды көздейді. Осы мақсатта мектеп көшбасшылығын дамытуға арналған өзара байланысты бірнеше құралдар кешені әзірленді.

1. Көшбасшылық стилін диагностикалау

Бірінші блок – мектеп директоры мен оның орынбасарларының көшбасшылық стилін анықтауға арналған диагностикалық тест. Тест мазмұны оның ішінде трансформациялық, қызмет етуші, дистрибутивтік, этикалық және инструктивтік модельдердің негізгі мінез-құлықтық индикаторларын қамтиды. Әр блок 5 балдық Ликерт шкаласы бойынша бағаланатын тұжырымдар жиынтығынан тұрады.

Тесттің екі нұсқасы әзірленді:

✓ өзіндік бағалау нұсқасы – директор мен орынбасарлар өз стилін бағалайды;

✓ сыртқы бағалау нұсқасы – педагогикалық ұжым мектеп басшылығының стилін бағалайды.

Нәтижесінде әр стиль бойынша орташа балл есептеліп, «көшбасшылық профилі» диаграммасы құрылады. Өзіндік бағалау мен ұжым бағасы арасындағы айырмашылық басшылықтың өзін-өзі тану деңгейін, кері байланыспен жұмыс істеу сапасын талдауға мүмкіндік береді.

2. Мектеп ұжымының рефлексия парақтары

Екінші блок – педагогикалық ұжымға арналған рефлексия парақтары. «Көшбасшылық және басқарушылық климат», «Командалық жұмыс және қолдау» тақырыптарындағы сауалнамалар мұғалімдердің мектеп басшылығының ашықтық, әділеттілік, серіктестік, қолдау көрсету, ақпаратпен бөлісу деңгейін қалай қабылдайтынын анықтауға бағытталған.

Рефлексия парақтарында шкалалық және ашық сұрақтар үйлестірілген:

✓ шкалалық сұрақтар басқарудың жекелеген аспектілерін (шешімдерді түсіндіру, кәсіби қолдау, командалық жиналыстардың тиімділігі, қателікпен жұмыс істеу мәдениеті) сандық бағалауға мүмкіндік береді;

✓ ашық сұрақтар басқару жүйесінің күшті және әлсіз жақтары, дамытуды қажет ететін бағыттар, нақты ұсыныстар туралы сапалық дерек береді.

Деректер анонимді түрде жиналып, агрегатталған түрде талданады, бұл сенім мен ашықтықты қамтамасыз етеді.

3. «Көшбасшылықты дамыту жоспары» (жеке даму картасы)

Үшінші блок – директор мен оның орынбасарлары үшін жеке «Көшбасшылықты дамыту жоспары» (жеке даму картасы). Ол келесі бөлімдерден тұрады:

1) жалпы мәліметтер (лауазымы, басқарушылық өтілі, мектеп сипаттамасы);

2) бастапқы диагностика нәтижелері (көшбасшылық профилі, ұжымдық рефлексия қорытындысы);

3) негізгі даму бағыттары мен мақсаттары (2–3 басым бағыт);

4) жоспарланған әрекеттер (70–20–10 қағидатына сәйкес: жұмыс орнында оқу, коучинг/тәлімгерлік, курстар мен өздігінен білім алу);

5) ресурстар мен серіктестер;

6) жетістік индикаторлары;

7) мониторинг және рефлексия жазбалары.

Бұл құжат жеке кәсіби даму мен мектептің стратегиялық даму жоспары арасындағы байланысты қамтамасыз ететін құрал ретінде қызмет етеді.

4. Коучинг және менторинг элементтері

Төртінші блок – коучинг және менторинг. Мектеп басшысы мен орынбасарлары үшін қысқа нұсқаулық әзірленді. Онда GROW моделі, рефлексиялық сұрақтар үлгілері, коучинг сессияларын ұйымдастыру алгоритмі берілді. Жас мұғалімдер үшін тәлімгерлік үдерісі құрылымдалып, тәлімгер мен тәлім алушының кездесулер жоспары дайындалды.

Коучинг пен менторинг бақылау немесе бағалау құралы емес, кәсіби қолдау тетігі ретінде қарастырылып, құпиялылық, еріктілік, құрмет принциптері басшылыққа алынады.

5. Кәсіби оқу қауымдастығы (PLC)

Бесінші блок – кәсіби оқу қауымдастығы. Әдістемелік бірлестіктер және шығармашылық топтар негізінде PLC құрылып, оларда сабақ жоспарлау, Lesson Study, оқу жетістіктерінің деректерін талдау, қалыптастырушы бағалау тәсілдері, инклюзивті білім беру сияқты мәселелер қарастырылды.

Кәсіби оқу қауымдастықтарында директор мен орынбасарлар модератор немесе қатысушы ретінде үнемі қатысып, басқару шешімдерін педагогтердің кәсіби пікіріне сүйене отырып қабылдау үдерісі күшейтілді.

Тәжірибеде қолдану

Әдістемелік ұсынымдар жалпы білім беретін мектебінің басқару үдерісіне кезең-кезеңмен енгізілді. Апробация 2024–2025 оқу жылының басынан бастап жүргізілді.

1. Бастапқы диагностика нәтижелері

Алдымен директор мен екі орынбасар, сондай-ақ 35 педагог көшбасшылық стилі тесті мен басқарушылық климатқа арналған рефлексия парақтарын толтырды. Алынған деректер төмендегі үрдістерді көрсетті:

1) директор өзін негізінен трансформациялық және инструктивтік стильде деп бағалады, ал ұжымдық бағалау қызмет етуші және дистрибутивтік компоненттердің әлсіздігін айқындады;

2) мұғалімдердің басшылыққа жалпы қанағаттану деңгейі (5 балдық шкала бойынша) орташа 3,4 шамасында болды;

3) кәсіби оқу қауымдастықтарына тұрақты қатысатын мұғалімдер үлесі 30% төңірегінде ғана болды;

4) әкімшілік шешімдердің едәуір бөлігі директор деңгейінде қабылданып, орта буын басқарушыларының қатысу үлесі шамамен 40% құрады.

Бұл нәтижелер мектепте серіктестік және дистрибутивтік көшбасшылықты күшейтуді, командалық жұмыс үдерісін жүйелеуді, педагогтердің кәсіби қауымдастықтарға қатысуын арттыруды негізгі даму бағыттары ретінде айқындауға мүмкіндік берді.

2. Жеке даму карталарын әзірлеу

Диагностика негізінде директор және оқу-тәрбие жөніндегі екі орынбасар үшін жеке «Көшбасшылықты дамыту жоспары» әзірленді. Мысалы, директор үшін келесі стратегиялық мақсаттар белгіленді:

1) өкілеттіктерді кезең-кезеңмен делегирлеу арқылы дистрибутивтік көшбасшылық үлесін арттыру;

2) коучингтік сұхбаттар мен кері байланыс арқылы мұғалімдерге көрсетілетін кәсіби қолдау деңгейін күшейту;

3) мектеп дамуы жөніндегі стратегиялық құжаттарды (даму жоспары, мектепішілік бақылау жоспары) басқару командасымен және педагогикалық ұжыммен бірлесіп әзірлеу.

Бұл мақсаттарға қол жеткізу үшін директор нақты әрекеттерін белгіледі: ай сайынғы коучинг сессияларын өткізу, әкімшілік жиналыстарды деректерге негізделген талқылау форматында ұйымдастыру, кәсіби оқу қауымдастықтарының отырыстарына тұрақты қатысу.

Орынбасарлар үшін де пәндік-әдістемелік және тәрбие жұмысы бағыттарында ұқсас мақсаттар айқындалды.

3. Коучинг, менторинг және кәсіби оқу қауымдастықтары жұмысының ұйымдастырылуы

Келесі кезеңде мектепте коучинг және тәлімгерлік үдерісі іске қосылды. Жас мұғалімдерге тәлімгерлер бекітіліп, ай сайын қысқа рефлексиялық кездесулер өткізілді. Директор өз орынбасарларымен және кейбір ӘБ жетекшілерімен жеке коучинг сессияларын жүргізді.

Кәсіби оқу қауымдастықтары аясында пән бірлестіктерінің жұмысы жанданды:

1) тоқсан сайын бір Lesson Study циклі өткізіліп, сабақ жоспарлау, бақылау, кейінгі талдау жүйелендірілді;

2) оқу жетістіктерінің деректері (БЖБ/ТЖБ нәтижелері, ішкі тесттер) талданып, проблемалық сыныптар бойынша түзету шаралары жоспарланды;

3) инклюзивті білім, кері байланыс, бағалау критерийлері бойынша микросеминарлар өткізілді.

4. Қорытынды мониторинг және нәтижелер

Оқу жылының соңында бастапқы диагностика құралдары қайта қолданылды. Нәтижелер төмендегі өзгерістерді көрсетті:

1) мұғалімдердің мектеп басшылығы жұмысына жалпы қанағаттану деңгейі 3,4-тен 4,1-ге дейін өсті;

2) басшылықтың серіктестік және қолдаушы стилін қабылдау деңгейі 3,1-ден 3,9-ға көтерілді;

3) кәсіби оқу қауымдастықтарына жүйелі қатысатын мұғалімдер үлесі 60% шамасына жетті;

4) әкімшілік хаттамаларының талдауы басқарушылық шешімдерге орта буын басшыларының қатысу үлесі 70% төңірегіне артқанын көрсетті;

5) директордың өзіндік бағасы мен ұжым бағасы арасындағы орташа айырмашылық 0,9-дан 0,4 баллға дейін азайды, бұл оның өз стилін шынайырақ қабылдай бастағанын және кері байланыспен жұмыс істеуін жақсартқанын білдіреді.

Сапалық деректер де оң динамиканы айқындады. Мұғалімдер рефлексия парақтарында «басшылықпен диалогтың ашықтығы артқанын», «кәсіби қиындықтарды бірге талқылау мүмкіндігі көбейгенін», «қателіктер жазалау емес, үйрену нүктесі ретінде қарала бастағанын» атап өтті. Жас мұғалімдер тәлімгерлік арқылы «жалғыз қалмау сезімі» азайғанын, тәжірибелі әріптестен жүйелі қолдау алғандарын жазды.

Басқару командасының мүшелері әкімшілік жиындарында «тапсырма беру – есеп алу» форматының азайып, оның орнына деректерді талдау, бірлескен шешім іздеу, келесі қадамдарды нақтылау форматы қалыптаса бастағанын байқады.

Осылайша, әдістемелік ұсынымдарды енгізу мектептегі басқару үдерісінің стилін, құрылымын және мәдениетін кезең-кезеңмен өзгертуге, мектеп басшыларының көшбасшылық құзыреттерін дамытуға нақты ықпал еткенін көрсетуге болады.

Ұсыныстар

Зерттеу мен апробация нәтижелеріне сүйене отырып, мектеп көшбасшылығының заманауи модельдерін енгізуге ниетті білім беру ұйымдары үшін келесі ұсынымдар беріледі:

Диагностикасыз жоспарламау. Көшбасшылық стилі, ұжымдық климат және командалық жұмыс деңгейі алдын ала диагностикаланбайынша, даму мақсаттарын белгілеу формалды сипатта қалады. Сондықтан мектеп басшысының жеке даму жоспары мен мектептің даму жоспары міндетті түрде бастапқы диагностика деректеріне сүйенуі керек.

Жеке даму картасын мектеп құжаттарымен байланыстыру. «Көшбасшылықты дамыту жоспары» мектептің даму бағдарламасы, кадрлық саясат, мектепішілік бақылау жүйесімен байланыстырылғанда ғана ол жеке бастама емес, ұйымдық деңгейдегі өзгерістердің қозғаушысына айналады.

Коучинг пен менторингті бақылау құралына айналдырмау. Коучингтің мәні – сұрақ қою арқылы рефлексияны тереңдету, жауапкершілікті күшейту. Егер ол ескерту немесе нұсқау беру форматына ауысып кетсе, педагог сенімі бұзылады. Сондықтан коучинг пен менторингке қатысатын тұлғаларға қысқа әдістемелік дайындық өткізу қажет.

Кәсіби оқу қауымдастықтарын формалды топ емес, нақты өзгеріс алаңы ретінде ұйымдастыру. PLC отырыстарында нақты дерекке, нақты сабаққа, нақты оқушы жетістігіне сүйенген талдау жүзеге асқан жағдайда ғана оның әсері сезіледі.

Басқару командасын күшейту. Орта буын басқарушыларына нақты өкілеттік беріп, олардың рөлін лауазымдық нұсқаулықтарда, мектептің ішкі регламенттерінде айқын көрсету қажет.

Мониторинг пен рефлексияны жүйелеу. Жыл соңында ғана емес, тоқсан сайын аралық мониторинг жүргізіліп, нәтижелері басқару командасымен және педагогикалық ұжыммен талқыланғаны жөн.

Қорытынды

Мақалада ұсынылған «Мектеп көшбасшылығының заманауи модельдері» атты әдістемелік ұсынымдар жалпы білім беретін мектеп жағдайында басқару үдерісін жаңғыртуға бағытталған кешенді ғылыми-әдістемелік жүйе ретінде сипатталды.

Зерттеу барысында, біріншіден, мектеп директоры мен оның орынбасарларының көшбасшылық стилін, педагогикалық ұжымның басқарушылық климатқа көзқарасын, командалық жұмыстың даму деңгейін диагностикалауға арналған құралдар әзірленді; екіншіден, алынған деректер негізінде «Көшбасшылықты дамыту жоспары» түріндегі жеке даму картасы модельденді; үшіншіден, коучинг, менторинг және кәсіби оқу қауымдастықтары арқылы басқару үдерісін серіктестікке, ашық диалогқа және деректерге негіздеу тетіктері іске асырылды; төртіншіден, апробация нәтижелері ұсынылған әдістеменің тиімділігін сандық және сапалық тұрғыда дәлелдеді.

Жалпы алғанда, әдістемелік ұсынымдарды енгізу мектеп басшылығының кәсіби құзыреттерін арттыруға, педагогикалық ұжымда сенім мен ынтымақтастық мәдениетін нығайтуға, басқару шешімдерін деректерге негіздеуге және оқыту сапасын арттыруға ықпал ететінін көрсетеді. Сондықтан әзірленген әдістемелік жүйені Қазақстанның басқа да өңірлеріндегі жалпы білім беретін мектептерде бейімдеп қолдану тиімді болмақ.

Қолданылған деректер тізімі

1. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» заңы. – Астана, 2007 (өзгертулер мен толықтыруларымен).

2. Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2020–2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. – Астана, 2019.

3. Bush, T. School Leadership and Management. – London: Sage, 2018.

4. Fullan, M. The Principal: Three Keys to Maximizing Impact. – San Francisco: Jossey-Bass, 2014.

5. Leithwood, K., Harris, A., Hopkins, D. Seven strong claims about successful school leadership // School Leadership & Management. – 2008. – Vol. 28(1). – P. 27–42.

6. Хамзина, Ш.Ш. Білім беру ұйымдарын басқарудағы жаңашылдық: оқу құралы. – Алматы: Рауан, 2020.

7. Әлімбекова, Р.С. Мектеп көшбасшылығының заманауи модельдері: әдістемелік ұсынымдар. – Түркістан обл., 2024 (қолжазба).

«НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ВНЕДРЕНИЯ СОВРЕМЕННЫХ МОДЕЛЕЙ ШКОЛЬНОГО ЛИДЕРСТВА»

Аннотация. В статье анализируется опыт разработки и внедрения методических рекомендаций «Современные модели школьного лидерства» в условиях общеобразовательной школы. Исследовательская работа обоснована с позиции нормативно-правовой базы Республики Казахстан в сфере образования, критериев аттестации директоров школ, а также международных теорий лидерства. В статье аргументируется необходимость перехода от традиционной административной модели управления школой к модели лидерства, основанной на данных, партнёрстве, коучинге и менторинге.

В методической части описываются тесты для диагностики стиля лидерства директора школы и его заместителей, рефлексивные листы для педагогического коллектива, «План развития лидерства» (индивидуальная карта профессионального развития), а также алгоритмы организации внутришкольных профессиональных сообществ и коучинговых сессий. В разделе, посвящённом практическому применению, представлены количественные и качественные результаты апробации, проведённой на базе общеобразовательной школы Туркестанской области: анализируется рост уровня удовлетворённости педагогов работой администрации, повышение показателей участия в командной работе, усиление роли руководителей среднего звена, формирование культуры рефлексии и открытого диалога в управленческом процессе.

Ключевые слова: школьное лидерство, управленческий процесс, распределённое управление, коучинг, менторинг, профессиональное сообщество, диагностические инструменты, индивидуальная карта развития.

«SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR IMPLEMENTING MODERN MODELS OF SCHOOL LEADERSHIP»

Abstract. The article analyzes the experience of developing and implementing the methodological guidelines titled “Modern Models of School Leadership” in the context of a general education school. The study is grounded in the regulatory and legal framework of the Republic of Kazakhstan in the field of education, the criteria for school principals’ attestation, as well as international leadership theories. The article substantiates the need to shift from a traditional administrative model of school management to a leadership model based on data, partnership, coaching, and mentoring.

The methodology section describes tests for diagnosing the leadership style of the school principal and vice-principals, reflection sheets for the teaching staff, a «Leadership Development Plan» (an individual development card), as well as algorithms for organizing in-school professional learning communities and coaching sessions. The practical application section presents quantitative and qualitative results of the pilot implementation conducted in a general education school in Turkistan region: it analyzes the increase in teachers’ satisfaction with school leadership, higher levels of participation in teamwork, the strengthened role of middle-level managers, and the formation of a culture of reflection and open dialogue within the management process.

Keywords: school leadership, management process, distributed leadership, coaching, mentoring, professional learning community, diagnostic tools, individual development card.

Карипбекова Шолпан Орынбаевна[1]
Тәрбиеші
[1]Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Алтынсарин ауданы білім бөлімінің Больше-Чураков жалпы білім беретін мектебі» КММ

ДИДАКТИКАЛЫҚ ОЙЫН АРҚЫЛЫ БАЛА ТІЛІН ДАМЫТУ

Аңдатпа: Бұл мақалада мектепке дейінгі балалардың тілін дамытуда дидактикалық ойындарды қолданудың ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Автор әзірлеген әдістемелік құрал мазмұнына сүйене отырып, тілдік дағдыларды жетілдіруге бағытталған ойын түрлерінің сипаттамасы мен қолдану жолдары ұсынылған. Мақалада дидактикалық ойындардың лексикалық, грамматикалық, фонетикалық, шығармашылық және сюжеттік-рөлдік түрлері сараланып, олардың бала тілін дамытудағы тиімділігі практика негізінде дәлелденеді. Сонымен қатар, педагогтерге арналған нақты әдістемелік ұсыныстар мен тілдік дамуды бағалау критерийлері берілген.

Түйінді сөздер: дидактикалық ойын, тіл дамыту, мектепке дейінгі білім, сөйлеу дағдысы, ойын әдістемесі, интерактивті оқыту

1. Кіріспе

Дидактикалық ойын арқылы бала тілін дамыту – мектепке дейінгі білім беру жүйесінде өзекті болып отырған мәселелердің бірі. Қазіргі таңда баланың тілдік құзыреттілігін қалыптастыру, коммуникативтік дағдыларын жетілдіру білім беру процесінің басты міндеттеріне айналып отыр. Қазақстан Республикасының мемлекеттік стандарттарына сәйкес, балалардың тілін дамыту — мектепке дейінгі тәрбие мен оқыту мазмұнының негізгі бағыты ретінде анықталған.

Баланың жас ерекшеліктеріне сәйкес білім беру міндеттерін тиімді шешу үшін, педагогтарға тек теориялық білім ғана емес, практикалық шеберлік те қажет. Осындай құралдардың бірі – **дидактикалық ойын**. Бұл әдіс баланың сөздік қорын кеңейтіп, сөйлеу белсенділігін арттыруға, грамматикалық және фонетикалық қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Сонымен қатар, ойын арқылы бала қоршаған ортамен белсенді өзара әрекетке түсіп, өз ойын еркін білдіруге үйренеді.

Мектепке дейінгі жастағы балалардың тілін дамытуда ойынның, әсіресе **дидактикалық ойынның**, орны ерекше. Әдістемелік құралда ұсынылған ойындар мен тәсілдер — осы бағыттағы озық педагогикалық тәжірибелердің бірі. Онда тіл дамытуға бағытталған лексикалық, грамматикалық, фонетикалық және шығармашылық ойын түрлері ұсынылған, олардың әрқайсысының бала дамуына ықпалы негізделген.

Мақаланың мақсаты – **авторлық «Дидактикалық ойын арқылы бала тілін дамыту» әдістемелік құралын ғылыми-әдістемелік тұрғыдан сипаттау, оның тиімділігін талдап, практикада қолдану мүмкіндіктерін көрсету**.

Міндеттері:

1) Дидактикалық ойын түрлерін саралап, олардың теориялық негіздерін көрсету;
2) Әдістемелік құралдың мазмұнын талдау;
3) Ойындарды білім беру процесінде қолданудың ерекшеліктерін ашу;

4) Педагогтерге арналған нақты ұсыныстар беру.

Бұл мақалада әдістемемнің теориялық негізіне, практикалық құндылығына және оны мектепке дейінгі мекемелерде қолданудың тиімділігіне жан-жақты талдау жасалады.

2. Әдістеме

Менің әдістемелік құралымда мектепке дейінгі балалардың тілін дамытуда дидактикалық ойындарды қолдану негізгі тәсіл ретінде алынды. Баланың тілдік дамуы – оның тұлғалық қалыптасуы мен қоршаған ортамен қарым-қатынас жасауындағы басты құрал. Сондықтан мен осы бағыттағы тәжірибемді жинақтап, оны құрылымдық және теориялық негіздерге сүйене отырып жүйеледім.

2.1 Дидактикалық ойындардың ғылыми-теориялық негіздері

Ойын – баланың ең басты іс-әрекеті. Бұл – Л.С. Выготский, Ж. Пиаже сияқты ғалымдардың еңбектерінде кеңінен дәлелденген. Мен де өз жұмысымда осы ғылыми көзқарастарға сүйене отырып, ойынның баланың когнитивтік және сөйлеу қабілеттерін дамытудағы орнын анықтадым. Ойын арқылы бала есте сақтау, зейін, қиял және ойлау әрекеттерін белсенді іске қосады. Мен үшін дидактикалық ойын — баланың еркін сөйлеуін қалыптастырып, коммуникативтік құзыреттілігін дамытудың табиғи әрі тиімді жолы.

2.2 Дидактикалық ойындардың түрлері мен құрылымы

Әдістемелік құралымда мен дидактикалық ойындарды бірнеше бағытқа бөліп қарастырдым:

1) Лексикалық ойындар – балалардың сөздік қорын кеңейту мақсатында;

2) Грамматикалық ойындар – тілдің құрылымын интуитивті меңгеру үшін;

3) Фонетикалық ойындар – дыбыстарды дұрыс айту және фонематикалық естуін жетілдіру;

4) Шығармашылық ойындар – сөйлеу белсенділігі мен қиялды дамыту;

5) Интерактивті ойындар – қазіргі технологиямен кіріктірілген;

6) Сюжетті-рөлдік ойындар – шынайы жағдаяттарда диалог құруға дағдыландыру.

Бұл ойын түрлерін мен балалардың жас ерекшелігіне, тілдік даму деңгейіне сай іріктедім. Әр ойынның құрылымы нақты: мақсаты, материалдары, өткізу барысы және бағалау критерийлері анық көрсетілген.

2.3 Ойын әдістемесін іске асыру кезеңдері

Мен өз тәжірибемде дидактикалық ойындарды үш кезеңге бөліп өткіземін:

Дайындық кезеңі – мақсат пен құралдарды анықтаймын;

Негізгі кезең – балалармен бірлесе отырып ойынды жүзеге асырамын;

Қорытынды кезең – балалардың жетістіктерін бағалап, қорытынды шығарамын.

Бұл құрылым балалардың оқу үдерісін басқаруға, әр баланың белсенділігін бақылауға және нәтижесін нақтылауға мүмкіндік береді.

2.4 Инновациялық технологияларды қолдану

Заманауи баланың танымына әсер ету үшін мен ақпараттық-коммуникациялық технологияларды, мнемотехниканы, интерактивті құралдарды кеңінен қолданамын. Әсіресе мультимедиялық ойындар, анимациялық бейнелер, электронды жаттығулар – балалардың қызығушылығын арттырып, тілдік материалды тез әрі оңай меңгеруге көмектеседі.

Осы әдістемені қолдану арқылы мен балалардың қазақ тіліндегі сөйлеу белсенділігінің артқанын, сөздік қорларының кеңейгенін және қарым-қатынас мәдениеттерінің қалыптаса бастағанын байқадым.

3. Практикада қолдану

Мен әзірлеген «Дидактикалық ойын арқылы бала тілін дамыту» атты әдістемелік құралды күнделікті оқу-тәрбие процесінде жүйелі түрде қолдандым. Бұл құрал мектепке дейінгі балалардың тілдік қабілеттерін дамытуға арналған және олардың сөздік қорын, грамматикалық құрылымдарды меңгеруін, сөйлеу дағдыларын жетілдіруді көздейді.

3.1 Сабақтардағы ойындарды енгізу тәжірибем

Оқу қызметін жоспарлағанда мен дидактикалық ойындарды міндетті элемент ретінде енгіземін. Әрбір оқу іс-әрекеті кезінде нақты бір тілдік дағдыны дамытуға бағытталған ойын түрін қолданамын. Мысалы:

Лексикалық ойын: «Сөздерді сәйкестендір» ойынында балаларға белгілі бір тақырыпқа қатысты суреттер мен сөздер беріледі. Олар сөздерді дұрыс сәйкестендіріп, сөйлемдер құрастырады. Бұл ойын балалардың жаңа сөздерді меңгеруіне, оларды мағынасына қарай қолдануына мүмкіндік береді.

Грамматикалық ойын: «Сөздерді жіктеу» ойынында балалар берілген сөздерді зат есім, сын есім, етістікке бөліп үйренеді. Осы арқылы олар грамматикалық құрылымдарды ойын барысында интуитивті меңгереді.

Фонетикалық ойын: «Қай буын жоғалды?» ойынында сөздердің ішінен жоғалған буынды тауып, толық айтуға машықтанады. Бұл ойын арқылы балалардың дыбыстау және есту қабілеттері жетіледі.

Шығармашылық ойын: «Ертегіні жалғастыр» ойыны балалардың қиялын, сөйлеу еркіндігін дамытады. Мен әдейі ертегіні жартылай айтып тоқтаймын, ал балалар оны өз ойымен жалғастырады.

Сюжетті-рөлдік ойын: «Дүкен», «Дәрігер мен науқас» сияқты ойындарда балалар шынайы жағдаяттарға енеді. Олар сатушы мен сатып алушы, дәрігер мен науқас рөлдеріне еніп, сөйлеу диалогтарын орындайды. Бұл әдіс коммуникативтік дағдыларды қалыптастырады.

3.2 Сабақтың құрылымына кіріктіру

Әр сабағымда ойын элементін белгілі бір кезеңге енгіземін. Мысалы, сабақты қызықтыру кезеңінде – мотивациялық ойын, жаңа сабақты меңгерту кезеңінде – лексикалық немесе грамматикалық ойын, ал сабақты қорытындылау кезеңінде – шығармашылық немесе интерактивті ойын қолданылады.

Сабақ кезеңі	Қолданылған ойын түрі	Мақсаты
Қызығушылық ояту	«Кім жылдам?»	Белсенділікті арттыру, шапшаңдық
Негізгі кезең	«Сөздерді сәйкестендір», «Сөзді аяқта»	Сөздік қорды байыту, сөйлеу дағдылары
Қорытынды кезең	«Мен кіммін?», «Ертегіні сахналау»	Шығармашылықты дамыту, сөйлеуді бекіту

3.3 Интерактивті құралдарды қолдану

Оқу процесіне мен мультимедиялық ресурстарды да енгіземін: интерактивті тақтадағы қазақ тіліндегі анимациялық ойындар, электрондық сөздіктер, бейнебаяндар. Бұл құралдар баланың қызығушылығын арттырып, сабаққа белсенді қатысуына себеп болады.

Мысалы, «Электронды сөздік» ойынында балалар интерактивті түрде жаңа сөздерді меңгереді, оларды дауыс арқылы тыңдайды, сөйлемдер құрайды. Бұл олардың фонематикалық және мағыналық түсіну қабілетін арттырады.

3.4 Нәтижелілік пен тиімділік

Әдістемені қолдану нәтижесінде мынадай оң өзгерістерді байқадым:

Балалардың сөздік қоры едәуір кеңейді;

Сөйлеу белсенділігі мен диалог құру дағдылары артты;

Қазақ тілін меңгеруге деген қызығушылық жоғарылады;

Қарым-қатынас жасау мәдениеті қалыптаса бастады.

Мен оқу жылының басында және соңында тілдік даму диагностикасын жүргізіп отырдым. Қорытындысында балалардың 85%-ы қазақ тіліндегі сөздерді еркін қолдана алатыны, сөйлем құрауда қателіктер санының азайғаны және сөйлесу дағдыларының айтарлықтай жақсарғаны анықталды.

4. Ұсыныстар

Мен әзірлеген әдістемелік құралды тәжірибеде қолдану барысында дидактикалық ойындардың мектепке дейінгі балалардың тілдік дамуына үлкен әсері бар екенін нақты

байқадым. Осыған орай, басқа педагогтерге әдістемені оқу процесіне тиімді енгізу мақсатында бірнеше ұсыныстарымды ұсынамын.

4.1 Ойындарды тиімді ұйымдастыруға арналған ұсыныстар

Әр баланың жас ерекшелігін ескеріңіз. Ойын мазмұны мен құрылымы балалардың жасына, танымдық деңгейіне және сөйлеу қабілетіне сәйкес болуы тиіс.

Мақсатты түрде жоспарлаңыз. Әр ойын нақты бір тілдік мақсатты көздеуі керек (мысалы, жаңа сөздерді меңгерту, сөйлем құрау, дыбыстау дағдысын қалыптастыру).

Қызығушылықты оятатын ойындарды таңдаңыз. Балалар үшін тартымды, мазмұны қызықты ойындар ғана оларды белсенді қатысуға ынталандырады.

Көрнекі және интерактивті құралдарды пайдаланыңыз. Мнемокесте, суретті карточкалар, тақырыптық макеттер, мультимедиялық материалдар ойынның тиімділігін арттырады.

4.2 Дайындық пен бейімделуге қатысты ұсыныстар

Ойынға алдын ала дайындық жүргізіңіз. Қажетті материалдарды, құралдарды, ойын алаңын алдын ала дайындап қойған жөн.

Жағдаятты түсіндіру. Балаларға ойынның мазмұнын, рөлдерін және мақсаттарын түсінікті етіп жеткізу керек.

Бейімдеңіз. Бір ойын түрін әртүрлі оқу топтарына бейімдеп қолдануға болады. Мысалы, «Сөздерді сәйкестендір» ойыны 3 жасар бала үшін екі-үш сөзден тұрса, 5 жастағы балаға күрделі сурет тізбектерін сәйкестендіруге болады.

4.3 Нәтижелерді бағалауға қатысты ұсыныстар

Сөздік қорын бағалаңыз. Баланың жаңа сөздерді меңгеруін, қолдану дәлдігін жүйелі бақылау керек.

Сөйлеу белсенділігін қадағалаңыз. Баланың диалогқа қалай қатысатынын, өз ойын жеткізу қабілетін байқаңыз.

Кері байланыс жүргізіңіз. Әр ойыннан соң балалардан алған әсерін, қиындықтарын, ұнаған тұстарын сұрау – келесі сабақтарға маңызды дерек береді.

4.4 Педагогтерге арналған кеңестер

Ойындарды тек негізгі сабақтың элементі ретінде емес, еркін іс-әрекет кезінде де қолдану пайдалы.

Педагог өзі де ойынға белсенді қатысушы болуы тиіс – бұл балалардың сенімін арттырып, еркін қарым-қатынас орнатуға септігін тигізеді.

Тілдік дамуды тірек ететін жобалық жұмыстармен ұштастырыңыз. Мысалы, «Менің отбасым», «Менің арманым» сияқты жобалар аясында балалар ойындар арқылы сөйлеуін жетілдіре алады.

Менің байқағаным – дидактикалық ойындарды жоспарлы, жүйелі және шығармашылықпен қолдану арқылы педагог баланың тілін дамытумен қатар, оның тұлғалық және әлеуметтік әлеуетін де аша алады.

5. Қорытынды

«Дидактикалық ойын арқылы бала тілін дамыту» әдістемелік құралын әзірлеу және оны білім беру процесінде қолдану барысында мен дидактикалық ойындардың мектепке дейінгі балалардың тілдік құзыреттілігін дамытуда ерекше тиімді құрал екеніне көз жеткіздім. Бұл әдіс баланың сөйлеу белсенділігін арттырып қана қоймай, оның танымдық, коммуникативтік және шығармашылық қабілеттерінің дамуына да зор ықпал етеді.

Жас ерекшеліктерге сай іріктелген ойындар балалардың сөздік қорын байытуға, грамматикалық құрылымдарды меңгеруге, дыбыстарды дұрыс айтуға және өз ойын еркін жеткізуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, ойын арқылы балалар қоршаған ортамен еркін байланыс орнатып, қарым-қатынас мәдениетін меңгереді.

Әдістемелік құралымда ұсынылған ойын түрлерін – лексикалық, грамматикалық, фонетикалық, сюжеттік-рөлдік және интерактивті ойындарды жүйелі қолдану педагогтің тілдік дамыту жұмысын жаңаша ұйымдастыруына жағдай жасайды. Бұл тәсіл балалардың сабаққа деген қызығушылығын арттырып, тіл үйрену процесін жандандырады.

Қорытындылай келе, менің тәжірибем көрсеткендей, дидактикалық ойындарды мақсатты және жүйелі пайдалану:

1) баланың қазақ тілінде сөйлеу дағдыларын дамытады;
2) танымдық қызығушылығын арттырады;
3) коммуникативтік ортада еркін әрекет етуге мүмкіндік береді;
4) және педагог жұмысының тиімділігін арттырады.

Осы құралды практикалық қызмет барысында кеңінен қолдану — қазіргі мектепке дейінгі білім беру талаптарына толық сай келеді және қазақ тілін үйретудің тиімді әдістерінің бірі ретінде ұсынылуы орынды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Мухамеджанова, А.С. Дидактикалық ойын арқылы бала тілін дамыту: әдістемелік құрал. – Алтынсарин ауданы: Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасы, 2025. – 48 б.
2. Нұрпейісова, Т.Б., Қайдаш, И.Н. Қазіргі сандық әлемдегі информатика = Информатика в современном цифровом мире: оқу құралы. – Алматы: Бастау, 2021. – 414 б.
3. Merdan, M., Lepuschitz, W., Koppensteiner, G. STEM білім беруде: Робототехникаға арналған зерттеулер мен тәжірибелер. Қазақ тіліне ауд.: Омаров Б.С. және т.б. – Алматы: ҚР ЖОО қауымдастығы, 2019. – 356 б.
4. Жұмашева, Ж.Т. Робототехника және робототехникалық жүйелер пәнін оқытудағы тәжірибе // Бірінші халықаралық Жолдасбеков симпозиумының материалдары. – Алматы, 2011. – №1. – 263-б.

«РАЗВИТИЕ РЕЧИ РЕБЁНКА ЧЕРЕЗ ДИДАКТИЧЕСКУЮ ИГРУ»

Аннотация: В статье рассматриваются научно-методические основы использования дидактических игр для развития речи детей дошкольного возраста. На основе содержания авторского методического пособия предложены характеристики и пути применения игр, направленных на развитие языковых навыков. Описаны лексические, грамматические, фонетические, творческие и сюжетно-ролевые игры, доказана их эффективность на основе практического опыта. Также представлены методические рекомендации для педагогов и критерии оценки языкового развития детей.

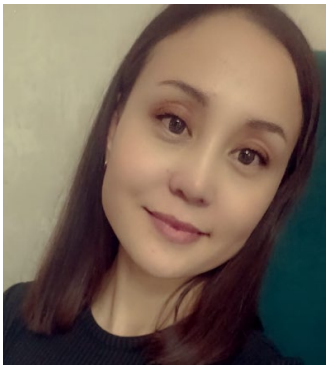
Ключевые слова: дидактическая игра, развитие речи, дошкольное образование, речевые навыки, методика игры, интерактивное обучение

«DEVELOPING A CHILD’S SPEECH THROUGH DIDACTIC PLAY»

Abstract: This article explores the scientific and methodological foundations of using didactic games to develop the language skills of preschool children. Based on the content of the author’s methodological manual, the paper presents descriptions and applications of various game types aimed at enhancing linguistic competence. Lexical, grammatical, phonetic, creative, and role-playing games are analyzed, and their effectiveness is supported by practical evidence. The article also provides specific methodological recommendations for educators and criteria for assessing children's language development.

Keywords: didactic game, language development, preschool education, speech skills, game methodology, interactive learning

Жаңбырбаева Балумаржан Жыланбайқызы[1]
Музыкалық жетекші
[1]Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Алтынсарин ауданы білім бөлімінің «Сәбинұр» бөбекжайы» коммуналдық мемлекеттік қазыналық кәсіпорын

МУЗЫКАЛЫҚ ӘЛЕМ: БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ

Аңдатпа: Бұл мақалада мектепке дейінгі ұйымдағы музыкалық қызметті ұйымдастыру арқылы балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту тәжірибесі баяндалады. Автор музыкалық жетекші ретінде жинақтаған әдістемелік тәжірибесіне сүйене отырып, ән айту, қимыл-ырғақ жаттығулары, сахналық қойылымдар және музыкалық ойындар арқылы балалардың сөйлеу, тыңдау, қиял және эмоционалдық дамуын қамтамасыз ету жолдарын сипаттайды. Музыкалық тәрбиенің бала тұлғасына әсері, оның рухани-эстетикалық дамуы мен шығармашылық әлеуетін ашудағы маңызы мақалада нақты мысалдармен негізделеді.

Түйінді сөздер: музыкалық қызмет, шығармашылық қабілет, мектепке дейінгі білім, ән айту, ырғақ, сахналық қойылым

1. Кіріспе

Қазіргі таңда мектепке дейінгі білім беру мазмұны балалардың танымдық, шығармашылық және коммуникативтік қабілеттерін жан-жақты дамытуға бағытталған. Балабақша баланың тұлғалық қалыптасуында ерекше маңызды кезең болғандықтан, әр салада — оның ішінде музыкалық тәрбиеде — мақсатты және жүйелі жұмыс жүргізу қажет.

Музыка – бұл тек өнер ғана емес, баланың ішкі жан-дүниесіне, эмоциялық әлеміне тікелей әсер ететін, оның ойлау, қабылдау және өзін-өзі білдіру қабілеттерін дамытатын құрал. Балалармен күнделікті жұмыста музыка арқылы эстетикалық талғамын қалыптастырып, ырғақ, есту, қиял, шығармашылық қабілеттерін дамыту мүмкіндігі кең.

Менің педагогикалық тәжірибемде басты мақсат – балалардың шығармашылық әлеуетін ашу үшін музыкалық қызметті тиімді ұйымдастыру. Бұл мақалада мен музыкалық жетекші ретінде жинақтаған практикалық тәжірибеммен бөлісіп, музыкалық тәрбиенің бала дамуына әсері, қолданылған әдістер мен құралдар, сондай-ақ жеткен нәтижелер туралы баяндаймын.

2. Музыкалық қызметті ұйымдастырудағы әдістемелік негіз

Музыкалық жұмысты ұйымдастыруда мен бірнеше негізгі бағытты басшылыққа аламын:

1) Баланың жас ерекшелігіне сәйкес музыкалық қабілеттерін анықтау;
2) Музыкалық сабақтарды жүйелі жоспарлау;
3) Ән айту, би қимылдары, музыкалық-ырғақтық ойындар арқылы дамытушы орта қалыптастыру;
4) Ұлттық музыкалық мұраны енгізу арқылы отансүйгіштік, рухани-мәдени құндылықтарды қалыптастыру.

Музыкалық қызмет түрлерін ұйымдастыруда мен келесі әдіс-тәсілдерді қолданамын:

1) Дыбысты есту және ажырату жаттығулары – балалардың фонематикалық естуін жетілдіру.

2) Қимыл-ырғақ ойындары – координацияны, назар аудару мен дене сергектігін дамыту.

3) Импровизацияға негізделген тапсырмалар – балалардың шығармашылық еркіндігін арттыру.

4) Музыкалық бейнелеу – түрлі музыка жанрларын тыңдай отырып, бала эмоциясын тануға мүмкіндік беру.

5)

ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ ӘКІМДІГІ БІЛІМ БАСҚАРМАСЫНЫҢ «АЛТЫНСАРИН АУДАНЫ БІЛІМ БӨЛІМІНІҢ «СӘБИНҰР» БӨБЕКЖАЙЫ» КМҚК

«МУЗЫКАЛЫҚ ӘЛЕМ: БАЛАЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІН ДАМЫТУ»

Бағдарлама

Алтынсарин ауданы, 2025ж.

«Музыкалық әлем: балалардың шығармашылық қабілеттерін дамыту» бағдарламасының тақырыптық жоспары

№	Тақырыбы	Жұмыстың мазмұны	Сағат саны
1	Музыкамен танысу	Балаларды музыка әлемімен таныстыру, қарапайым әуендерді тыңдау, музыкалық аспаптармен танысу.	2 сағат
2	Ән айту дағдыларын дамыту	Балалардың дауыстық мүмкіндіктерін дамытуға арналған жаттығулар, қарапайым әндерді үйрету.	3 сағат
3	Музыкалық ырғақты сезіну	Қол соғу, аяқпен топылдату арқылы ырғақтық жаттығулар орындау, музыкалық ойындар ұйымдастыру.	3 сағат
4	Қимыл-қозғалыс және музыка	Музыкалық-ырғақтық қозғалыстар, бидің негізгі элементтерін үйрену, музыкалық сергіту сәттері.	4 сағат
5	Музыка арқылы эмоцияны жеткізу	Әуеннің көңіл-күйге әсерін зерттеу, эмоциялық жаттығулар орындау, классикалық және халықтық музыканы тыңдау.	2 сағат
6	Балалардың музыкалық аспаптармен жұмысы	Үрмелі, ішекті, соқпалы аспаптармен танысу, қарапайым әуендерді орындау.	3 сағат
7	Дәстүрлі	Қазақтың халық әндері мен	3 сағат

3. Практикадан мысалдар

3.1 Ән айту арқылы сөйлеу мәдениетін дамыту

Музыкалық қызмет барысында балалармен күнделікті ән айту жұмыстары жүргізіледі. Әндердің таңдауы жас ерекшелігіне сай, қазақ халық әндері мен заманауи балалар репертуарынан іріктеледі. Мысалы, 4–5 жастағы балалар үшін «Қуырмаш», «Туған күн» сияқты жеңіл ырғақты әндер таңдалады. Бұл әндер баланың дыбысты таза айтуына, дұрыс тыныс алуына ықпал етеді.

3.2 Қимылды ойындар мен музыкалық жаттығулар

Сабақ құрылымына музыкалық сергіту сәттерін қосу – балалардың қызығушылығын сақтап, олардың көңіл күйін көтереді. Мысалы, «Допты домалат», «Шеңбер бойымен жүр» сынды ырғақтық жаттығулар балалардың қозғалыс үйлесімділігі мен музыкалық сезімін дамытуға сеп болады.

3.3 Сахналық қойылымдар және мерекелік іс-шаралар

Жыл сайын балабақшада өтетін «Наурыз», «Алтын күз», «Жаңа жыл» мерекелерінде балалар түрлі рөлдерде сахнаға шығып, ән айтып, би билеп, көріністер көрсетеді. Бұл олардың еркін сөйлеуіне, өзіндік ой қорытуына және шығармашылық қабілетін танытуына жол ашады.

4. Нәтиже және тиімділік

Музыкалық тәрбиенің нәтижелері балалардың күнделікті әрекетінде көрініс табады:

1) Балалар әуенді қабылдап қана қоймай, оны қайталап орындай алады;

2) Ритм мен ырғақты дұрыс сақтай отырып, қимыл-қозғалысты үйлестіре алады;

3) Шығармашылық қиялы мен сахналық мәдениеті қалыптасады;

4) Сөйлеу тілінде ырғақ пен дауыс ырғағын дұрыс қолдануға машықтанады.

Педагог ретінде мен балалардың музыкалық қабілеттерін диагностикалау үшін түрлі бақылау, тыңдау тапсырмаларын, ритмді қайталау жаттығуларын жүргіземін. Жыл соңында балалардың 80%-ы музыкалық тапсырмаларды өз бетімен орындауға, әндерді жатқа айтуға, топтық музыкалық қойылымдарға белсенді қатысуға қабілетті деңгейге жетеді.

5. Қорытынды

Музыкалық қызмет – тек өнер үйрету құралы емес, ол – баланың жан-жақты дамуын қамтамасыз ететін әмбебап әдіс. Музыка арқылы бала өмірге деген көзқарасын, ішкі сезімін, эмоциясын жеткізуді үйренеді. Музыкалық тәрбиенің тиімділігі – оның бала бойындағы табиғи қабілеттерді ерте кезеңнен-ақ дамытуға мүмкіндік беретінінде.

Музыкалық жетекші ретінде менің мақсатым – әр баланың ішкі потенциалын аша отырып, оны музыка әлеміне еркін араластыру. Осы бағыттағы жұмысымды алдағы уақытта да жетілдіріп, ұлттық музыка мен заманауи технологияларды біріктіре отырып жалғастыруды көздеймін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Жұмағазина, А.Қ. Мектепке дейінгі жастағы балалардың музыкалық тәрбиесі. – Алматы: “Өрлеу”, 2020. – 144 б.

2. Сапарова, М. Балалар музыкасы: теория және практика. – Нұр-Сұлтан: Фолиант, 2019. – 128 б.

3. Ветлугина, Н.А. Музыкальное воспитание в детском саду. – Москва: Просвещение, 2018. – 160 с.

4. Gordon, E. (2007). Learning Sequences in Music: A Contemporary Music Learning Theory. Chicago: GIA Publications.

5. Campbell, P.S., & Scott-Kassner, C. (2019). Music in Childhood: From Preschool through the Elementary Grades. Boston: Cengage Learning.

«МУЗЫКАЛЬНЫЙ МИР: РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ ДЕТЕЙ»

Аннотация: В статье рассматривается опыт музыкального руководителя по развитию творческих способностей детей дошкольного возраста посредством организации музыкальной деятельности. Автор делится методическими приёмами, направленными на развитие речи, слуха, воображения и эмоционального интеллекта дошкольников через пение, ритмические упражнения, сценические постановки и музыкальные игры. Эффективность музыкального воспитания обосновывается примерами из практики и подчёркивается его значение для духовно-эстетического и личностного развития ребёнка.

Ключевые слова: музыкальная деятельность, творческие способности, дошкольное образование, пение, ритм, сценические постановки

«MUSICAL WORLD: DEVELOPING CHILDREN'S CREATIVE ABILITIES»

Abstract: This article presents the practical experience of a preschool music teacher in developing children's creative abilities through structured musical activities. Drawing from her pedagogical practice, the author describes methods for fostering speech, listening skills, imagination, and emotional development through singing, rhythmic exercises, stage performances, and musical games. The article provides practical examples to illustrate the effectiveness of music education in enhancing children’s spiritual, aesthetic, and creative development.

Keywords: musical activity, creative abilities, preschool education, singing, rhythm, stage performance

Нечаева Алена Валентиновна[1]
Учитель географии
[1]КГУ «Щербаковская общеобразовательная школа имени Мариям Хакимжановой отдела образования Алтынсаринского района»
Управления образования акимата Костанайской области

ГЕОГРАФИЯ ЧЕРЕЗ ПРОЕКТНУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ: ОТ ИДЕИ ДО ПРЕЗЕНТАЦИИ

Аннотация. В статье рассматриваются возможности реализации проектной деятельности на уроках географии в 7–11 классах как средства формирования метапредметных компетенций, развития исследовательского мышления и повышения интереса к предмету. Представлена методика пошаговой организации проектов — от выбора идеи до публичной защиты. Автор делится опытом внедрения проектных форм работы в рамках учебного плана и внеурочной деятельности. Предлагаются примеры удачных ученических проектов, практические советы по их сопровождению и интеграции в образовательный процесс.

Ключевые слова: проектная деятельность, география, школьное образование, метапредметные компетенции, исследовательская деятельность, презентация, проект, учебный проект

Введение

Современное образование требует от учителя не только передачи знаний, но и формирования у учащихся навыков самостоятельной, исследовательской, творческой деятельности. Предметная область «Человек и общество» охватывает дисциплины, направленные на формирование гражданской, исторической, географической и правовой грамотности учащихся. В её состав входит и школьный курс географии, который играет ключевую роль в формировании пространственного мышления и понимания процессов взаимодействия природы и общества.

География как наука о взаимодействии природы и общества предоставляет уникальные возможности для организации учебных проектов. Эти проекты позволяют учащимся применять знания на практике, проводить исследования, анализировать реальные процессы, происходящие в окружающем мире, и делать собственные выводы. Особенно актуально это для учеников 7–11 классов, у которых формируется комплексное представление о пространственных и экологических закономерностях, а также навыки критического мышления.

Цель данной статьи — показать, как можно эффективно интегрировать проектную деятельность в курс географии средней и старшей школы, обозначить её педагогическую ценность и поделиться успешными практиками.

Теоретические основы проектной деятельности в обучении географии

Проектная деятельность в образовании опирается на идеи деятельностного подхода, разработанного А. Н. Леонтьевым, а также развиваемого в педагогике Д. Б. Элькониным и В. В. Давыдовым, при методологической опоре на культурно-историческую теорию Л. С. Выготского. В географическом образовании она реализуется как способ активизации познавательной активности, развития пространственного мышления и формирования функциональной грамотности.

Проект — это форма учебной деятельности, при которой учащиеся самостоятельно или в группах решают практическую или исследовательскую задачу с последующей презентацией полученного результата. В процессе работы над проектом школьники проходят этапы планирования, поиска информации, анализа, обработки данных и представления итогов в различных форматах (презентация, стенд, видеоролик, макет, доклад и др.).

Основные принципы проектной деятельности:

1) проблемность (наличие реальной задачи);
2) самостоятельность учащихся;
3) практическая значимость;
4) этапность и результативность;
5) публичность (защита проекта перед аудиторией).

В географии проектный подход особенно эффективен, поскольку предмет позволяет сочетать теоретические знания с практико-ориентированными задачами: от исследования местного ландшафта до анализа глобальных климатических изменений.

Методика организации проектной деятельности в 7–11 классах

Работа над проектом включает несколько ключевых этапов, каждый из которых требует внимания со стороны педагога и самостоятельной активности со стороны учеников. Ниже представлена модель, используемая мною в практике преподавания географии:

1. Выбор темы проекта

Тема должна быть:

1) соответствующей возрасту и уровню подготовки учащихся;
2) актуальной;
3) интересной ученику (или группе);
4) соотносимой с содержанием учебной программы.

Примеры тем:

1) «Экологические проблемы моего посёлка» (7 класс);
2) «Сельское хозяйство Костанайской области: проблемы и перспективы» (9 класс);
3) «Как меняется климат в нашей местности?» (11 класс);
4) «Туристические маршруты родного края» (10 класс);
5) «Цифровые карты: как использовать геоинформационные системы в школе» (10–11 классы).

2. Постановка цели и задач

Ученики формулируют цель проекта (что они хотят узнать, доказать, изменить), а также конкретные задачи, которые помогут достичь этой цели.

3. Планирование работы

На этом этапе составляется поэтапный план с распределением ролей, сроков, ресурсов. Обсуждается формат конечного продукта.

4. Поиск и анализ информации

Работа с источниками: карты, атласы, статистика, интернет-ресурсы, интервью, анкеты, наблюдения.

5. Оформление результатов

Результаты могут быть представлены в виде:

1) презентации;
2) исследовательского отчёта;
3) макета или карты;
4) видеоролика или стенда;
5) настольной игры или викторины.

6. Презентация и защита проекта

Очень важный этап — защита проекта перед классом, школьным жюри или на научно-практической конференции. Это развивает у учеников навыки публичного выступления, аргументации и самооценки.

Примеры успешных учебных проектов по географии (7–11 классы)

В своей педагогической практике я реализовала множество ученических проектов, охватывающих широкий спектр тем — от локальных исследований до анализа глобальных проблем. Ниже приведены примеры успешных проектов, выполненных учащимися 7–11 классов, которые получили высокую оценку как на школьном, так и на районном уровне.

1. Проект «Экологическая ситуация в селе Щербаковка» (7 класс)

Цель проекта: Оценка уровня загрязнения территории населённого пункта и поиск решений по улучшению экологической обстановки.

Методы: наблюдение, анкетирование, сбор мусора с последующей сортировкой, интервью с жителями.

Результаты: учащиеся разработали буклеты и памятки по правилам обращения с отходами, организовали акцию «Чистый поселок», защитили проект на школьной экологической конференции.

2. Проект «Климат в меняющемся мире: анализ метеоданных за 20 лет» (9 класс)

Цель: выявить изменения климатических показателей на основе анализа данных местной метеостанции за 20 лет.

Инструменты: таблицы Excel, диаграммы, карты, анализ открытых данных.

Результат: визуализация изменений температуры, осадков; выводы о повышении средней температуры; предложения по адаптации хозяйства региона к изменениям.

3. Проект «География продовольственной корзины семьи» (10 класс)

Цель: выяснить географическое происхождение продуктов питания, потребляемых в семье.

Метод: анализ чеков, упаковок, данных производителей, создание карты «продовольственного следа».

Результат: осознание зависимости от импортной продукции, обсуждение концепции продовольственной безопасности, интерес к вопросам устойчивого развития.

4. Проект «Туристическая карта Алтынсаринского района» (11 класс)

Цель: разработать карту туристических объектов района для популяризации внутреннего туризма.

Формат: настенная карта, презентация, видеоэкскурсия, путеводитель.

Результат: использование проекта на классных часах, в школьной газете и на районном туристическом фестивале.

Роль учителя в сопровождении проектной деятельности

Учитель географии выполняет не только функцию источника знаний, но и становится наставником, организатором, модератором учебного процесса. В рамках проектной деятельности педагог:

1) помогает сформулировать тему и проблему проекта;
2) консультирует на каждом этапе;
3) обучает методам поиска, анализа и представления информации;
4) мотивирует, поддерживает и вдохновляет;
5) организует платформу для публичной защиты (школьная конференция, постер-сессия, публикация на сайте школы);
6) оценивает как результат, так и процесс работы.

Важно соблюдать баланс между свободой ученика и педагогическим сопровождением. Задача учителя — не «сделать за ученика», а создать условия для самостоятельной работы, научить учиться.

Выводы и рекомендации

Проектная деятельность по географии — это не просто форма организации учебного процесса, а мощный инструмент развития личности ученика. Она способствует:

1) формированию исследовательских и презентационных навыков;
2) развитию критического и пространственного мышления;
3) повышению мотивации к обучению;
4) осознанию практической значимости географических знаний;
5) формированию экологической, этнокультурной и гражданской ответственности.

Для эффективного внедрения проектной деятельности в преподавание географии в 7–11 классах рекомендуется:

1) Интегрировать проектную работу в учебный план и внеурочную деятельность.
2) Использовать реальные проблемы и контекст ближайшего окружения.

3) Создавать условия для работы в командах и индивидуального подхода.

4) Применять современные цифровые ресурсы (Google Earth, интерактивные карты, открытые базы данных).

5) Проводить школьные научно-практические конференции, презентации, стендовые сессии.

Список использованной литературы

1. Мусин Ч. Х., Бейсенова Ә. С., Бейсенова А. А. География. Учебник для 10 класса общеобразовательной школы с русским языком обучения. — Алматы: Мектеп, 2019.

2. Бейсенова Ә. С., Сатпаева Ж. А. Методика преподавания географии в условиях обновленного содержания образования.— Астана: НЦПК «Өрлеу», 2020.

3. Тоқсанбаева Р. Ә., Жанпейісова М. М. Проектная деятельность учащихся в условиях обновлённого образования. — Алматы: Қазақ университеті, 2021.

4. Кабдыжамилова Ж. Ж., Мырзагалиева А. С. Проектная деятельность как средство развития функциональной грамотности школьников.// Педагогика и психология. — 2020. — №4(45). — С. 125–130.

5. Методические рекомендации по организации проектной и исследовательской деятельности учащихся в условиях обновлённого содержания образования — Астана: Министерство образования и науки РК, 2022.

6. Власова Т. А. Развитие познавательного интереса школьников в процессе проектной деятельности. // Вестник образования. — 2020. — №6.

7. World Bank Open Data. https://data.worldbank.org

8. Картографические сервисы Google Earth, Яндекс.Карты

9. Интерактивная карта климатических изменений IPCC, 2021.

ЖОБАЛАУ ҚЫЗМЕТІ АРҚЫЛЫ ГЕОГРАФИЯ: ИДЕЯДАН ПРЕЗЕНТАЦИЯҒА ДЕЙІН

Аңдатпа. Мақалада 7–11 сыныптарда география сабақтарында жобалық әрекетті жүзеге асыру мүмкіндіктері қарастырылады. Жобалық жұмыс метапәндік құзыреттіліктерді қалыптастыруға, зерттеушілік ойлау мен пәнге деген қызығушылықты арттыруға ықпал етеді. Жобаны ұйымдастырудың кезең-кезеңімен жүргізілетін әдістемесі ұсынылады — идея таңдаудан бастап қорытынды қорғауға дейін. Автор оқу және сыныптан тыс жұмыстар аясында жобалық қызметті енгізу тәжірибесімен бөліседі. Оқушылардың сәтті жобаларының мысалдары мен оларды сүйемелдеу бойынша практикалық ұсыныстар келтірілген.

Түйінді сөздер: жобалық қызмет, география, мектептегі білім беру, метапәндік құзыреттіліктер, зерттеушілік қызмет, презентация, оқу жобасы

GEOGRAPHY THROUGH PROJECT ACTIVITY: FROM IDEA TO PRESENTATION

Abstract: The article explores the potential of implementing project-based learning in geography classes for grades 7–11 as a means of developing cross-disciplinary competencies, enhancing research thinking, and increasing students' interest in the subject. A step-by-step method for organizing projects — from idea selection to public presentation — is presented. The author shares her experience in integrating project-based approaches both within the curriculum and extracurricular activities. Examples of successful student projects, along with practical guidance for supporting and integrating them into the learning process, are provided.

Keywords: project-based learning, geography, school education, cross-disciplinary competencies, research skills, presentation, student project

Маманова Раушан Ныгметолловна[1]
Бастауыш сынып мұғалімі
[1]Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Әулиекөл ауданы білім бөлімінің Батыржан Кенжетаев атындағы Новонежин жалпы білім беретін мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

SMART MARKET: ЦИФРЛЫҚ ДҮКЕН МАТЕМАТИКАСЫ

Аңдатпа. Мақалада бастауыш сыныптағы математика пәні мазмұнына «цифрлық дүкен» тұжырымдамасын енгізу арқылы оқушылардың математикалық сауаттылығын арттыру, қаржылық білім элементтерін енгізу, логикалық және функционалдық ойлауын дамыту мақсатында әзірленген авторлық курс сипатталады. «Smart Market» бағдарламасы екінші сынып оқушыларына бағытталған және цифрлық технология мен өмірлік жағдаятты біріктіре отырып, математиканы ойынмен ұштастыруға негізделеді. Мақалада курстың құрылымы, дидактикалық және әдістемелік негіздері, нәтижелер мен практикалық қолдану ұсынылады.

Түйінді сөздер: бастауыш математика, цифрлық курс, функционалдық сауаттылық, қаржылық білім, авторлық бағдарлама, ойын әдістемесі, оқу мотивациясы.

Кіріспе

Бастауыш білім – тұлға қалыптасуының негізі ғана емес, сонымен қатар баланың зияткерлік әлеуетін ашатын ең маңызды кезең екені анық. Қазіргі заман талабы бойынша мектеп оқушыларына тек білім беріп қана қоймай, оларды шынайы өмірмен байланыстыра алатын, логикаға құрылған, функционалды біліммен қамтамасыз ету міндеті туындап отыр. Осыған байланысты білім беру мазмұнына жаңаша көзқарас қажет болды және бұл қажеттілік автор тарапынан «Smart Market: цифрлық дүкен математикасы» атты авторлық курстың құрылуына себепкер болды.

Курс бастауыш сыныптың 2-сыныбына арналып, оқушылардың математикалық ұғымдарды өмірлік жағдаяттармен байланыстыра отырып игеруіне жағдай жасау мақсатында әзірленді. Курс арқылы оқушылар сандық операцияларды тек жаттығу емес, нақты қаржылық, сауда-саттық және күнделікті өмірмен байланыстыру арқылы меңгереді. Бұл тәсіл олардың қызығушылығын арттырып қана қоймай, функционалдық сауаттылығын да дамытады, әрі оқушылардың шығармашылық белсенділігіне оң ықпал етеді.

Авторлық курстың мақсаты мен міндеттері

Мақсаты: Оқушылардың математикалық ойлау қабілетін дамыту, математикалық әрекет тәсілдерін күнделікті өмірмен ұштастыра отырып меңгерту және оқуға деген ішкі уәжін арттыру.

Міндеттері:

1) Сандық қатынастар мен амалдарды өмірлік жағдаяттармен байланыстыра білуге үйрету;

2) Қаржылық және логикалық сауаттылық элементтерін енгізу;

3) Цифрлық платформада оқушылардың өз бетінше тапсырма орындауына мүмкіндік беру;

4) Күрделілік деңгейіне қарай тапсырмаларды саралау арқылы оқушы жетістігін арттыру;

5) Математикаға қызығушылықты арттыратын ойын әдістерін жүйелеу.

Курс құрылымы мен мазмұны

Бөлім	Мазмұны	Сағат саны
1	Сандық амалдар: дүкен сөресіндегі есептер	6 сағат
2	Қарапайым қаржылық сауаттылық: баға, ақша, есеп	8 сағат
3	Логикалық есептер: тауар таңдаудағы шешім	5 сағат
4	Қызықты сату-сатып алу ойындары	6 сағат
5	Қорытынды жоба: Менің цифрлық дүкенім	5 сағат

Тақырыптық мазмұны

1-бөлім: Сандық амалдар – «Сатып ал да, есепте!»
Баға белгісіне қарап зат құнын салыстыру
Қосу және азайту арқылы тапсырысты есептеу
Артық/жетпейтін соманы анықтау

2-бөлім: Қаржы әлеміне саяхат
Ақша бірліктері мен олардың құны
Сауда жасаудағы математикалық шешім
Қайтарым сомасын есептеу

3-бөлім: Логика мен таңдау
Ең тиімді ұсынысты табу
Тауарды сипаттау және салыстыру
Бюджет шектеуіне сай таңдау

4-бөлім: Цифрлық дүкен ойыны
Онлайн платформаларда тапсырма орындау
Ойын түрінде дүкен басқару симуляциясы
Бәсекелік, ынталандыру элементтері

5-бөлім: Жоба жұмысы
«Менің цифрлық дүкенім» мини-жоба
Қиял мен логикаға негізделген презентация
Жобаны қорғау

Әдістемелік тәсілдер

Авторлық курс барысында келесі әдістер қолданылды:

1) Ойын арқылы оқыту: «Виртуалды сатып алушы», «Бағасын тап», «Қайтарым бер»
2) Сараланған тапсырмалар: деңгейге байланысты қиындық деңгейін реттеу
3) Интерактивті платформа: LearningApps, Wordwall арқылы онлайн жаттығулар
4) Кейс әдісі: өмірлік жағдайға негізделген есептер
5) Жобалау әдісі: шығармашылық тапсырмалар

Практикада қолдану нәтижелері

2024–2025 оқу жылында «Smart Market: цифрлық дүкен математикасы» атты авторлық курс 2-сынып оқушыларымен аптасына 1 рет факультативтік сабақ ретінде жүргізілді. Курс 20 оқушыны қамтыды және жалпы 30 академиялық сағатқа негізделді.

Жұмыс форматы:

1) Сабақтар интерактивті ортада, оқушының дербес құрылғысымен жұмыс істеу арқылы өтті;
2) Әр сабақтың басты міндеті – нақты өмірлік жағдаяттағы математикалық тапсырманы ойынмен шешу;
3) Оқушылар виртуалды дүкен арқылы «тауар таңдады», «сатып алды», «қайтарым берді», сөйтіп математикалық амалдарды нақты жағдаятта орындады.

Мониторинг және нәтижелер

Сабақ алдында және курс соңында диагностикалық бақылау жұмыстары жүргізілді. Онда оқушылардың:

1) математикалық ойлау қабілеті,
2) логикалық тұжырым жасау дағдысы,
3) нақты амалдарды орындау дәлдігі бағаланған болатын.

Қорытынды көрсеткіштер

Көрсеткіш	Бастапқы деңгей (қаңтар)	Қорытынды деңгей (мамыр)
Математикалық амалдарды орындау	65%	90%
Қайтарым сомасын есептеу	45%	85%
Логикалық салыстыру дағдысы	50%	88%
Қаржылық терминдермен жұмыс	35%	80%
Ойын арқылы белсенділік	70%	95%

Талдау нәтижесі: оқушылардың қызығушылығы, пәнге деген ішкі мотивациясы артып, есептерді шешу жылдамдығы мен дәлдігі жақсарды. Күрделі жағдаяттарда өздігінен шешім қабылдау дағдысы байқалды.

Қиындықтар мен шешу жолдары

Кездескен қиындықтар:

1. кейбір оқушыларға құрылғы жетіспеушілігі байқалды;
2. алғашқы сабақтарда цифрлық тапсырмалармен танысуға уақыт қажет болды.

Шешу жолдары:

1. Оқушылар топпен жұмыс істеп, құрылғыларды кезекпен пайдаланды;
2. Алғашқы 2 сабақ оқыту-нұсқаулық форматында өткізілді.

Ұсыныстар

Авторлық курсты әрі қарай жетілдіру мақсатында төмендегідей ұсыныстар беріледі:

1) Цифрлық дүкен симуляциясын толыққанды онлайн платформаға көшіру: оқушының өз дүкенін құруы, табыс есептеуі сияқты күрделенген модель жасау;
2) Қаржылық сауаттылық элементтерін нақты банк карточкаларымен таныстыру арқылы енгізу (имитациялық түрінде);
3) Курс мазмұнын 3–4 сыныпқа бейімдеп кеңейту, көп амалдар мен көпсатылы есептерді қамту;
4) Мұғалімдер үшін оқыту-әдістемелік құралын әзірлеу;
5) Ата-аналармен бірлескен «Сауда күні» жобалық сабағын ұйымдастыру.

Қорытынды

Оқушы математиканы ойын арқылы түсінсе – ол тек жаттап қоймайды, түсініп қолдана алады. Ал математиканы өмірмен байланыстыра оқыту – баланың функционалдық сауаттылығын арттырудың тиімді жолы. «Smart Market» курсы арқылы оқушылардың күнделікті өмірге қажетті дағдыларды меңгеріп қана қоймай, шығармашылық, логикалық және экономикалық ойлау қабілеті де дами түсті.

Бұл авторлық курс білім беру мазмұнына жаңаша серпін беріп, бастауыш сынып математикасын қызықты, қолданбалы және тиімді етуге нақты үлес қоса алады. Бастауыш сынып мұғалімі ретінде әріптестерімді жаңа әдістерден қорықпай, жаңашыл бастамаларға батыл қадам жасауға шақырамын.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. ҚР Оқу-ағарту министрлігі. Бастауыш білім беру стандарты. 2022 ж.
2. Рақымжанова А.Ф. Математиканы өмірмен байланыстыра оқыту. – Алматы: Мектеп, 2021.
3. Polya, G. «How to Solve It». Princeton University Press, 2020.
4. OECD. «Financial Literacy Framework – PISA for Students». 2022.
5. Әбдіғаппарова А. «Функционалдық сауаттылық: бастауыш деңгейге көзқарас». // Бастауыш мектеп, №3, 2023.

Молдахаликова Карлыгаш Зайнилгабиденовна[1]
Қазақ тілі мен әдебиеті пәні мұғалімі
[1]Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының «Әулиекөл ауданы білім бөлімінің Батыржан Кенжетаев атындағы Новонежин жалпы білім беретін мектебі» коммуналдық мемлекеттік мекемесі

«ҚАЗАҚСТАННЫҢ ІНЖУ-МАРЖАНЫ» ОҚУ ҚҰРАЛЫ АРҚЫЛЫ ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИЕТТІ МЕҢГЕРТУДІҢ ӘДІСТЕМЕЛІК НЕГІЗДЕРІ

Аңдатпа. Бұл мақалада 7-сыныпқа арналған «Қазақстанның інжу-маржаны» вариативтік курс оқу құралына сүйене отырып, қазақ тілі мен әдебиеті пәні мазмұны арқылы оқушыларға ұлттық құндылықтарды меңгертудің ғылыми-әдістемелік негіздері қарастырылады. Автор оқу құралының құрылымы мен мазмұнын талдай отырып, әдеби-танымдық мәтіндердің тілдік, тәрбиелік, мәдени әлеуетіне тоқталып, оны оқыту үдерісіне тиімді енгізудің жолдарын ұсынады. Ұлттық дүниетанымды қалыптастыру, сөздік қорды байыту және шығармашылық дағдыны дамыту осы мақаланың өзегі болып табылады.

Түйінді сөздер: қазақ тілі, әдебиет, вариативтік курс, ұлттық мәдениет, әдеби-танымдық мәтін, әдістеме, тіл дамыту, құндылықтар жүйесі

Кіріспе

Ұлттың рухани келбетін айқындайтын басты құндылықтардың бірі — оның тілі мен әдебиеті екені даусыз. Тіл тек қатынас құралы ғана емес, ол — ұлттың болмысын, мәдениетін, дүниетанымын, тарихын, салт-дәстүрін бойына сіңірген тұтас феномен. Осы орайда, жалпы білім беретін мектептердегі қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мақсаты — оқушыны тілдік тұлға ретінде қалыптастырып қана қоймай, оны ұлттық мәдениет пен рухани құндылықтар әлеміне жетелеу болып табылады.

Қазақстандық білім беру жүйесінде пәннің вариативтік компоненті — білім мазмұнын тереңдету, кеңейту және оқушылардың танымдық қызығушылығын арттыру құралы ретінде ерекше маңызға ие. 7-сыныпқа арналған «Қазақстанның інжу-маржаны» оқу құралы осы бағыттағы бірегей әдістемелік бастама болып табылады, себебі бұл құралда тіл мен әдебиет сабақтары оқушыны мәдени мұрамен таныстыра отырып, ұлттық болмысқа жетелейтін мәтіндермен толықтырылған.

Қазақ тілі мен әдебиетін оқытуда оқушылардың рухани-мәдени дүниетанымын кеңейту, ұлттық құндылықтарға негізделген білім беру мазмұнын тиімді ұйымдастыру – қазіргі педагогиканың маңызды талаптарының бірі болып отыр. Білім беру процесінде оқушы тек тілдік нормаларды меңгеріп қоймай, сол тіл арқылы ұлтының болмысын, тарихын, салт-дәстүрін, көркемдік танымын да танып білуі қажет. Осы орайда вариативтік компонент негізінде әзірленген арнайы курстар оқушылардың тіл мен әдебиетке деген қызығушылығын арттырып қана қоймай, олардың ұлттық болмысқа, эстетикалық және мәдени құндылықтарға деген көзқарасын қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. «Қазақстанның інжу-маржаны» атты курс дәл осындай мақсат-міндеттерді көздей отырып құрастырылған және ол орта білім беру мазмұнын кеңейтетін маңызды әдістемелік құрал ретінде қарастырылады.

Курстың өзектілігі мен әдістемелік тұжырымдамасы

Вариативтік курстың маңызы

Бүгінгі оқушы — ақпараттық қоғамның тумасы, сондықтан да оның қызығушылық ортасы мен танымдық қажеттілігі де өзгеше. Дәстүрлі әдеби мәтіндермен шектеліп қалмай, оқушыларды мәдени кодты сақтай отырып дамытудың тиімді жолы — әдеби-танымдық, тарихи-мәдени бағыттағы курстарды енгізу.

«Қазақстанның інжу-маржаны» курсы осы сұранысқа жауап береді, себебі онда:

1) Ұлттық құндылықтарды тануға бағытталған мазмұн ұсынылған;
2) Тарихи тұлғалар мен ұлт зиялыларының еңбегі көркем тілмен жеткізіледі;
3) Мәтін мазмұнындағы таным мен тіл ұштастырылған.

4) Оқу құралының құрылымына сипаттама
5) Курс құрылымы:
6) 10 тақырыптық бөлімнен тұрады;
7) Әр бөлімде әдеби мәтін, танымдық ақпарат, глоссарий, тапсырмалар жүйесі, шығармашылық бағыттар ұсынылған;
8) Сабақ соңында рефлексия мен бағалау критерийлері енгізілген.

Мәтін мазмұны:

1) Қазақ халқының тарихи тұлғалары (Абай, Шоқан, Ыбырай);
2) Ұлттық салт-дәстүр, зергерлік, сәулет өнері;
3) Табиғат лирикасы, туған жерге тағзым.
4) Мәтінмен жұмыстың әдістері
5) Мәтінге аналитикалық талдау жасау

Көп жағдайда оқушы мәтінді тек мазмұнын айтып беруге дағдыланады, алайда «Қазақстанның інжу-маржаны» курсында мәтінге:

1. Когнитивтік тұрғыдан талдау жасау,
2. Сөйлем құрылымына назар аудару,
3. Авторлық стильді тану,
4. Көркемдік тәсілдерді табу сынды бағыттар жүзеге асады.
5. Ұжымдық және жұптық тапсырмалар
6. Курс мазмұнына сай оқушылар:
7. Мәтіндегі ойды топпен талдап, оны көрініс ретінде сахналайды;
8. Топтық пікірталастар ұйымдастырып, өз ойларын дәлелдеуді үйренеді.
9. Шығармашылық бағыттағы жұмыстар
10. Эссе жазу («Мен үшін мәдени мұра дегеніміз не?»);
11. Коллаж жасау («Қазақ зергерлік өнері»);
12. Постермен қорғау («Ұлы тұлғалар ізімен»);
13. Дебат: «Ұлттық құндылық — мәңгілік мұра ма, әлде өткінші үрдіс пе?»

Тәжірибеде қолдану және мониторинг нәтижелері

2024–2025 оқу жылының екінші жартысында «Қазақстанның інжу-маржаны» атты вариативтік курс 7-сынып оқушыларымен аптасына 1 рет жүргізіліп отырды. Жалпы саны 22 оқушы қатысқан курс барысында оқушылардың мәтінмен жұмыс жасау дағдысы, ауызша және жазбаша тіл мәдениеті, ұлттық дүниетаным туралы танымы біртіндеп қалыптаса бастады.

Сабақтарда тақырыптық мәтіндер негізінде тапсырмалар орындалып, әр оқушы жеке және топтық жұмыстарға белсене қатысты. Сабақ барысында рефлексия, бағалау критерийі, дәлелді жауап беру және шығармашылық ізденіс басты ұстанымға айналды.

Диагностикалық бағалау нәтижелері

Салыстырмалы түрде курс басында және соңында жүргізілген диагностикалық тапсырма нәтижелері төмендегідей болды:

Бағалау көрсеткіші	Курс басында	Курс соңында
Мәтін мазмұнын толық түсіну	58%	91%
Көркем сөздермен сөйлеу мәдениеті	52%	87%
Тақырып бойынша пікір білдіру	49%	85%
Ұлттық құндылықты сипаттап жазу	46%	90%
Шығармашылық жұмыс орындау	60%	93%

Талдау қорытындысы: оқушылардың тақырыпты түсінуі мен оған байланысты пікір айту қабілеті артқаны байқалды, сонымен қатар жазба жұмыстары мазмұнды және стильдік жағынан анағұрлым сапалы бола түсті. Тіл байлығы мен сөздік қоры да ұлғайды.

Қиындықтар мен шешу жолдары

Кездескен қиындықтар:

1) Кейбір оқушылар ұлттық терминдер мен көне сөздерге түсінік беруді қажетсінді;

2) Жазба жұмыста сөйлем құрылымын сақтамау байқалды;
3) Уақыт тапшылығы оқушылардың шығармашылық ізденісіне шектеу қойды.
4) Шешу жолдары:
5) Сөздік жұмысын жүйелі жүргізу үшін «Глоссариймен жұмыс» бөлімі енгізілді;
6) Құрылымды сөйлем құрастыруға арналған арнайы кестелер мен үлгілер қолданылды;
7) Үй тапсырмалары арқылы жазу дағдысы нығайтылды.

Ұсыныстар

1) Бұл курсты барлық қазақ тілінде оқытатын мектептерге ұсынып, білім мазмұнына тұрақты енуін қамтамасыз ету қажет;
2) Оқу құралына сүйене отырып мұғалімдерге арналған әдістемелік нұсқаулық әзірленсе – тиімділік артар еді;
3) Курста қамтылған тақырыптар бойынша дидактикалық ойындар мен цифрлық ресурстар пакеті жасалуы қажет;
4) Тұлғалық бағдарланған оқыту әдістерімен біріктіре отырып, оқушыны еркін ойлауға және сөйлеуге бейімдеу маңызды;
5) Бейне сабақтар, подкасттар немесе оқушы пікірлері арқылы білім беру процесін визуализациялау артық болмайды.

Қорытынды

Қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің вариативтік бөлігі оқушылардың тек пәндік білімін ғана арттырмайды, сонымен қатар оларды ұлттық мәдениетпен сусындатып, туған елінің рухани мұрасын құрметтеуге тәрбиелейді. «Қазақстанның інжу-маржаны» оқу құралы – тіл мен танымды, әдебиет пен дүниетанымды сабақтастыра отырып, оқушыны тілдік тұлға ретінде қалыптастыруда нәтижелі құрал болып табылады.

Сабақ барысында оқушы тек мәтін оқып, сұраққа жауап беріп қана қоймай, өзінің жеке пікірін білдіріп, ұлттық рухты бойына сіңіреді, ал мұғалім – тек ақпарат жеткізуші емес, рухани дамуға жол сілтеуші тұлғаға айналады. Демек, мұндай курстар арқылы қазақ тілі мен әдебиеті сабағы өмірмен үндесіп, оқушыға тек білім емес, құндылық дарытатын сабаққа айналады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. ҚР БҒМ. Орта білім берудің жаңартылған мазмұны бойынша оқу бағдарламасы. 2022 ж.
2. Жұмабаева Ф. «Қазақ әдебиетін оқыту әдістемесі». – Алматы, 2020.
3. Нұрғали С. «Көркем сөздің кестесі». – Алматы, 2019.
4. OECD Education Reports. «Culture and Language Learning». – 2021.

METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF MASTERING NATIONAL CULTURE THROUGH THE TEXTBOOK "PEARL OF KAZAKHSTAN"

Abstract. This article explores methodological foundations for fostering national cultural awareness through the elective coursebook “The Pearls of Kazakhstan”, developed for 7th-grade students as part of the Kazakh language and literature curriculum. The author analyzes the course structure, content, and instructional strategies, highlighting their role in developing students’ linguistic competence, national identity, and cultural literacy. Through creative tasks, analytical reading, and value-based learning, the course engages learners in meaningful educational experiences that blend literary knowledge with national heritage.

Keywords: Kazakh language, literature, elective course, cultural values, national heritage, literary texts, educational methodology, 7th grade

Саутбекова Жибек Алтаевна[1]
Меңгеруші
[1]"Жетісу облысы білім басқармасының Талдықорған қаласы бойынша білім бөлімі" ММ
"№8 "Күншуақ" бөбекжай балабақшасы" МКҚК

БАЛАБАҚШАНЫ ЦИФРЛЫҚ БАСҚАРУ: МҮМКІНДІКТЕРІ МЕН АРТЫҚШЫЛЫҚТАРЫ

Аннотация: мақалада мектепке дейінгі ұйымды цифрлық басқарудың заманауи білім беру кеңістігіндегі маңызы қарастырылады. Балабақша қызметін басқаруда цифрлық технологияларды қолданудың ұйымдастырушылық, ақпараттық, педагогикалық және әкімшілік мүмкіндіктері ғылыми тұрғыдан талданады. Цифрлық басқару жүйесінің басқарушылық шешімдердің жеделдігін арттыруға, құжат айналымын оңтайландыруға, педагогтердің кәсіби белсенділігін бақылауға, ата аналармен тиімді коммуникация орнатуға және білім беру сапасын деректер негізінде бағалауға ықпалы сипатталады. Сонымен қатар цифрлық трансформация жағдайында балабақша меңгерушісінің кәсіби құзыреттілігіне қойылатын жаңа талаптар, ақпараттық қауіпсіздік, цифрлық этика және адамға бағытталған басқару қағидалары қарастырылады. Мақалада цифрлық басқаруды тек техникалық жаңғыру емес, мектепке дейінгі ұйымның басқару мәдениетін өзгертуге бағытталған кешенді үдеріс ретінде қарастыру қажеттігі негізделеді.

Кілт сөздер: цифрлық басқару, балабақша менеджменті, мектепке дейінгі ұйым, цифрлық трансформация, білім сапасы, деректерді басқару, ақпараттық жүйе, цифрлық құзыреттілік, басқарушылық шешім, педагогикалық менеджмент.

Қазіргі қоғамдағы цифрлық өзгерістер білім беру жүйесінің барлық деңгейіне жаңа талаптар қойып отыр. Ақпараттық технологиялар адам өмірінің күнделікті салаларына терең еніп, басқару мәдениетінің мазмұнын да өзгертуде. Бұрын білім беру ұйымын басқару көбіне қағаз құжаттарға, ауызша есептерге және дәстүрлі бақылау жүйесіне сүйенсе, бүгінгі таңда басқарушылық шешімдердің сапасы нақты деректерге, цифрлық ресурстарға және жедел ақпарат алмасуға тәуелді болып отыр. Осы өзгерістер мектепке дейінгі ұйымдарға да тікелей қатысты. Балабақшаны цифрлық басқару қазіргі таңда уақыт талабы ғана емес, ұйымның тұрақты дамуын қамтамасыз ететін маңызды стратегиялық бағытқа айналып келеді.

Мектепке дейінгі ұйымды басқару жүйесі ерекше жауапкершілікті талап етеді. Себебі балабақшада білім беру, тәрбие, денсаулық сақтау, қауіпсіздік, ата аналармен байланыс және педагогикалық ұжымның кәсіби дамуы өзара тығыз байланыста жүзеге асырылады. Осы бағыттардың барлығын бір мезетте тиімді үйлестіру үшін басқарушыға жүйелі ақпарат қажет. Цифрлық технологиялар осы ақпаратты жинауға, өңдеуге, талдауға және нақты басқарушылық шешім қабылдауға мүмкіндік береді. Сондықтан цифрлық басқару балабақша меңгерушісінің жұмысын жеңілдететін техникалық құрал ғана емес, ұйымның барлық қызметін үйлестіретін жаңа басқару философиясы ретінде қарастырылуы қажет.

Цифрлық басқарудың негізгі артықшылығы басқару үдерісінің ашықтығы мен жеделдігін арттырудан көрінеді. Меңгеруші ұйымдағы негізгі бағыттардың жағдайы туралы ақпаратты қысқа мерзім ішінде ала алады. Топтардың жұмыс тәртібі, педагогтердің кәсіби белсенділігі, жоспарлардың орындалуы, ата аналармен байланыс және түрлі ұйымдастырушылық мәселелер бойынша мәліметтерді біртұтас цифрлық ортада жүйелеуге болады. Бұл басқарушының ақпаратты әр жерден іздеуіне кететін уақытты қысқартып, нақты мәселеге жедел назар аударуына мүмкіндік береді.

Цифрлық басқару жүйесінде деректердің маңызы ерекше. Қазіргі менеджментте «сезімге сүйенген басқару» ұғымының орнына деректерге негізделген басқару тәсілі кеңінен енгізілуде. Балабақша меңгерушісі белгілі бір шешімді тек жеке пікіріне немесе кездейсоқ бақылауға сүйеніп қабылдамай, нақты көрсеткіштерді талдау арқылы жүзеге асыра алады. Мысалы, педагогтердің кәсіби қажеттілігін анықтау, ата аналардың ұсыныстарын саралау

немесе белгілі бір әдістемелік бағыттың тиімділігін бағалау барысында цифрлық сауалнамалар мен электрондық талдау құралдарын пайдалануға болады.

Балабақшаның құжат айналымын цифрландыру да басқару сапасын арттыратын маңызды фактор болып табылады. Қағаз құжаттардың көптігі меңгеруші мен педагогтер үшін қосымша уақыт пен еңбек шығынын талап етеді. Құжаттарды электронды форматта жүйелеу арқылы қажетті ақпаратты жылдам табуға, құжаттардың сақталуын қамтамасыз етуге және қайталанатын әкімшілік жұмыстарды азайтуға мүмкіндік туады. Электрондық жоспарлау, цифрлық есеп беру және ішкі ақпарат алмасу жүйелері басқару үдерісінің тиімділігін арттырады.

Цифрлық басқару балабақша меңгерушісінің уақытын тиімді ұйымдастыруға да ықпал етеді. Қазіргі цифрлық күнтізбелер, электрондық жоспарлау құралдары және автоматтандырылған еске салғыштар маңызды кездесулерді, педагогикалық кеңестерді, әдістемелік іс шараларды және ата аналармен жұмыс уақытын жүйелі жоспарлауға мүмкіндік береді. Уақытты басқарудың цифрлық құралдары басшының күнделікті ұйымдастырушылық міндеттерін реттеп қана қоймай, стратегиялық жоспарлауға көбірек көңіл бөлуіне жағдай жасайды.

Балабақшадағы цифрлық басқарудың маңызды бағыттарының бірі педагогикалық ұжымды басқарумен байланысты. Педагогтердің кәсіби дамуы заманауи мектепке дейінгі ұйымның тұрақты дамуы үшін аса маңызды. Цифрлық платформалар арқылы педагогтердің біліктілігін арттыру курстарына қатысуын, әдістемелік белсенділігін, кәсіби жобаларын және тәжірибе алмасу жұмыстарын жүйелеуге болады. Меңгеруші педагогтің кәсіби жетістігін тек формалды есеп арқылы емес, оның нақты кәсіби белсенділігі мен даму динамикасы негізінде бағалай алады.

Сонымен қатар цифрлық басқару педагогтер арасында тәжірибе алмасудың жаңа мүмкіндіктерін қалыптастырады. Электрондық әдістемелік қорлар, ортақ цифрлық кеңістіктер және онлайн байланыс құралдары педагогтерге өз тәжірибесін бөлісуге, оқу материалдарын жинақтауға және бірлескен жобалар әзірлеуге мүмкіндік береді. Мұндай орта балабақшада кәсіби қауымдастықтың қалыптасуына ықпал етеді. Педагог бір ұйымның жеке қызметкері ретінде ғана емес, ортақ кәсіби дамуға үлес қосатын шығармашылық маман ретінде танылады.

Балабақшаны цифрлық басқарудың тағы бір маңызды артықшылығы ата аналармен коммуникацияны жетілдіру болып табылады. Қазіргі ата аналар ақпаратты жылдам әрі қолжетімді түрде алуға мүдделі. Баланың балабақшадағы күн тәртібі, тәрбиелік іс шаралар, ата аналар жиналыстары және ұйымдағы маңызды жаңалықтар туралы ақпаратты цифрлық байланыс арналары арқылы жедел жеткізуге болады. Бұл ата аналардың балабақша өміріне қатысуын арттырып, ұйым мен отбасы арасындағы серіктестікті нығайтады.

Дегенмен ата аналармен цифрлық байланыс орнатуда кәсіби этика мен ақпараттық қауіпсіздік талаптарын сақтау аса маңызды. Баланың жеке деректері, фотосуреттері және отбасы туралы ақпарат арнайы қорғауды қажет етеді. Сондықтан балабақша меңгерушісі цифрлық коммуникацияның мүмкіндіктерін пайдаланумен қатар, ақпаратты қорғау мәдениетін де қалыптастыруы тиіс. Цифрлық басқарудың сапасы тек технологиялық мүмкіндіктермен емес, оларды жауапкершілікпен пайдалану деңгейімен анықталады.

Цифрлық технологиялар балабақшадағы ішкі бақылау жүйесін де жетілдіруге мүмкіндік береді. Дәстүрлі бақылау көбіне белгілі бір уақыт аралығында жүргізілсе, цифрлық жүйелер ұйым қызметінің динамикасын жүйелі түрде бақылауға жағдай жасайды. Меңгеруші белгілі бір көрсеткіштердің өзгерісін талдап, мәселенің пайда болу себептерін ерте анықтай алады. Бұл басқаруда алдын алу қағидасын күшейтеді. Мәселе күрделі деңгейге жеткеннен кейін әрекет етудің орнына, оның алғашқы белгілерін байқап, уақытылы шешім қабылдауға мүмкіндік туады.

Мектепке дейінгі ұйымдағы цифрлық басқару білім сапасын бағалау үдерісіне де жаңа көзқарас қалыптастырады. Білім сапасы тек есептік құжаттармен немесе сыртқы бақылау нәтижелерімен өлшенбеуі керек. Баланың даму динамикасы, педагогтің кәсіби белсенділігі, ата аналардың қанағаттану деңгейі және ұйымның ішкі мәдениеті сияқты бірнеше фактор

өзара байланыста қарастырылуы қажет. Цифрлық құралдар осы көрсеткіштерді жүйелеуге және ұйымның даму бағытын анықтауға мүмкіндік береді.

Цифрлық басқарудың табысты жүзеге асуы ең алдымен балабақша меңгерушісінің цифрлық құзыреттілігіне байланысты. Басшы цифрлық құралдарды тек пайдаланушы деңгейінде меңгеріп қана қоймай, олардың басқару мақсаттарына сәйкестігін түсінуі қажет. Қандай технология ұйымның нақты мәселесін шешеді, қандай ақпаратты жинау маңызды, цифрлық жүйені педагогтерге қалай түсіндіру керек деген сұрақтарға жауап бере білу басшының кәсіби шеберлігін көрсетеді.

Цифрлық трансформация барысында басшының рөлі де өзгереді. Меңгеруші тек әкімшілік бақылаушы емес, ұйымның цифрлық даму стратегиясын қалыптастыратын көшбасшыға айналады. Ол педагогтердің цифрлық жаңалықтарға деген көзқарасын ескеріп, өзгерістерді біртіндеп енгізуі қажет. Цифрлық жүйені бір күнде толық өзгертуге тырысу ұжымда қарсылық немесе психологиялық қысым туғызуы мүмкін. Сондықтан цифрлық басқару кезең кезеңімен, түсіндіру және қолдау жұмыстары арқылы жүзеге асырылғаны дұрыс.

Балабақшадағы цифрлық басқару адам факторын алмастырмауы тиіс. Мектепке дейінгі ұйымның басты құндылығы адамдық қарым қатынасқа негізделеді. Балаға жылулық, мейірім және эмоционалдық қолдау қажет. Педагогке кәсіби сенім мен қолдау керек. Ата анаға ашық диалог маңызды. Сондықтан цифрлық технологиялар осы адамдық құндылықтарды әлсіретпей, керісінше оларды тиімді ұйымдастыруға қызмет етуі қажет. Технология басқарудың құралы болуы керек, ал басқарудың негізгі өзегі адамға бағытталған көзқарас болып қала береді.

Цифрлық басқару балабақшадағы инновациялық мәдениетті қалыптастыруға да ықпал етеді. Ұжымда жаңа идеяларды қабылдау, технологиялық жаңалықтарды зерттеу және кәсіби тәжірибені жетілдіру үрдісі қалыптасады. Меңгеруші педагогтерді цифрлық жобаларға тарту арқылы олардың шығармашылық әлеуетін аша алады. Мысалы, педагогтер өздерінің әдістемелік тәжірибесін цифрлық форматта жинақтап, ортақ электрондық қор қалыптастыра алады. Мұндай жұмыстар кәсіби дамуға және ұйымның ішкі тәжірибесін сақтауға мүмкіндік береді.

Балабақшаны цифрлық басқару қазіргі кезеңде мектепке дейінгі ұйымның бәсекеге қабілеттілігін арттыратын маңызды факторлардың біріне айналып отыр. Қоғам ата аналарға сапалы тәрбие мен оқыту қызметін ғана емес, ашықтықты, жеделдікті және заманауи басқару мәдениетін де талап етеді. Цифрлық технологияларды тиімді пайдаланатын балабақша өз қызметін жүйелі ұйымдастырып, педагогтердің кәсіби дамуына жағдай жасап, ата аналармен сенімді серіктестік орната алады.

Осылайша, балабақшаны цифрлық басқару ұйым қызметін автоматтандырумен ғана шектелмейді. Ол басқару мәдениетін жаңартуға, шешім қабылдау сапасын арттыруға, педагогикалық ұжымның кәсіби әлеуетін дамытуға және білім беру ұйымының ішкі үдерістерін жүйелеуге бағытталған кешенді өзгеріс болып табылады. Цифрлық технологияларды сауатты қолдана білген балабақша меңгерушісі уақыт талабына жауап беретін тиімді басқару моделін қалыптастырады. Алайда цифрлық басқарудың басты мақсаты технологияны көбейту емес, баланың сапалы тәрбиесі мен дамуына қолайлы жағдай жасау екенін ұмытпау қажет. Заманауи балабақша басшысы цифрлық мүмкіндіктерді адамға бағытталған басқару қағидаларымен ұштастыра алған жағдайда ғана мектепке дейінгі ұйымның тұрақты дамуына және жаңа сапалық деңгейге көтерілуіне жол ашады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Федорова С. Н., Дождикова Е. И. Цифровые технологии в дошкольном образовании // Наука. Образование. Культура: материалы международной научно практической конференции. – Комрат, 2023. – Т. 2. – С. 262–264.

2. Федорова С. Н., Дождикова Е. И. Цифровые компетенции будущих педагогов дошкольных образовательных организаций // Мир университетской науки: культура, образование. – 2022. – № 8. – С. 58–66. – DOI: 10.18522/2658-6983-2022-8-58-66.

Журналдың құрылтайшысы және иесі:
«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығы.

Учредитель и собственник журнала:
Научно-методический центр «KEMENGER», относящийся к индивидуальному предпринимателю «BAYANDY».

The founder and owner of the magazine
is the Scientific and Methodological Center "KEMENGER", which belongs to the individual entrepreneur "BAYANDY".

Құрметті оқырмандар мен авторлар!
Журналда жарияланған материалдар редакцияның көзқарасын білдірмейді. Фактілер мен мәліметтердің анықтығына, сондай-ақ стилистикалық қателерге авторлар жауапты.
Журналға шыққан материалдарды редакцияның келісімінсіз көшіріп басуға болмайды.

Уважаемые читатели и авторы!
Опубликованные в журнале материалы не отражают точку зрения редакции. Ответственность за достоверность фактов и сведений в публикациях, а также за стилистические ошибки несут авторы.
Перепечатка материалов, опубликованных в журнале, допускается только с согласия редакции.

Dear readers and authors!
The materials published in the journal do not reflect the editorial board's point of view. The authors are responsible for the accuracy of facts and information in publications, as well as for stylistic errors.
Reprinting of materials published in the journal is allowed only with the consent of the editorial board.

Мекенжайы:
100012, Қарағанды қ.,
Н. Назарбаев даңғ., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Наш адрес:
100012, г. Караганда,
пр. Н. Назарбаева, 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Инстаграм: kemengerustaz.kz
Сайт: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Address:
100012, Karaganda,
N. Nazarbayev Ave., 19.
E-mail: kemengerustaz.kz@mail.ru
Instagram: kemengerustaz.kz
Website: kemenger-ustaz.kz
WhatsApp +77009700098
+77711812303

Басуға 13.11.2025 ж. қол қойылды.

Подписано в печать 13.11.2025 г.

The press was signed on 13.11.2025.

Пішім 60*90 1/8
ш.б.т. - 26. RISO басылым.
Таралымы - 50 дана.

Формат 60*90 1/8
усл.печ.л. - 26. Печать RISO.
Тираж - 50 экз.

Format 60*90 1/8
USL.patch.L. - 26. Seal...
Circulation-50 mkbz.

«BAYANDY» жеке кәсіпкерлігіне қарасты «KEMENGER» ғылыми-әдістемелік орталығының полиграфиялық қызметтер бөлімінде басылып шығарылды.

Отпечатано в полиграфическом отделе НМЦ «KEMENGER» ИП «BAYANDY».

Published in the Department of printing services of the scientific and methodological Center "KEMENGER" under the private enterprise "BAYANDY".

QR-кодты сканерлеу арқылы бізбен тікелей байланысқа шыға аласыз.
Вы можете связаться с нами напрямую, отсканировав QR-код.
You can contact us directly by scanning the QR code.

